

Pranje novca i porezne oaze u Offshore financijskim centrima

Toni, Maras

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:167399>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
OPATIJA

TONI MARAS

Pranje novca i porezne oaze u Offshore financijskim centrima
Money laundering and tax evasion in Offshore financial centers
Diplomski rad

Opatija, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

Opatija

Diplomski sveučilišni studij

Studijski smjer: Menadžment u turizmu

Pranje novca i porezne oaze u Offshore financijskim centrima

Money laundering and tax evasion in Offshore financial centers

Diplomski rad

Kolegij: **Međunarodno kretanje kapitala**

Mentor: **prof.dr.sc. Elvis Mujačević**

Student: **Toni Maras**

Matični broj: **3792/22**

Opatija, 2023.

**IZJAVA STUDENTA - AUTORA
O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG/DIPLOMSKOG/DOKTORSKOG
RADA**

TONI MARAS
(Ime i prezime studenta)

3792
(Matični broj studenta)

Izjavljujem da kao student - autor *Choose an item.* rada dozvoljavam *Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu* Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju *Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.*

U svrhu podržavanja **otvorenog** pristupa *završnim / diplomskim / doktorskim* radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju *Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu*, Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog *Choose an item.* rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije **CC BY** Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

Opatija, 7.9.2023.

Student - autor:

Toni Maras
(potpis)

SAŽETAK

Porezi, kao oblik prisilne naknade koju građani daju vlastitom državnom sustavu primarni su faktor za pokretanje i uspješno funkcioniranje bilo koje države. Upravo porezi čine 80% svih prihoda države te se iz tog razloga može reći da su glavni pokretač moderne civilizacije i povijesti čovječanstva. Prva poznata datiranja poreza spominju se prije 5 000 godina u antičkom Egiptu kada su stanovnici plaćali svoje carstvo i svoje faraone u novcu, žitu ili radu, te dobivali za uzvrat zaštitu i sigurnost. Problem koji se javlja proizlazi iz činjenice da određene države koje broje nizak broj stanovnika i privreda te slabu cirkulaciju kapitala, kako bi si omogućile pravilan rad i razvitak smanjuju vlastite porezne stope sa ciljem privlačenja velike količine stranoga kapitala te na taj način omogućuju velikim multinacionalnim kompanijama te bogatim pojedincima da izbjegnu porez u svojoj vlastitoj državi te da „operu“ svoj vlastiti novac. Takve države poznate su nam kao porezne oaze, te više nego često pridodaje im se i drugi stručniji naziv OFC, točnije Offshore financijski centar, koji predstavlja državu koja pruža bankarske usluge nerezidentima, najčešće velikim multinacionalnim kompanijama. Zahvaljujući birokratskom izobličavanju, porezne oaze i offshore centri pružaju svojim korisnicima veliku razinu tajnosti te na taj način korisnici mogu poduzimati ilegalne aktivnosti pranja novca i izbjegavanja poreza, kao što je i slučaj za „Danske Bank“. Banka koja je od 2007. godine do 2015. godine preko vlastite podružnice u Estoniji oprala gotovo 200 milijardi dolara ilegalnoga kapitala iz istočnih zemalja kao što je Rusija. Dok god razne moćne ličnosti, multinacionalne kompanije i državni zastupnici imaju mogućnost pranja novca i izbjegavanja poreza postojati će negativna konkurentna ravnoteža na svjetskom tržištu.

Ključne riječi: Porez; Porezne oaze; Offshore financijski centri; Pranje novca; Danske Bank

SADRŽAJ

Uvod.....	1
1. Mehanizmi pranja novca.....	5
1.1 Pojam pranja novca	5
1.2 Povijest pranja novca.....	8
1.3 Tehnike pranja novca.....	10
1.4 Zakonske regulacije protiv pranja novca.....	14
1.5 Uloga banaka (privatnih) u pranju novca i poreznoj evaziji.....	17
1.6 Skandal BCCI.....	19
2. Offshore financijski centri i porezne oaze	21
2.1 Definicija Offshore financijskih centra i najzloglasniji među njima.....	22
2.2 Offshore bankarstvo	26
2.3 Međunarodne bankarske usluge	27
2.4 Porezne oaze	29
2.4.1 Povijest poreznih oaza.....	32
2.4.2 Karakteristike i vrste poreznih oaza	33
2.4.3 Metode izbjegavanja poreza	35
3. Slučaj Danske Bank	38
3.1 Povijest Danske Bank	38
3.2 Vodstvo Danske Bank	41
3.3 Poslovanje sa nerezidentima.....	43
3.4 Tok sumnjivih aktivnosti Danske Bank.....	45
3.5 Otkrivanje skandala i rušenje fasade	49
3.6 Posljedice nakon skandala	52
ZAKLJUČAK.....	55
LITERATURA	57
POPIS ILUSTRACIJA I TABLICA	60

Uvod

Pojam pranja novca poznat je još od početka čovječanstva kada su ljudi sakrivali svoju hranu i vodu od ostalih jačih skupina, kada su poljoprivrednici sakrivali svoje urode od faraona i feudalaca, te su ljudi sakrivali svoj imetak od vlasti i osvajača. Iako u davnim vremenima je taj postupak bio prijeko potreban za preživljavanje istih ljudi koji su sakrivali svoje blago i svoj urod, ta aktivnost dala je temelj za današnje pranje novca gdje pojedinci, najčešće kriminalci sakrivaju svoje prihode na način da ih pretvore u legalne prihode kroz razne tvrtke i banke. Sam pojam pranja novca postao je više popularan za vrijeme narko trgovaca talijanskih i kolumbijskih podrijetla kada su pojedinci popu Al Caponea i Pabla Escobara zarađivali milijune dolara ilegalnim aktivnostima prodaje nelegalnih supstancija te ih pretvorili u legalne dobitke kroz razne lažne tvrtke i uz pomoć banaka. Pranje novca je obrada prihoda stečenih kriminalom kako bi se prikrilo njihovo nezakonito podrijetlo. Ovaj proces je od ključne važnosti, jer omogućuje kriminalcima da uživaju u tim profitima bez ugrožavanja njihovog izvora.¹ Mjesta u kojima se takva, ilegalno ostvarena sredstva mogu sačuvati i sakriti te pretvoriti u legalna sredstva su u moderno doba poznata kao Offshore financijski centri, koji zahvaljujući njihovim politikama anonimnosti te niskim poreznim stopama su postali glavna mjesta za krijumčarenje ilegalno ostvarenoga kapitala.

Gledajući „drugu stranu medalje“, arheolozi su otkrili poreze još u doba kralja Škorpiona, u prvom carstvu u južnom Egiptu između 3300. i 3200. prije Krista. Arheološki zapis oporezivanja pronađeni su na glinenim pločicama veličine poštanskih maraka i na staklenkama iskopanim u grobnici kralja Škorpiona I.² Vladajući faraon, zadužio bi svoje vizire da prikupljaju poreze od svih građana, pa čak i drugih vizira. Nemogućnost davanja poreza bila bi kažnjavana uzimanjem zemljišta, prisilnim radom, šibanjem ili čak smrću. Porezi su se prikupljali u obliku žita, ulja, piva, stoke i ostalih oblika poljoprivrednih proizvoda. Također razno trgovanje te prenošenje dobara kroz rijeku Nil su također bili sredstvo oporezivanja. Primjer nepravdnosti ovog ranog poreznog sustava je način na koji su građani bili prisiljeni obnoviti svoje ulje za kuhanje. Ljudima nije bilo dopušteno reciklirati staro jestivo ulje. Pisarnici su doslovno pretraživali domove u potrazi za rabljenim uljem i tjerali kućanstva da kupe novo jestivo ulje, a time i plati pripadajući porez.³ Činjenica da su porezi postojali prije više od 5 000 godina te da su građani bili pod velikim opterećenjem upravo zbog njih govori nam puno o važnosti i moći samih poreza i poreznoga sustava. Također, razina kazne koja se je davala stanovnicima koji nisu bili u stanju platiti poreze govori koliko su porezi bili značajni za uspjeh i opstanaka samoga carstva. Kao što je spomenuto u samoj bibliji kada je slijedilo vrijeme 7 godina velike gladi u Egiptu, Josip je savjetovao faraona da uzme jednu petinu sve žetve na zemlji egipatskoj te na taj način spasio cijelo carstvo. Da nije poduzeta takva mjera „oporezivanja“ stanovnika sa jednom petinom žetve kraljevstvo bi propalo. Zapisivanje poreznih zakona i važnosti poreza na kamene ploče također ukazuje na važnost i potrebu poreza u antičko doba. Dodatan razlog uvođenja poreza bila je želja za dugotrajnom stabilnosti carstva i povećanje sigurnosti svojih stanovnika, iako je sigurnost u antičko doba bila daleko od optimalne te su kazne bile ekstremne i utjerivale strah u vlastite stanovnike.

¹ <https://www.unodc.org/romena/en/money-laundering.html>, preuzeto 20.06.2023.

² Andrew Lymer, John Hasseldine, *The International Taxation System*, 2002., str. 22.

³ Blankson Samuel, *A Brief History of Taxation*, 2007., str. 3.

Porezi su primaran faktor pozitivnog pokretanja civilizacije i njenih paradigma. Nameću ih administrativne jedinice (država, lokalne vlasti), a ponekad i Crkva, radi pribavljanja sredstava za podmirivanje javnih potreba, primjerice za plaćanje vojske i policije, financiranje obrazovnoga sustava, izgradnju cesta i vodovoda te isplatu mirovina ili pomoći za nezaposlene i siromašne.⁴ Predstavljaju frustrirajuću komponentu svakidašnjeg života građana koji su spremni žrtvovati sve benefite koje dolaze uz plaćanje poreza samo da se obaveza plaćanja ukloni. Porezi se mogu opisati kao „dvosjekli mač“ koji sa jedne strane osigurava prijeko potrebne elemente u životu svakidašnjice, a sa druge strane oblik prisilnih nameta koji podsjećaju stanovnike da su „robovi“ svojih vlastitih vlada i država. Problem nije u samome plaćanju poreza kao koncepta, već u plaćanju nepotrebnih oblika poreza. Opće je poznato da ne postoji samo jedan oblik poreza već veliki broj istih. Porezi na prihod, na dobit, na imovinu, na troškove i slično. Velika većina frustracija koje se javljaju kod stanovnika proizlazi kada su građani prisiljeni plaćati više oblika poreza, te kada plaćaju visoke poreze i na osnovne namirnice poput brašna, vode, struje i slično. Porezi bi trebali pružati naciji da napreduje i da se razvija a ne stvarati suprotan efekt uništavanja privreda i usporavanje napretka sa pretjeranim oporezivanjem koje ne dozvoljava stvaranje dovoljne količine prihoda za razvoj tih istih privreda. Sustav poreza okarakteriziran je sljedećim obilježjima: *prisila*, koja predstavlja njegovo osnovno obilježje te činjenicu da država silom vlasti ubire prihode na ime poreza. U slučaju da stanovnici taje svoje porezne obveze, državna je vlast u stanju oduzeti slobodu tim istim stanovnicima. *Davanje bez protu naknade* druga je karakteristika poreza, te predstavlja činjenicu da za plaćanje poreza građani nemaju nikakvu direktnu naknadu, već su one indirektno poput zaštite koju pruža policija i vojska. *Preraspodjela nacionalnog dohotka* treća je karakteristika poreza koja predstavlja terećenje novostvorenih dohodaka, odnosno prihoda građana i drugih gospodarstvenih subjekta u svrhu preraspodijele nacionalnog dohotka. Četvrta i zadnja karakteristika je *uvođenje radi financiranja javnih potreba*, koja govori kako sredstva koja su dobivena na ime poreza služe za financiranje jedne ili više javnih potreba (većinom državnih).⁵ Zbog pretjeranih količina prisilnih poreza, njihovog zloupotrebljavanja, te zbog sredstava koji su ljudi zarađivali na nelegalne i sumnjive načine, još od davnina razmatrale su se alternative kako bi izbjegli upravo davanje svojih vlastitih zarada (legalnih u obliku poreza te nelegalnih u obliku „kriminalnog“ novca) defektnim vladinim sustavima i organizacijama. Iz tog razloga došlo je do stvaranja „poreznih oaza“ i Offshore financijskih centara“, koji svojim korisnicima pružaju mogućnost za davanje niske razine vlastitih primitaka te mogućnost ostvarivanja veće zarade za vlastite interese.

Kao primjer i podsjetnik da su offshore financijski računi u moderno doba široko rasprostranjeni i često korišteni koristiti će se primjer najvećeg bankovnog skandala u Europskoj uniji, slučaj „Danske Bank“ iz 2017. i 2018. godine, koji je vidio vodeću skandinavsku banku kroz godine oprati iznos od gotovo 200 milijardi dolara sumnjivoga kapitala koristeći se vlastitom podružnicom iz Estonije. Aktivnosti pranja novca i porezna evazija predstavljaju veliki problem za vlade i ekonomije diljem svijeta jer nanose velike financijske gubitke i štete istima, pogotovo kada se govori o pranju ilegalno ostvarenog kriminalnog novca. Iz tog razloga tema ovoga diplomskog rada je analiziranje i opisivanje termina „pranja novca“, „poreznih oaza“, „Offshore financijskih centara“ te analiza slučaja

⁴ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49530>, preuzeto: 25.06.2023.

⁵ Roller Dragan, *Fiskalni sustavi i oporezivanje poduzeća*, 2009., str. 66.

„Danske Bank“, skandala koji je potresao Europu i svijet, te bacio prijeko potrebno svjetlo na veličinu i značajnost mehanizma pranja novca u svakodnevnom globalnom poslovnom sustavu.

Problem i predmet istraživanja

Nedostatci sigurnosnih mjera, loša globalna politika protiv pranja novca te ulogu offshore centara i banaka u pripomaganju i stabilizaciji mehanizma pranja novca na primjeru „Danske Bank“ problem su ovoga rada. Predmet istraživanja je „Danske Bank“, odnosno istražiti koje su točno aktivnosti dovele „Danske Bank“ do skandala i istrage, analizirati pranje novca, porezne prijevare te posljedice i skandali koji su slijedili.

Radna hipoteza i pomoćne hipoteze

Iz navedene problematike i predmeta istraživanja može se determinirati slijedeća glavna hipoteza ovoga diplomskog rada:

Glavna hipoteza: Sustavnim proučavanjem mehanizma pranja novca, offshore financijskih centara i poreznih oaza te ulogu banka u sumnjivim transakcijama, stvorene su osnovne pretpostavke za interpretaciju slučaja „Danske Bank“.

Tako postavljena radna hipoteza, implicira slijedeće pomoćne hipoteze:

H1: Bankarski zakoni, ne etičko ponašanje zaposlenika te ne adekvatni sustav provjere transakcija omogućili su „Danske Bank“ da uspješno obavlja nelegalne aktivnosti.

H2: Pranje novca, offshore financijski centri i porezne oaze štetni su za globalno poslovanje i za održavanje konkurentnoga tržišta.

Svrha i ciljevi istraživanja

Djelatnost pranja novca i porezne evazije (kada se govori o nelegalnoj evaziji) ilegalne su djelatnosti koje u moderno doba pridobivaju sve veću pažnju i bilježe sve veću aktivnost i porast klijenata. Upravo iz tih razloga potrebno je detaljno analizirati i objasniti mehanizme djelatnosti pranja novca i izbjegavanja poreza, kako bi se u budućnosti moglo spriječiti takve ilegalne radnje te smanjiti šteta koju zaprimaju države kojima bi ti novci i porezi trebali i pripasti.

Svrha i cilj ovoga rada je:

- utvrditi i prikazati aktualno stanje djelatnosti pranja novca i porezne evazije (bilo legalne, bilo ilegalne),
- prikazati povezanost aktivnosti pranja novca sa Offshore financijskim centrima i poreznim oazama diljem svijeta,

- prikazati utjecaja koji pranje novca i offshore centri imaju na globalno stanje i ekonomiju,
- prikazati slučaj pranja novca i porezne evazije na primjeru Danske Bank.

Ocjena dosadašnjih istraživanja

Uzeći u obzir da su djelatnosti pranja novca i porezne evazije svjetski poznati pojmovi te su među najznačajnijim pojavama u interesu vlasti i stanovništva, literature na tu temu ne nedostaje. Postoje razna istraživanja od strane fizičkih osoba, institucija te državnih tijela koja duboko ulaze u tematiku pranja novca i porezne evazije sa aktualnim i relevantnim podacima te sa sadržajima na više stranih jezika. Istraživanja uzeta u ovome radu sastoje se od domaćih i stranih istraživanja, knjiga i znanstvenih članaka, na hrvatskome i engleskome jeziku.

Znanstvena metoda

Pri izradi ovoga rada korištenu su razne metode kako bi obrada i prikaz rada bio što kvalitetniji i vjerodostojniji: Metoda komparacije, metoda kompilacije, metoda deskripcije, statička metoda, metoda analize i sinteze, metoda indukcije i dedukcije.

Struktura rada

Ovaj rad sastoji se od 3 međusobno povezanih tematskih jedinica uz Uvod i Zaključak. U uvodnome se dijelu opisuju glavni pojmovi, određuju se problem i predmet istraživanja, te je postavljena radna hipoteza i struktura rada. Prvo poglavlje „Mehanizmi pranja novca“, opisuje opće paradigme pranja novca te daje opće podatke o povijesti pranja novca. Opisuje karakteristike aktivnosti pranja novca, daje uvid u zakonsku regulativu vezanu za pranje novca te spominje utjecaj banaka, pogotovo privatnih u aktivnosti pranja novca uz primjer BCCI skandala u kojem je privatna banka, u svoje vrijeme 7 najveća privatna banka svijeta optužena za pranje novca raznih kriminalaca i sumnjivih organizacija. Drugo poglavlje „Offshore financijski centri i porezne oaze“, okarakterizira pojmove offshore financijskih centara i poreznih oaza, opisuje njihove djelatnosti, objašnjava njihove dijelove i funkcije te opisuje njihove mehanizme prilikom pranja novca i asistiranja korisnika u izbjegavanju poreza. Treće i zadnje poglavlje „Slučaj Danske Bank“, daje uvid u najveći europski bankovni skandal pranja ilegalno ostvarenoga kapitala od raznih Ruskih, Estonskih, Latvijskih i ostalih oligarha, korumpiranih političara, kriminalca i ratnih zločinaca.

1. Mehanizmi pranja novca

Kroz godine aktivnost pranja novca pretvorila se je od postupka otvaranja praonica u svrhu pretvaranja ilegalno dobivenog novca u legalan, u aktivnost koja se sastoji od velikog broja koraka i faza, zahtijeva velike financijske napore, potrebna znanja i poznanstva te infrastrukturu za postizanje istih rezultata. Sa svrhom razumijevanja procesa i povijesti pranja novca u nastavku je naglasak na točke „Pojam .

1.1 Pojam pranja novca

Izraz "pranje novca" izveden je iz navike gangstera Al Capone da usmjerava svoju nezakonito stečenu dobit kroz praonice rublja kako bi ju pretvorio u legitimno stečenu dobit. Ova metafora o prljavom novcu, prihodu ili bilo kojoj aktivnosti koji se pere da bi postalo bijela ili čista, još uvijek je primjerena za sve definicije pranja novca.⁶ Proces pranja novca složena je aktivnost koja je u moderno doba dobila veliku medijsku i zakonsku pažnju zahvaljujući kriminalnim organizacijama i ličnostima koji zahvaljujući mehanizmu pranja novca dobivaju mogućnost za pretvaranje vlastitih ilegalnih i kriminalnih dobitaka u legalne dobitke koji im omogućuju stabilan život, i što je najvažnije ekspanziju i stabilizaciju vlastitog kriminalnog carstva. Iako je sam proces pranja novca kroz godine dobio na kompleksnosti i teškoći izvedbe zahvaljujući strožoj zakonskoj regulativi i kontroli, princip je ostao isti. Cilj pranja novca je sakriti nezakonito ostvareni kapital od zakona. Sam čin pranja novca smatra se sekundarnim kaznenim dijelom koje je uvijek povezano sa nekom drugom uvredom zakona. Ta kaznena djela mogu biti različite vrste krađa, trgovina nedopuštenom robom, kao i druge nenasilne radnje poput porezne prijevare i slično. Kako bi se olakšao razumijevanje mehanizma pranja novca sam proces i aktivnost pranja novca u moderno doba podijeljene su na dva primarna pogleda, jedan je ekonomski pogled i što aktivnost pranja novca predstavlja sa ekonomske perspektive, dok je drugi zakonodavni pogled koji okarakterizira aktivnost pranja novca sa zakonodavne perspektive. Neovisno sa kojega pogleda se aktivnost pranja novca gleda u samome procesu pranja novca dva su elementa sveprisutna kroz godine: prvi je nezakoniti izvor sredstava, dok je drugi proces da se ona prikažu kao legalna.⁷ Nezakoniti izvori sredstava imaju više izvora koji se kreću od običnijih i opće poznatih kriminalnih aktivnosti poput krađe i trgovina ilegalne robe, pa sve do kompleksnijih ilegalnih aktivnosti poput korupcije, izbjegavanje poreza i pronevjere. Sa zakonodavnog pogleda aktivnost pranja novca sastoji se od 4 glavne aktivnosti: pretvorba ili prijenos imovine uz poznavanje njenog nezakonitog izvora; prikrivanje ili prerađivanje njegovog nezakonitog podrijetla; stjecanje, posjedovanje ili korištenje takve imovine; i bilo kakva vrsta sudjelovanja u tim nezakonitim radnjama.⁸ Može se zaključiti da bilo kakva aktivnost prikrivanja i pretvaranja ilegalno dobivenih sredstava u legalno dobivena spada u pojam pranja novca te se smatra nezakonitom i kažnjivom.

⁶Unger Brigitte, Siegel Melissa, Ferwerda Joras, de Krujif Wouter, Busuioic Madalina, Wokke Kristen, Rawlings Greg, *The amount and the effects of money laundering, Report for the Ministry of Finance, 2006.*, str. 20.

⁷ <https://oxfordre.com/criminology/display/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-708;jsessionid=71280B8E4BDE1CAB64836A8376FA13F0>, preuzeto: 25.06.2023.

⁸ *Ibid.*, preuzeto: 25.06.2023.

Za kompleksnije aktivnosti pranja novca, u slučaju prijenosa većih količina ilegalno dobivenog kapitala stvoren je model u tri faze osmišljen od autora William Rosenblatta. Po njemu model pranja novca se sastoji od sljedeće tri faza:⁹

1. Plasman
2. Raslojavanje
3. Integracija

Prva faza, faza Plasmana, najrizičnija je faza procesa pranja novca jer se velike količine ilegalno dobivenog novca moraju položiti u financijski sustav. Proces plasmana ima u suštini dvije glavne svrhe, jedna je micanje rizika držanja velike količine ilegalno ostvarenog novca a druga je uključivanje tog istog novca u legalni financijski sustav. Rizik ove faze proizlazi iz samoga procesa polaganja velikih količina novca u legalan financijski sustav, što u većini slučajeva podiže sumnju od strane zakonodavnih organa. Plasman ilegalnog kapitala u legalan financijski sustav može se izvršiti na više načina. Neki od tih načina su korištenje kockarnica, kupnja žetona za kockanje, korištenje sportskih oklada, fizičko kretanje kapitala u inozemstvo, otplate zajmova i kredita s nezakonitim prihodima, krijumčarenje valuta, valutne razmjene, kupnja stranog novca putem deviznih burza i ostale metode. Nezakoniti prihod često se dijeli na više dijelova (strukturiranje ili smurfing) kako bi se zaobišli pragovi za prijavu. U slučaju nedostatka odgovarajućeg sustava nadzora, kriminalac može polagati manje iznose nekoliko puta u različitim poslovnica bankama ako te transakcije nisu povezane. Očito, kriminalac bi i dalje riskirao zapljenu, pa se za otvaranje i upravljanje bankovnim računima često zapošljavaju slamnati ili paravan osobe.¹⁰ U kriminalnoj praksi, više nego često se viđa aktivnost korištenja stranih trećih osoba za plasiranje ilegalnog kapitala. Osobe kao što su partneri, prijatelji, starije osobe, studenti i ostali, koriste se kako bi se maknuo faktor rizika sa kriminalne ličnosti koja plasira novac te stvorio dodatan sloj zaštite za tu istu osobu. Važno je naglasiti da u velikoj većini slučajeva osobe koje se koriste kao paravani su osobe koje su u lošem financijskom ili zdravstvenom stanju poput alkoholičara, drogeraša, studenata koji su zapeli u dugove i slično. Takve osobe svojevóljno sudjeluju u kriminalnoj aktivnosti plasiranja novca iz razloga što su očajni i traže bilo koji način za izaći iz aktualnog stanja ili su to osobe koje nemaju nikakvo znanje o tome što rade. U svakom slučaju plasman ilegalno ostvarenog kapitala nezakonita je aktivnost te strogo kažnjiva.

Nakon što su sredstva ušla u financijski sustav, odvija se druga faza procesa pranja novca, odnosno, raslojavanje. Raslojavanje uključuje stvaranje mreže financijskih transakcija, koji po učestalosti, složenosti i obujmu često nalikuju legitimnim financijskim aktivnost.¹¹ U fazi raslojavanja, veliku ulogu pridobivaju offshore financijski centri koji imaju zadaću sakrivanja podrijetla ilegalnog kapitala korištenjem više pravosudnih zona te seljenje kapitala kroz razne offshore bankovne račune korištenjem metode elektroničkog bankovnog prijenosa. Fazu raslojavanja može obavljati jedna fizička osoba sa ekspertizama u području bankarstva, registracije tvrtka te u području zakonodavstva, dok za kompleksnije i veće slučajeve pranja novca se koriste specifično osnovane organizacije sa više fizičkih osoba sa raznim ekspertizama čije je zadaća upravo sakrivanje podrijetla ilegalno ostvarenoga kapitala. Paravan osobe ili

⁹ Buchanan Bonnie, *Money laundering—a global obstacle, Research in International Business and Finance*, Volumen 18, izdanje 1, 2004., str. 117.

¹⁰ <https://oxfordre.com/criminology/display/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-708;jsessionid=71280B8E4BDE1CAB64836A8376FA13F0>, op. cit., preuzeto: 25.06.2023.

¹¹ Buchanan., op. cit. 117.

mazga za novac kako ih se običava zvati, su osobe koje su potrebne kako i u prvoj fazi plasmana, tako i u drugoj fazi raslojavanja. Gledajući otkrivene slučajeve pranja novca, zakonodavna tijela su ustanovila da u većini slučajeva kriminalne organizacije kroz offshore bankovne račune koriste paravan osobe koje su odgovorne da obavljaju financijske transakcije na regularnoj bazi koristeći svoje vlastite račune ili da zloupotrebljavaju svoje „kredencijale“ dajući iste drugim kriminalnim licima. Često je da te pravan osobe drže određenu titulu ili kariku unutar neke organizacije, kao što je transakcijski menadžer ili neka druga administrativna pozicija. Offshore financijski centri ključni su iz razloga što omogućuju svojim korisnicima veliku razinu tajnosti zahvaljujući striktnim pravilima i regulativama koje ne dozvoljavaju dubinsku analizu klijenata. Dodatnu ulogu u fazi raslojavanja igraju lažne „shell“ tvrtke koje služe kriminalnim organizacijama kao „fasada“ iza kojih mogu sakrivati svoje ilegalno poslovanje. Lažne kompanije funkcioniraju na principu lažnog poslovanja, točnije te tvrtke nemaju nikakvoga ekonomskoga poslovanja već sadrže samo bankovni račun te adresu. Zahvaljujući strogim politikama održavanja anonimnosti krajnjeg vlasnika specifične offshore zemlje onemogućavaju stranim agencijama da razotkriju kriminalne aktivnosti iza tih lažnih kompanija. Trust je posebno prikladan za ovu svrhu jer osnivač (tj. osoba koja daje imovinu trustu) može stvoriti značajnu pravnu udaljenost od korisnika (tj. osobe koja ima pravo na beneficije te imovine).¹² Jednom kada kriminalne organizacije osnuju i upravljaju zadovoljavajućim brojem lažnih tvrtka i trustova otvara im se mogućnost stvaranja specifičnih poslovnih ugovora koji pružaju zadovoljavajuću dokumentaciju za većinu zakonitih agencija te na taj način ostvaruju pranje ilegalno ostvarenog kapitala. Jedna od najstarijih metoda upotrebljavana u fazi raslojavanja je metoda vraćanja kredita. Ta aktivnost popularizirana je nakon skandala kriminalaca „Meyer Lansky“ koji je u 1930-im godinama pravo vlastiti kriminalni dobitak koristeći Švicarske banke. Lansky se koristio švicarskim bankarskim zakonima koji su revizijom 1934 godine omogućavali fizičkim osobama otvaranje više bankovnih računa te strogo zabranili širenje i izdavanje transakcija tih računa te davanje imena vlasnika računa. Lansky je otvarao razne bankovne račune u švicarskoj, potom dizao kredite u velikim iznosima na legalan način kako bi isplaćivao te iste kredite svojim vlastitim ilegalnim kapitalom. Koristeći metodu vraćanja kredita Lansky je uspio pretvoriti svoj „prljavi“ novac u legalne kredite. Daljnja široko raširena metoda je bazirana na trgovini koristeći se lažnim fakturama. Princip rada metode bazira se na dvjema lažnim tvrtkama koje su prijavljene u različitim zemljama te koristeći te dvije tvrtke kriminalci šalju kapital iz jedne zemlje u drugu.

Završna faza procesa pranja novca je integracija. Integracija uključuje ponovnu integraciju opranih ili očišćenih sredstava s gospodarskom aktivnošću formalnog sektora.¹³ Aktivnost integracije ima razna rješenja za reinvestiranje ilegalno ostvarenog kapitala na legalan način. Na primjer, koristeći metodu vraćanja kredita kriminalne organizacije kupuju razne skupe nekretnine koristeći kredite te isplaćuju ih ilegalnim kapitalom. Kupnja ili ulazak u razne tvrtke koje su kapitalno i poslovno intenzivne poput turizma, građevinarstva, industrija zabave, transport i slično. Dodatan način integracije ilegalnog kapitala bazira se na već spomenutom principu trgovine i lažnih faktura. U ovom slučaju kriminalne organizacije ilegalno kupuju preko određene tvrtke određene proizvode po niskim cijenama te ih koristeći drugu tvrtku u drugoj zemlji pretprodaju po visokim cijenama ostvarujući velike profite. Često pretprodani proizvodi su građevinska oprema, automobili i ostali teški strojevi. Sam proces pranja novca

¹² <https://oxfordre.com/criminology/display/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-708;jsessionid=71280B8E4BDE1CAB64836A8376FA13F0>, op. cit., preuzeto: 25.06.2023.

¹³ Buchanan., op.cit. 117.

odvija se već desetljećima bazirajući se na iste principe, no, zahvaljujući modernim financijskim sustavima i zakonima, te razvojem tehnologije, proces pranja novca zadobio je na kompleksnosti i proširenosti procesa. Današnje pranje novca odvija se na širokom geografskom području te koristi veliki broj paravan osoba i organizacije kako bi prikrili ilegalno poslovanje što je više moguće. Širok izbor kriminalnih aktivnosti kao što su ilegalna prodaja oružja, krijumčarenje, trgovina drogom, lanci prostitucije, aktivnosti organiziranog kriminala, pronevjera, insajdersko trgovanje, podmićivanje i prijevara mogu proizvesti veliku zaradu i stvoriti poticaj da tu zaradu učine legitimnom. Jednostavno rečeno, pranje novca je obrada kriminalnog profita kroz financijski sustav kako bi se prikriilo njegovo nezakonito podrijetlo i učinilo da se pojavi kao legitimno. Nije dovoljno samo sakriti prihode od nezakonitih aktivnosti.¹⁴ Iako naizgled proces pranja novca se može objasniti na jednostavan način, istraživanje, praćenje i suđenje kriminalaca koji koriste razne metode pranja novca niti malo nije jednostavno te zahtijeva velike napore, resurse i vrijeme kako bi se aktivnost pranja novca potvrdila. Problematika potvrđivanje takve aktivnosti proizlazi iz kompleksnosti same aktivnosti, koja u puno slučajeva koristi različite institucije (financijske i nefinancijske), razne zemlje i područja sa različitim zakonima te različite faze i procese. Prije prelaska na razne tehnike i faze pranja novca, zakonske regulacije protiv pranja novca, istaknuti će se kratka povijest mehanizma i aktivnosti pranja novca kako bi se dao širi kontekst za razumijevanje svih važnih elemenata istoga. U ovome će se poglavlju također analizirati uloga banaka (javnih i privatnih) u procesu pranja novca te spomenuti će slučaj privatne banke BCCI kojoj je potvrđeno i prosuđeno za pranje ilegalnog novca.

1.2 Povijest pranja novca

Pranje novca – vraćanje nezakonite dobiti od droge, prijevare i drugog kriminala u legalnu ekonomiju – duguje svoje ime Al Caponeu. Koristio je praonice rublja za prikrivanje ilegalnih prihoda od alkohola tijekom prohibicije u SAD-u.¹⁵ Za vrijeme prohibicije, praonice rublja predstavljale su idealnu opciju za pranje ilegalno ostvarenog kapitala iz razloga što su tadašnje praonice rublja funkcionirale isključivo na fizičkom novcu, kartice nisu postojale u 30-im godinama dvadesetog stoljeća. Drugi razlog proizlazi iz činjenice da u to doba rijetko koje kućanstvo je imalo pristupa perilici rublja te su tadašnje praonice imale ogromne cirkulacije fizičkog kapitala i klijentele. Valja napomenuti da je proces pranja novca postojao prije Al Caponea, koji je popularizirao taj mehanizam ali ne i osmislio. Proces pranja novca postojao je puno prije u obliku međunarodnog trgovanja koje je omogućivalo tadašnjim trgovcima prijenos kapitala iz jedne zemlje u drugu, izbjegavajući na taj način zakonodavni nadzor. Upravo zahvaljujući međunarodnoj trgovini došlo je do stvaranja offshore financijskih centara koji su iskoristili zakonodavne rupe u procesu međunarodne trgovine u prošlom stoljeću. Određeni spisi i povijesni podatci opisuju proces pranja novca još u davnini, točnije 2000 godina prije Krista, kada su kineski trgovci sakrivali svoje vlastito bogatstvo ulaganjem i polaganjem vlastitog kapitala u poslovanja izvan svoje regije stanovanja ili čak u rijetki slučajevima izvan područja kineskoga carstva. Nakon pritvaranja Al Caponea zbog porezne evazije sljedeći popularan povijesni slučaj pranja novca je već spomenuti slučaj kriminalca Meyer Lansky, koji

¹⁴ *Ibid*, 117.

¹⁵ Unger Brigitte, van der Linde Daan, *Research Handbook on Money Laundering*, 2013., str. 20.

je koristio švicarske bankovne račune za skrivanje svoje vlastite ilegalne zarade te koristio metodu vraćanja kredita za pranje tog istog kapitala. Iako je proces pranja novca postao ilegalan tek nakon slučaja Al Caponea, pažnja i naponi od strane fiskalnih institucija i agencija nisu bili pošteno uvaženi sve do nesreće pada blizanaca u New Yorku. Nakon 09/11 problem pranja novca postao je međunarodni problem i pao pod povećalom upravo zahvaljujući pitanju i izvoru financija za terorističku grupu Al Qaide, koja je raspolagala velikim količinama ilegalno ostvarenog kapitala prodajom heroina, trgovanjem oružjem i nasilnim usvajanjem tuđeg kapitala. Također prva međunarodna UN – konvencija koja je raspravljala pitanje prakse pranja novca i trgovine drogom održala se 1988. godine u Beču, primarno iz razloga što su gradovi u američkoj državi Floride postali središte za trgovinu drogom i središte epidemije kokainom. Primarna zahvala tom situacijom iz 80-ih godina može se pridodati narko trgovcima iz Kolumbije, koje je predvodio Pablo Escobar sa njegovim kartelom iz Medejina.

Gledajući povijest offshore poslovanja prvi poznati slučaj je bio slučaj američke države New Jersey koji je omogućavao tvrtkama sa sjedištem u istoj državi da posluju izvan te države kako bi iskoristili nižu poreznu stopu New Jersey. Nakon tog slučaja niz država je prihvatilo isti način poslovanja, države poput Delawarea slijedile su poslovni model New Jersey te ubrzo, raširile poslovni model međunacionalnog poslovanja unutar država SAD-a. Važno je napomenuti kako je Delaware najpoznatiji offshore financijski centar za SAD. Međutim, najveći zalet za offshore poslovanje dogodio se za vrijeme drugog svjetskog rata kada su tvrtke poput Shell i Philips preselile svoja sjedišta u Curacao, koji se nalazio na području Nizozemskih Antila kako bi izbjegle stvaranje kritičnih problema u slučaju invazije od strane trećega reicha. Na temelju ove pojave Nizozemski Antili usvojili su Zakon o prijenosu sjedišta kako bi omogućili tvrtkama da prenesu svoja sjedišta u prijetnije rata.¹⁶ Takav pristup omogućio je preseljenje vlastitoga sjedišta tvrtkama koje su iskorištavale ispriku poput drugoga svjetskoga rata ili u modernije slučaju hladnoga rata kako bi izbjegli plaćanje velikih poreznih stopa i kako bi imali mogućnost pranja ilegalno ostvarenog kapitala zahvaljujući striktnim zakonima određenih offshore zemalja. Problem pranja novca veliki je i međunarodno prisutan problem u današnje vrijeme. Kriminalnim organizacijama omogućilo se je poslovanje i seljenje ilegalnoga kapitala izvan zemlje podrijetla u zemlje koje im daju veliku razinu sigurnosti i privatnosti te niske porezne stope, pomoću kojih mogu dalje proširiti svoje nelegalno poslovanje te nanijeti dodatnu štetu financijskom i pravnom sustavu država i pojedinaca. Kriminalci su postali prilagođeni racionalnom identificiranju mogućnosti za olakšavanje kriminala, pojačane nedosljednostima zakonodavstva, tehnološkim napretkom i ponašanje potrošača. Ironično, organizirani kriminal fokusirao se na novo nastale rupe u zakonu, tražeći nove prilike uzrokovane općim pojavama i globalizacijom razne robe i tržišta.¹⁷ Aktivnost pranja novca postala je u modernije vrijeme pridružena sa velikim kriminalnim organizacijama koje svoje nelegalne prihode pretvaraju u legalne te taj novac koriste za daljnje poslovanje kriminala te za kupnju raznih luksuznih proizvoda poput kuća, auta, umjetnosti, nakita i ostalih proizvoda koji im omogućavaju postizanje osobnoga zadovoljstva. Karakteristike procesa pranja novca okarakteriziraju se kroz pojam raširenosti, koji predstavlja široku mrežu lokacija, aktivnosti i fizičkih osoba koje su dio samog tog procesa. Daljnja karakteristika bi bila pojam kompleksnosti, koji opisuje upravo razinu slojeva, točnije faza koje su potrebne da bi se proces

¹⁶ H. Muller Wouter, H. Kalin Christian, G. Goldsworth John, *Anti-Money Laundering: International Law and Practice*, 2007., str. 4.

¹⁷ Gilmour Nicholas, *Understanding the practices behind money laundering - A rational choice interpretation*, *International Journal of Law, Crime and Justice*, 2015., str. 2.

pranja novca uspješno odradio. Također kompleksnost se odnosi na činjenicu da samo velike kriminalne organizacije koriste procese pranja novca u tri faze iz razloga što okreću velike količine nelegalnog kapitala, raspoložu sa potrebnim resursima i poznanstvima za odrađivanje takve aktivnosti te iz razloga što veličina njihovog kriminalnog biznisa zahtijeva upravo proces pranja novca kako bi se taj novac mogao legalno koristiti. Važno je naglasiti kako se proces pranja novca i metode koje se koriste u istome ekstremno fleksibilan iz razloga što svaka kriminalna organizacija koristi svoje vlastite metode pranja ilegalno ostvarenog kapitala. Proces pranja novca pridobiva iz godine u godinu nove metode i tehnike za uspješno provođenje takve aktivnosti, te iz tog razloga nije jednostavno okarakterizirati takav proces. Najosnovnije karakteristike koje se mogu pridodati takvom procesu su da taj proces zahtijeva prisutnost kapitala (ilegalno ostvarenog kroz kriminalne aktivnosti ili legalno ostvarenog ako se radi o poreznoj evaziji), broj raznih sudionika iz raznih gospodarskih područja poput bankara, drugih poslovnih organizacija koje nisu direktno povezane sa kriminalnom organizacijom koja pere taj isti kapital, proces pokušaja pretvaranja istog u legalan kapitala kroz razne organizacije i uz pomoć raznih metoda, korištenje tog kapitala nakon procesa pranja novca, raširenost samog procesa na veliko područje i veliki broj aktivnosti te kompleksnost samoga procesa koji zahtijeva velike resurse prilikom njegova provođenja.

1.3 Tehnike pranja novca

Postupak pranja novca broji veliki broj raznih tehnika koje se koriste kako bi se ilegalni dobitak pretvorio u legalan, barem na prvi pogled. Tehnike koje se upotrebljavaju ovise o velikom broju faktora, najviše o količini ilegalnog kapitala, kriminalnom postupku pomoću kojeg se zarađuje ilegalan kapital, veličini kriminalne organizacije, zakonodavstvu u državi podrijetla ilegalnog kapitala, osobnim interesima, sigurnosti, privatnosti i potrebi o brzini legaliziranja ilegalnog kapitala. Od raznih tehnika pranja novca koje postoje može se primijetiti dva specifična pravca u tehnikama pranja novca. Jedan pravac se odnosi na tehnike pranja novca u financijskom sektoru, dok se drugi pravac odnosi na tehnike pranja novca u poslovnom sektoru.

Gledajući tehnike pranja novca u financijskom sektoru, vrijedno je izdvojiti sljedeće tehnike:¹⁸

- Ulaganja na tržištu kapitala,
- Bankovne transakcije,
- Korespondentno bankarstvo,
- Zajam uz niske ili bez kamata,
- Tržište osiguranja,
- Putnički čekovi,
- Bankovni čekovi i bankovne mjenice,
- Zbrini računi,
- Payable through računi,
- E – novac ,
- On – line bankarstvo,

¹⁸ Unger Brigitte, Siegel Melissa, Ferwerda Joras, de Krujif Wouter, Busuioic Madalina, Wokke Kristen, Rawlings Greg, *The amount and the effects of money laundering, Report for the Ministry of Finance, 2006.*, str. 66.

- Crno tržište (strane valute),
- Mjenjačnice,
- Međunarodni prijenosi novca,
- Derivati.

Ulaganja na tržištu kapitala: Kriminalne organizacije ulažu u dionice i obveznice kako bi izbjegli držanje velike količine kapitala i iz razloga što su dionice i obveznice likvidne i bez visokog rizika.

Bankovne transakcije: Baziraju se na postupku „smurfinga“, gdje kriminalci polažu manje količine novca na bankovne račune izbjegavajući u isto vrijeme kontrole i prijave novca, nakon toga isti taj novac sele u inozemne banke sa visokom razinom privatnosti te ponovno vraćaju novac na bilo koji drugi račun. Ova tehnika temelji se na metodi raslojavanja gdje je količina slojeva, točnije bankovnih računa ključna.

Korespondentno bankarstvo: Princip korespondentnog bankarstva bazira se na pružanju bankarskih usluga jedne banke drugoj banci koja traži takve usluge. Uzeći u obzir taj princip jedna banka ima mogućnosti obavljati razna posla zahvaljujući drugoj u zemljama u kojima ta banka nema nikakvu fizičku prisutnost. Pošto banke koje pružaju bankarske usluge u većini slučajeva ne pregledavaju i ne provjeravaju klijente i poslovanje banke koja traži usluge od njih, može se stvoriti osnova sa pranje novca od strane kriminalnih organizacija.

Zajam uz niske ili bez kamata: Kriminalne organizacije pokušavaju izbjeći podizanje sumnje polaganjem velikih količina kapitala u banku, te umjesto toga daju taj isti ilegalni kapital u zajam fizičkim osobama koje isti isplaćuju u malim količinama izbjegavajući na taj način prag izvješćivanja. Kamate koje se pružaju osobama koje uzimaju zajam su niske ili nepostojeće upravo iz razloga što su ti zajmovi ostvareni ilegalnim novcem.

Tržište osiguranja: Kriminalci osiguravaju određena dobra, fizička ili nepostojeća, te uz pomoć korumpiranog osiguravatelja dobivaju novac natrag u legalnom obliku osiguravajući u isto vrijeme da svota plaćena za osiguranje iznosi više od svote samoga povrata novca kako bi i osiguranje zaradilo na ugovoru.

Putnički čekovi: Putnički čekovi mogu se kupiti od strane kriminalaca sa ilegalnim kapitalom od strane raznih službenih i valjanih institucija te kasnije pretvoriti u legalan kapital. Sigurnost od putničkih čekova proizlazi iz činjenice da se oni izdaju od službenih institucija te se na taj način izbjegne sumnja i provjere, te iz razloga što kretanje putničkih čekova nije potrebno prijaviti nikakvoj zakonodavnoj instituciji.

Bankovni čekovi i bankovne mjenice: Sigurnost bankovnih čekova proizlazi iz činjenice da razmjena istih između osoba ili institucija se ne može prijaviti, te iz razloga što se čekovi mogu izdati na bilo koje vrijeme bez potrebe prijave osim u slučajevima razmjene gotovine ili iznosa iznad određenoga praga

Zbirni računi: Ova metoda zahtijeva nepoštenog bankara koji pogoduje visokim ugledom u financijskom sektoru. Ta ista osoba ima dakle mogućnost polaganja velikih količina kapitala na određeni račun te dijeljena istog više osobama koje su povezane sa kriminalnom organizacijom koja pere novac.

Payable through računi: Ova tehnika zahtijeva postojanje Payable through sistema između dvije banke u dvije različite zemlje. Princip poslovanja takve tehnike je da jedna banka u

određenoj zemlji ima Payable through ugovor postojanja sa drugom bankom u drugoj zemlji te na taj način originalna banka omogućava svojem klijentu bankovne transakcije i poslovanje u drugoj zemlji bez obaveze obavještanja finansijskih institucija, izbjegavajući na taj način kontrole izvornosti kapitala.

E – novac: Benefite ove tehnike javljaju se iz razloga što se iz transakcija eliminira najvažnija komponenta za bilo koju finansijsku i zakonodavnu agenciju prilikom podizanja sumnje i pokretanja postupka protiv osobe ili institucije, a to je gotovina (fizički novac). Pošto se transakcije E – novcem obavljaju bez prisutnosti fizičkog kapitala te putem internetske mreže, praćenje i otkrivanje izvornosti tog istog kapitala postaje gotovo pa nemoguća.

On – line bankarstvo: Prednost za kriminalce se u ovom slučaju javlja iz razloga što osoba nema potrebu fizički biti u poslovnici banke te nema potrebu potpisivanja nepotrebne papirologije, te kao kod prijašnje tehnike, internetske transakcije su puno teže za pratiti.

Crno tržište (strane valute): Korištenje crnog tržišta pripomaže kriminalnim organizacijama u smanjenju rizika od držanja velike količine ilegalnog kapitala. Korištenje profesionalca na crnom tržištu puno je sigurnija tehnika pranja novca od osobnog pranja novca ali zasigurno košta određenu svotu ostvarenih ilegalnih prihoda.

Mjenjačnice: Ova tehnika zahtijeva nepoštenog vlasnika mjenjačnice ili posjedovanje iste kako bi se novac oprao. Ilegalna razina prihoda kriminalne organizacije može se prijaviti kako prihodi od mjenjačnice te razlog držanja velikih količina kapitala objasnila bi se kroz neželjenost davanja nepotrebnih razina visokog poreza, te sam postupak davanja poreza podigao bi legalnost samoga postupka.

Međunarodni prijenosi novca: Ova tehnika oslanja se na niskoj razini kontrole internacionalnih prijenosa i poslovanja poput korespondentnih banka koje imaju mogućnost samoregulacije te izbjegavanja neželjenih fiskalnih i zakonodavnih kontrola.

Derivati: Ova imovina spada pod finansijsku imovinu te može biti kupljena uz ilegalan kapitala te zahvaljujući visokoj likvidnosti pretvorena u legalne dobitke kroz ulaganje u razne legitimne tvrtke.

Razmatrajući tehnike pranja novca u poslovnom sektoru najznačajnije su: ¹⁹

- Kockarnice, kasina,
- Stjecanje nekretnina,
- Ugostiteljstvo,
- Lažni ugovori i dokumenti,
- Fiktivne kupoprodaje,
- Tržište zlata,
- Tržište dijamanta,
- Kupnja robe široke potrošnje za izvoz,
- Kupnja luksuznih dobara,
- Pretjerano prijavljivanje prihoda legalnog poslovanja sa intenzivnim prometom gotovine,
- Korištenje valute za nadopunu naizgled legitimnih transakcija,

¹⁹ *Ibdi.*, 69.

- Falsificiranje vanjskotrgovinskih cijena,
- Krijumčarenje deviza,
- Kupnja oružja,
- Podzemno bankarstvo, neformalne mreže za prijenos novca,
- Shell tvrtke.

Kockarnice, kasina: Kriminalne organizacije koriste kasina i kockarnice kako poduzeća koja broje intenzivnu cirkulaciju kapitala kako idealnu ispriku za držanje velike količine kapitala, koja može biti u velikoj količini ilegalno ostvarena. Također kasina imaju mogućnost pretvaranja ilegalnog kapitala u žetone koje kasnije mogu pretvoriti u legalan kapital. Dodatno takva poduzeća zahtijevaju plaćanje poreza što daje dodatnu razinu legalnosti poslovanju.

Stjecanje nekretnina: Kriminalne organizacije imaju mogućnost, uz pomoć nepoštenog prodavatelja nekretnina, kupiti skupocjene nekretnine sa ilegalnim kapitalom u gotovini te ih kasnije prodati i ostvariti legalnu zaradu.

Ugostiteljstvo: Slično kao i za sva ostala kapitalno intenzivna poduzeća gdje se razlog držanja velike količine kapitala opravdava potrebom za poslovanjem. Najbolji primjer su restorani koji su u vlasništvu kriminalaca, koji svoje radnike (koji znaju raditi na crno) u velikoj većini slučaja plaćaju u gotovini te na taj način ne daju osnovu za praćenje prometa ugostiteljske djelatnosti. Ilegalni prihodi se izmiješaju sa legalnim prihodima.

Lažni ugovori i dokumenti: Jedna tvrtka stvara ugovor sa drugom tvrtkom koja ili posluje ispod oporezivog praga ili posluje u nižem poreznom razredu kako bi se izbjeglo davanje poreza. Postoji također mogućnost stvaranja ugovora sa fiktivnom tvrtkom kako bi se plaćanje poreza izbjeglo općenito.

Fiktivne kupoprodaje: Ova metoda podrazumijeva stvaranje lažnih prodaja i narudžba unutar neke legalne tvrtke kako bi se opravdala količina ilegalnoga kapitala na bankovnim računima određenih kriminalaca. U velikoj većini slučajeva tvrtke koje dobiju narudžbenice nisu niti svjesne da se radi o nestvarnim narudžbama.

Tržište zlata: Tehnika pranja novca kroz zlato jedna je od najstarijih i najprisutnijih u kriminalnom svijetu. Prednost pranja novca kroz zlato proizlazi iz činjenica da zlato drži veliku intrinzičnu vrijednost u odnosu na njegovu veličinu, drži konstantnu vrijednost kroz godine te u velikoj većini slučajeva se može kupiti za gotovinu što smanjuje rizik od praćenja transakcija i lociranja ilegalnog kapitala.

Tržište dijamanta: Pranje novca kroz dijamante drži iste karakteristike kao i kod slučaja zlata. Visoka intrinzična vrijednost, stabilnost vrijednosti, velika pristupačnost, lakoća prijevoza te mogućnost kupnje za gotovinu i skrivenost transakcija.

Kupnja robe široke potrošnje: Prednost nastaje kod lakoće kupnje i transporta preko granica bez podizanja sumnje. Proizvodi poput kuhinjske opreme i razne elektronike koja se jednom prenesena preko granice može prodati i pretvoriti u legitimne dobitke

Kupnja luksuznih dobara: Slična svojstva kao i u slučaju kupnje robe široke potrošnje. Mogućnost lakog prijevoza, niska razina podizanja sumnje, lakoća prodaje u inozemstvu, gotovinske transakcije koje smanjuju mogućnost za praćenje i kontrolu

Pretjerano prijavljivanje prihoda legalnog poslovanja sa intenzivnim prometom gotovine: Tehnika koja pretpostavlja prijavljivanje legalnih i ilegalnih dobitaka na isti račun legalnoga poduzeća koje je kapitalno intenzivno poput ugostiteljskih objekata ili kockarnica, micanjem sumnje te omogućavanjem pranja novca.

Korištenje valute za nadopunu naizgled legitimnih transakcija: Pretpostavka kupnje određenoga proizvoda mješavinom legitimne bankovne transakcije i nelegalne gotovine. Nelegalna gotovina se predaje prodavaču „na crno“ zahvaljujući ilegalno ostvarenom novcu u poduzeće koje je kapitalno intenzivno.

Falsificiranje vanjskotrgovinskih cijena: Postoje tehnike precijene uvoza i podcijene izvoza. Kod precijene uvoza, uvoznik traži da se cijena namjerno podigne na veću svotu od traženog kako bi razliku položio na svoj privatni bankovni račun u zemlji izvoznika. Kod podcijene izvoza izvoznik traži da se proizvod koji prodaje plati manje prilikom uvoza te razlika koja preostaje da se položi u privatni bankovni račun u zemlji uvoznika.

Krijumčarenje deviza: Prijevoz velikih količina ilegalnoga kapitala u zemlje koje posjeduju slabe ili nikakve zakone protiv pranja novca (određeni offshore centri), novac se zatim položi u te bankovne račune te kasnije prenese na druge bankovne račune u drugim zemljama.

Kupnja oružja: Ova je tehnika prisutna među terorističkim organizacijama poput Al Qaeda, koje kupuju vatreno i ostalo oružje za nastavak svojih osobnim konflikata i za postizanje svojih političkih ciljeva u zamjenu za ilegalno ostvareni kapitala poput kapitala ostvarenog prodajom heroina.

Podzemno bankarstvo, neformalne mreže za prijenos novca: Tehnika korištena u zemljama sa velikim brojem imigranata, gdje su potreba za novce i očajnost blisko povezani pojmovi. Imigranti traže novac u zamjenu za određene usluge i određene kamatne stope koje su ilegalno postavljene. Ova tehnika bazira se na uzajamnoj koristi i potrebi za anonimnosti transakcija.

Shell tvrtke: Tehnika koja koristi fiktivne tvrtke osnovane u offshore zemljama. Tvrtke imaju samo bankovni račun te adresu. Kriminalna organizacija osnuje razne shell tvrtke diljem svijeta te prenosi ilegalno ostvareni kapital na račune takvih tvrtka, koje se u većini slučajeva nalaze u zemljama sa visokom razinom bankovne sigurnosti. Nakon prijena kapitala kriminalne organizacije peru ilegalni novac pretvorbom istog u kreditni oblik koji shell tvrtka odobre tvrtkama koje posjeduju kriminalne organizacije te na taj način ilegalni kapital napravi krug te postane legalan.

1.4 Zakonske regulacije protiv pranja novca

Uloženi naponi postignuti sredinom 1980-ih godina za suzbijanje problema internacionalnog trgovanja drogom potaknuli su stvaranje međunarodnog pravnog režima protiv pranja novca temeljenoga na premisi da napad na dobit takvih aktivnosti glavna je strategija protiv multinacionalnih kriminalnih organizacija.²⁰

²⁰ Kern Alexander, *The International Anti-Money-Laundering Regime: The Role of the Financial Action Task Force*, *Journal of Money Laundering Control*, 2001., Vol. 4., izdanje 3., str. 233.

Za uspjeh „međunarodnog režima protiv pranja novca“ najviše su zaslužne Konvencija Ujedinjenih naroda iz 1988. Protiv nedopuštenog prometa opojnim drogama i psihotropnim tvarima (Konvencija UN-a o drogama), na kojoj su sudjelovale 106 zemalja te stvaranje financijske radne skupine za pranje novca (FATF) na ekonomskom summitu G7 1989. i 1990. G7 summit nastojao je 'uspostaviti globalni konsenzus o zakonodavnim i regulatornim radnjama za suzbijanje protoka prihoda od droga kroz bankarske i nebankarske financijske institucije. U travnju 1990. FATF, do tada proširen na 15 zemalja sudionica financijskog središta, objavila je revolucionarno izvješće koje je sadržavalo 40 preporuka koje su bile usporedne s UN-ovom Konvencijom o drogama te su uspostavljeni visoki međunarodni standardi za zakonodavne i regulatorne radnje za kontrolu pranja novca.²¹ Iako su postojale konvencije, preporuke i organizacije koje su se bavile tematikom suzbijanja pranja novca poput Preporuke Vijeća Europe iz 1949. godine, koja je bila prva konkretna preporuka za suzbijanje međunarodnog pranja novca, nikakvi značajni rezultati nisu stvoreni sve do 1988. godine kada je organizirana Konvencija Ujedinjenih naroda iz 1988. Protiv nedopuštenog prometa opojnim drogama i psihotropnim tvarima. Problematika prijašnjih preporuka izišla je iz nedovoljne fokusiranosti na pravna sredstva i pravne strategije provedbe protiv trgovine opojnim sredstvima. Dodatna problematika koja se primijetila tokom prijašnjih preporuka i konvencija je ta da se sam problem trgovanja narkoticima nije gledao u cjelini i na međunarodnoj skali što je konvencija iz 1988 činila. Razmatrajući Konvenciju UN-a o drogama iz 1988. godine, dolazi do isticanja dva članka koji su specifično fokusirani na suzbijanje aktivnosti pranja novca i korištenja ilegalno ostvarenog kapitala, točnije članak 3. i članak 5.

Članak 3. Konvencije propisuje strogu obvezu svake zemlje sudionice da kriminalizira sveobuhvatan popis aktivnosti povezanih s trgovinom drogom — od proizvodnje, uzgoja i posjed do organizacije, upravljanja i financiranje operacija trgovine ljudima. Također zahtijeva utvrđivanje kaznenog djela u svezi s pranjem novca od droge. Nadalje, obvezuje svaku stranu da u mjeri koja nije u suprotnosti s njezinim domaćim ustavom načela i osnovne odredbe svog pravnog sustava, kriminalizirati 'stjecanje, posjedovanje ili korištenje imovine, znajući, u trenutku primitka' da je proizašao iz trgovine drogom.²² Iako se u članku 3. ne spominje službeno pojam pranja novca, važno je naglasiti kako se u tom članku strogo usuđuje posjedovanje, držanje, premještanje i razmjena vlasništva koje je ostvareno na ilegalan način ili uz pomoć ilegalnog kapitala. Također konvencija je zahtijevala da se pomaganje poput skrivanja i davanje lažnih informacija u izvođenju bilo kakve kriminalne aktivnosti također kazni. Članak 5. zahtijeva od država stranaka da donesu dalekosežne domaće zakone koji predviđaju 'konfiskaciju' (tj. zamrzavanje, zapljenjivanje i/ili oduzimanje) svih oblike imovine, prihoda ili instrumente korišteni u pokrivenim kaznenim djelima ili izvedeni iz njih.²³ Cilj je članka 5. omogućiti vlastima diljem svijeta identificiranje, praćenje, zamrzavanje i oduzimanje prihoda, imovine i raznih sredstava kao jedan od primarnih koraka u borbi protiv organiziranog kriminala. U praksi je cilj ovoga članka bio omogućiti javnim tijelima, specifično sudovima zapljenu sve potrebne dokumentacije vezane za istragu protiv organiziranog kriminala, od raznih banaka, „ignorirajući“ ako je potrebno i bankovnu politiku tajnosti. Također velika važnost pridodavala se je potrebi za kooperacijom među zemljama članicama. Bit je bio potaknuti suradnju i pružanje pomoći kada se je istraživalo međunarodne slučajeve. Konvencija UN-a stupila je na snagu 1990. godine, te je do 1994. brojila 101 zemlju od kojih su

²¹ *Ibid.*, 233.

²² *Ibid.*, 235.

²³ *Ibid.*, 235.

najznačajnije bile SAD te zapadna Europa kao regija te razne države Karipskog otočja. Grupa za financijsku akciju protiv pranja novca (Financial Action Task Force), osnovana 1989. godine od strane 7 najjačih zemalja svijeta (G7), jedina je međunarodna grupa osnovana primarno sa zadaćom borbe protiv aktivnosti pranja novca. Kako bi se zemalji iz skupine G7 obratili problemu financijskog aspekta trgovanja narkoticima stvorili su grupu FATFA koja je imala sljedeće direktive:²⁴ Ocijeniti već postignute rezultate kooperacije za suzbijanje korištenja bankovnog sustava i financijskih institucija u sklopu pranja novca, i razmotriti dodatne preventivne napore u ovome području, uključujući prilagodbu zakonskih i regulatornih sustava radi poboljšavanja multilateralne pravne pomoći. Sustav je dizajniran da čine relativno teškim pranje novca u gradovima kao što su New York, London, Singapur ili Kajmanski otoci. Bitno je naglasiti kako se države razlikuju po sistemu implementacije režima protiv pranja novca. Na primjer SAD je usmjeren na provedbu sa relativno slabim propisima, velikim brojem izvješća sa malim brojem informacije ali sa strogim kaznama i sankcijama u slučaju potvrde aktivnosti pranja novca, dok je na primjer Švicarska usmjerena na suradnju sa lokalnim vlastima uz mali broj izvješća te laganim kaznama poput zamrzavanja kapitala umjesto zatvorske kazne. 2000. i 2001. godine FATFA je razmotrila 46 jurisdikcija među državama i teritorijima poput Kajmanskog otočja, u sklopu provjere implementacije kontrole međunarodnog režima protiv pranja novca, te je ustanovila da je polovica od pregledanih jurisdikcija manjkalo u zadaći kontrole. Sa prijetnjom sankcija i stavljanja na „crnu listu“, sve osim 6 jurisdikcija postavile su zadovoljavajuće međunarodne standarde kontrole koji su, barem na papiru, zadovoljavali sve potrebne standarde. Od 2002. Svjetska banka i Međunarodna Monetarni fond su, nevoljno, uključeni u praćenje usklađenosti s globalnim standardima protiv pranja novca.²⁵ Dodavanje tih dviju međunarodno priznatih organizacija u sustav kontrole protiv pranja novca predstavljao je veliki korak u postizanju stabilne i sposobne međunarodne mreže kontrole u sklopu sprječavanja aktivnosti pranja novca. Najveći naponi i napredci u pogledu poduzimanja akcija protiv aktivnosti pranja novca dogodili su se upravo nakon terorističkog napada na Blizance 09/11. Razmatranje 46 jurisdikcija od strane FATF-e, priključivanje Svjetske banke i Međunarodnog Monetarnog fonda te ostalih organizacija dogodili su se upravo nakon pada Blizanca, kada je pranje novca postalo međunarodni problem, primarno kako bi se izbjeglo ponovno financiranje i naoružavanje kriminalnih i terorističkih organizacija.

Uz sve rečeno, međutim, statistika pokazuje kako su borba protiv pranja novca i međunarodni režim protiv pranja novca na dalekom putu do bilo kakvog većeg uspjeha. Procjena je da se godišnje opere stotine milijardi dolara vrijednosti, od koji se minimalna količina zaplijeni. U SAD-u se godišnje zaplijeni oko milijardu dolara opranog novca te se osudi otprilike 2 000 kriminalaca za tu aktivnost, u Ujedinjenom kraljevstvu oko 30 kriminalaca dok u Njemačkoj se ih može nabrojati na prste ruke. Činjenica da se samo 5% svog opranog novca zaplijeni predstavlja razočaravajući rezultat uz sve kontrole i agencije koje su postavljene protiv aktivnosti pranja novca. U sljedećem poglavlju analizirati će se uloga koju bankarski sustav ima u mehanizmu pranja novca, koje su karakteristike bankarskoga sektora koje dozvoljavaju pranje novca te analizirati će se zašto se banke smatraju kao most između ilegalnoga i legalnoga kapitala te zašto se banke smatraju kao jedan od najvažnijih elemenata unutar sustava pranja novca.

²⁴ *Ibid.*, 239.

²⁵ Reuter Peter, M. Truman Edwin, *Anti-Money Laundering Overkill? It's time to ask how well the system is working.*, 2005. godina, *The International Economy.*, str. 58.

1.5 Uloga banaka (privatnih) u pranju novca i poreznoj evaziji

Banke predstavljaju jedne od najvažnijih institucija za aktivnosti pranja novca te pružaju određene prednosti koje niti jedna druga institucija nije u stanju dati poput pružanja pristupa međunarodnom sustavu plaćanja na siguran i jednostavan način. Banke omogućavaju kriminalnim organizacijama prijenos ilegalno ostvarenog kapitala na međunarodnoj skali zahvaljujući modernim bankovnim transakcijama u usporedbi sa sporim i nesigurnim tradicionalnim metodama seljenja kapitala. Proces pranja novca prolazi kroz razne korake koje zahtijevaju uključenost banaka, bilo javnih bilo privatnih. Unatoč važnosti bankarskog zakonodavstva u pružanje nadzorne uloge nad bankovnim operacijama i proširujući svoju kontrolu nad gospodarskim aktivnostima, postoje šest glavnih čimbenika koji doprinose stvaranju ideala okruženje za pranje novca:²⁶

1. Uloga privatnih komercijalnih banaka kao odvjetnici klijenta
2. Moćni klijenti koji imaju jaku bilancu
3. Kultura tajnovitosti tvrtke
4. Tajni projektni zadatak
5. Kultura labavnih kontrola tvrtke
6. Priroda industrije suparništva

U slučaju privatnih komercijalnih banaka zaposlenici koji rade u banci, kako bi usavršili svoje poslovanje i pridobili potrebnu praksu za poboljšanje vlastitih performansi rade na posebnim poslovnim zadatci otvaranja novih bankovnih računa, prijenosu novca te podršci klijentima. Problem se stvori kada novi zaposlenici, potaknuti bankovnim politikama povećanja suradnje sa svojim klijentima stupe pretjerano u kontakt sa klijentom banke te im omoguće određene aktivnosti koje bi se smatrale neetičkim i nelegalnim. Klijenti sa moćnom bilancom daju priliku određenoj banci da unaprijedi svoje poslovanje u željenom području zahvaljujući financijskoj i političkoj moći klijenata sa velikom bilancom, te zauzvrat su volji zanemariti određena pravila i dokumentaciju vezanu za izvor prihoda što predstavlja idealnu osnovu za pranje novca. Kod kulture tajnovite tvrtke proizlazi iz politike sakrivanja i čuvanja bankovnih računa i transakcija te na taj način, koristeći razne metode poput shell tvrtka omogućuju klijentima veliku razinu sigurnosti i anonimnosti što zauzvrat stvara osnovu za pokretanje ilegalnih transakcija. Tajnost projektnih zadataka počiva na jednostavnoj činjenici da banke imaju određena pravila i politike vezane za izdavanje informacija o računima i transakcijama, dok se kultura labavnih kontrola oslanja na problematiku koja se javlja u slučaju kada su zaposlenici zaduženi provjeravati izvor kapitala vlastitih klijenata te postavljati „neugodna“ pitanja dok u isto vrijeme se traži od njih da stvore bolji osobni odnos sa svojim klijentom. Kako bi banka izbjegla unutarnje konflikte svojih zaposlenika angažira treću stranu (tvrtku) za kontrolu bankovnih računa određenih klijenata što u većini slučajeva rezultira nepotpunim izvješćima iz razloga što treća strana nije u stanju dobiti određene podatke o klijentu zbog bankovne politike poslovanja sa samom klijentima. Posljednji čimbenik koji se odnosi na suparništvo jednostavno je objašnjen obrazloženjem da banke posluju u ekstremno konkurentnom poslovnom okruženju te kako ne bih došlo do smanjenja poslovanja i do napretka konkurencije u njihovim odnosima, banke su prisiljene zanemariti određena pravila protiv pranja novca te biti fleksibilne i otvorene prema

²⁶ Naim Salameh Al-Qadi[a], Aiman Abu Al Haj[a], M. Mousa Matar, Mashhour Hathloul, *The Positive and Negative Role for Banks in Money Laundering Operations, Canadian Social Science, Vol. 8, Br. 5, 2012., str. 19.*

svim vrstama klijenata. Kada se detaljnije promatraju usluge i aktivnosti koje pružaju banke u procesu pranja novca za kriminalne organizacije razlikujemo sljedeće usluge:²⁷

- Brojni računi,
- Tajni proizvodi,
- Kretanje novca,
- Kredit.

Banke u suštini potiču svoje klijente da otvaraju veću količinu bankovnih računa u raznim poslovnica na razna imena iz osobnih interesa banke koja beneficira od količine otvorenih računa i kruženja kapitala. Banke također podržavaju postupak tajenja računa svojih vlastitih klijenata iz razloga što profitiraju od toga te samo bankarsko poslovanje bazira se na privatnosti računa i sigurnosti klijenata. Offshore računi i shell tvrtke samo su neki od tako zvanih tajnih proizvoda koje pružaju banke svojim klijentima u sklopu zaštite identiteta klijenata te na taj način stvaraju osnovu za pranje ilegalnog kapitala. Kretanje novca predstavlja dodatnu bankarsku uslugu na kojoj kriminalne organizacije profitiraju zahvaljujući brzini, anonimnosti i što je najvažnije količini kapitala koje banke mogu kretati uz niske rizike. Krediti su posljednja usluga što bankarski sustav pruža peraćima novca uzimajući njihov ilegalni kapital i pretvarajući ga u čisti novac kroz sustav kreditiranja. Kada je u pitanju izbjegavanje poreza bankovni sustav pruža slične usluge kao i u slučaju pranja novca pošto se novac koji se pere (ilegalni novac) sam po sebi ne oporezuje što predstavlja oblik porezne evazije. Banke su zaslužne za poreznu evaziju iz tri primarna razloga, pružanje offshore finansijskih usluga, pomaganje i organiziranje međutvrtkovnih ugovora u sklopu izbjegavanja poreza te u skrivanju i primanju ilegalnoga kapitala te u prijavljivanju nižih količina kapitala od stvarno položene svote. Offshore finansijske usluge primarne su usluge koje se koriste u slučaju porezne evazije zahvaljujući niskim poreznim stopama koje nude takvi centri, koji se i nazivaju porezne oaze. Kajmansko otočje, Britanski Djevičanski otoci i slične lokacije pružaju klijentima izrazito niske kamatne stope za izbjegavanje poreza te visoku razinu tajnosti, sigurnosti i anonimnosti za poreznu evaziju. Brojene tvrtke i bogataši službeno su prijavljeni upravo u offshore finansijskim centrima upravo radi izbjegavanja plaćanja velike porezne stope ili u najekstremnijim slučajevima radi kompletne porezne evazije. Organiziranje raznih ugovora među raznim tvrtkama također je usluga koju pružaju i omogućuju razne banke upravo radi izbjegavanja poreza. Banke služe kao medijatori između dvije tvrtke koje ulaze u suradnju radi zajedničkoga izbjegavanja poreza jer jedna od dvije tvrtke je registrirana u nisko oporezivoj zoni ili se nalazi u različitom poreznom razredu. Posljednji razlog vezan je i za aktivnost pranja novca pošto banke primaju i recikliraju ilegalno ostvareni kapital koji se na kraju ne oporezuje. Banke se sklone primanju bilo kakvoga kapitala jer je to njihovo primarno poslovanje, upravljanje kapitalom iz raznih izvora neovisno dali su ti izvori normalni građani ili kriminalne organizacije.

Za bolje razumijevanje svih navedenih tehnika u aktivnosti pranja novca te za identifikaciju uloge banaka u toj istoj aktivnosti sljedeće poglavlje baviti će se slučajem BCCI banke, koja je pod kraj dvadesetoga stoljeća optužena u jednom od najvećih bankovnih skandala u povijesti za pranje novca raznih kriminalnih i terorističkih organizacija.

²⁷ *Ibid.*, 19.

1.6 Skandal BCCI

BCCI-jeva jedinstvena kriminalna struktura osnovana 1972. godine od strane Agha Hasan Abedi i njegov pomoćnik, Swaleh Naqvi, bila je stručno planirana bankovna tvrtka sa ciljem pranja novca i izbjegavanja poreza za razne kriminalne i sumnjive organizacije te diktatore u zamjenu za velike količine ilegalnog kapitala. Struktura je zamišljena od strane Abedija, sa kojom je upravljao Naqvi za specifičnu svrhu izbjegavanja propisa ili kontrole od strane vlade. BCCI-jev kriminal uključivao je prijekave BCCI-ja i BCCI-jevih klijenata koje su uključivale milijarde dolara; pranje novca u Europi, Africi, Aziji i Americi; BCCI-jevo podmićivanje dužnosnika u većini tih lokacija; podrška terorizmu, trgovini oružjem i prodaji nuklearnih tehnologija; upravljanje prostitucijom; počinjenje i omogućavanje utaje poreza na dohodak, krijumčarenje, i ilegalna imigracija; nedopuštena kupnja banaka i nekretnina; i zbirku finansijskih zločina ograničene samo maštom svojih službenika i kupaca.²⁸ Neke od glavnih metoda BCCI-ja za počinjenje zločina bilo je korištenje shell tvrtka i utočišta bankovne povjerljivosti i tajnosti, raslojavanje same tvrtke kako bi se zbunilo i krivo usmjerilo razne finansijske kontrole, korištenje raznih nominalnih osoba, back-to-back finansijski dokumentacije među subjektima pod kontrolom BCCI-ja, mito te ekstremne metode poput prijetnje i zastrašivanje raznih svjedoka kako bi se izbjeglo suđenje za razna kaznena djela. Suradnja sa raznim licima iz političkoga svijeta dodatno je pripomoglo BCCI organizaciji u prikrivanju raznih nelegalnih operacija zahvaljujući raznim ugovorima i favoritizmima prema raznim moćnim političkim licima koji su zauzvrat za skrivanje vlastitoga kapitala davali BCCI korporaciji garancije i sprječavali su razne fiskalne i finansijske kontrole koje su mogle narušiti poslovanje banke te omogućavali su banci djelovanje na raznim područjima na ilegalne načine, poput otvaranja tajnih banaka u regijama koje nisu dozvoljavale otvaranje stranih banaka. 1977. godine BCCI korporacija donijela je odluku da proširi svoje poslovanje na teritorij SAD-a. Proširenje je ostvareno kupnjom 4 banke te osnivanje više raznih podružnica originalne korporacije na teritoriju SAD-a. Kupnja banaka uključivala je kupnju putem nominiranih osoba i dogovaranje zaštite njezinih aktivnosti od strane prestižnih odvjetnika, računovođa i tvrtki za odnose s javnošću s jedne strane, te politički dobro povezanih agenata s druge strane. Nakon kupnje banka te osnivanjem raznih podružnica, koje su zahtijevale velike napore zbog strogih regulativa koje su sprječavale takav tip poslovanja, BCCI je odlučila spojiti sva svoja američka poslovanja u jedno te na taj način ostvarila osnovu za poslovanje unutar SAD-a. Kroz godine je BCCI korporacija surađivala sa korumpiranim političkim licima, teroristima, moćnim ličnosti i ostalim sumnjivim osobama kako bi „prala“ njihov prljavi i ilegalni kapitala, pripomagala im u tajenju i izbjegavanju poreza, sakrivala položeni novac te radila kao medijator za ostala finansijska poslovanja sve dok nije pokrenuta istraga 1988. 1989. godine od strane Ministarstva pravosuđa, zajedno s američkom Carinskom službom i Ministarstvom financija. Iako se ta istraga pokazala neuspješnom, zahvaljujući moćnim licima i organizacijama koje su bile umiješane u BCCI bazu, stvorila se je osnova za daljnje istrage i stvaranje sumnje oko banke te privlačenja medijske pozornosti. Ministarstvo pravosuđa ponovno je otvorilo istragu 1991. godine pod velikim pritiskom raznih državnih organa i institucija. Tokom provođenja istrage veliki dio informacija vezan za BCCI korporaciju bio je pod zaštitom raznih političkih lica unutar SAD. Zablježeni su razni incidenti i trenutci kada su razna politička lica i članovi

²⁸ Kerry John, Brown Hank, *The BCCI Affair A Report to the Committee on Foreign Relations United States Senate, 1992., 102d Congress 2d Session Senate Print 102-140, str. 4.*

određenih organizacija, pa čak i onih koje su pokrenule istragu, odbijali dati informacije vezane za korporaciju ili su namjerno dali krive informacije. Postoje određeni dokumenti koji tvrde da je američka CIA imala najveći broj informacija vezanih za BCCI korporaciju (informacije o zaposlenima, klijentima, računima, ugovorima...), međutim, neuspješno je pružila kritične informacije istrazi kako bi se koristile na sudu. Sama CIA raspolagala je određenim bankovnim računima u sklopu same banke za pokretanje svojih vlastitih aktivnosti i operativaca. Za pokretanje ključnih istraga te za sami kolaps BCCI organizacije najviše je zaslužan bio Okružni tužitelj New Yorka Robert Morgenthau, koji je pokrenuo prve istrage u 1989. godini. Pitanja državnoga odvjetnika pokrenula su pregled aktivnosti revizora BCCI-ja, Price Waterhousea, u Engleskoj, te su dala život užarenoj istrazi Federalne Reserve banke za vlasništvo BCCI-ja nad First American bankom.²⁹ Poslovanje BCCI korporacije baziralo se na razrađenom sporazumu između same tvrtke BCCI, Banke Engleske, vlade Abu Dhabija te revizora Price Waterhouse. Zahvaljujući istragom koju je pokrenuo Morgenthau, blokiralo se osnovno i nelegalno poslovanje BCCI banke, koja je u tom periodu, zbog velikog pritiska i stalnih istraga bila prisiljena stati. Kako bi se osiguralo daljnje poslovanje i spašavanje banke, vlada Abu Dhabija, financirala je banku do daljnjega, međutim, nakon prijetnje podizanja optužnice protiv vlade Abu Dhabija od strane Morgenthau-a, u kojoj bi BCCI bio prisiljen odati podatke o svojim međunarodnim računima i klijentima, Banka Engleske, uz reviziju Prince Waterhouse-a, odlučila je banku službeno zatvoriti 1991. godine. BCCI korporacija bila je banka koja je, zahvaljujući pretjeranoj ambiciji i nemoralnosti njenih osnivača, u roku od par desetljeća postala glavna banka za sve vrste kriminalaca, nemoralnih političara, terorističkih organizacija, te čak i međunarodnih državnih agencija poput CIA-a. Struktura koju su osnivači osmislili radi vođenja raznih ilegalnih aktivnosti sa krajnjim ciljem profitiranja i pridobivanja moći pretvorili su BCCI u jednog od najpoznatijih skandala pranja novca i financijske utaje u moderno doba. BCCI operirala je svoje nelegalne aktivnosti iz svojeg sjedišta u Londonu u Ujedinjenom kraljevstvu, koje zahvaljujući svojoj financijskoj politici predstavlja jedno od glavnih offshore centara u svijetu. U sljedećem poglavlju razraditi će se i analizirati podatci i činjenice koje opisuju što su to offshore centri i porezne oaze te koja je njihova uloga u procesu pranja novca.

²⁹ *Ibid.* 7.

2. Offshore financijski centri i porezne oaze

Globalna financijska kriza izaziva izuzetno veliki istraživački interes za proučavanje uzroka koji su doveli do financijskog kolapsa. Dio tog analitičkog fokusa usmjeren je prema offshore financijskim centrima, malenim državama ili jurisdikcijama koji kapitalu jamče maksimalnu tajnovitost i sigurnost od poreznog tereta.³⁰ Visoka razina sigurnosti, tajnosti, mogućnost skrivanja kapitala, brzina transakcija, prostorna proširenost, niski porezi, samo su neki od čimbenika koji opisuju offshore financijske račune te koji su omogućili istima da dobiju na popularnosti i na razinu upotrebe, kako od strane legalno upravljanim organizacijama tako i od strane nelegalnih i kriminalnih organizacija. Identifikacija poreznih oaza i offshore financijskih centara predstavlja izazov samo od sebe. Niti porezne oaze niti offshore financijski centri nisu prikladni izrazi koji odražavaju pravu prirodu takvih jurisdikcija. Unatoč percepciji da su porezne oaze i offshore financijski centri povezani s ilegalnim aktivnostima ili s udaljenim otocima sa sumnjivim pravnim i/ili regulatornim okvirima, istraživanje su pokazala njihovu sveprisutnost u globalnim financijskim mrežama u svim sektorima i da su dobro upravljane i jake institucije ključni atributi.³¹ Razlog biranja poreznih oaza i offshore financijskih centara od strane pojedinaca ili korporacija su razni, manji ili nepostojeći porezi, anonimnosti klijenta, bankarsko znanje, povećanje dobiti, sigurnost, manja strogost fiskalnog sustava i slično. Zahvaljujući povećanju aktivnosti offshore centara i poreznih oaza u posljednjih 3 desetljeća, razne organizacije izrazile su zabrinutost za stabilnost svjetskog tržišta, te su, kao preventivna mjera počeli bilježiti, pratiti i regulirati transakcije na takvim područjima. Neke od poznatih organizacija koje su se uključile u monitoring su G20 i G7, Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj te brojne neprofitne i privatne organizacije. Razraditi tipologiju takvih centara kompliciran je i zahtijevan zadatak, te veliki broj institucija okarakterizira takve centre i oaze na različite načine. Međutim, postoje određene karakteristike koje određeni centri pružaju. Tako su na primjer Panama i Britanski djevičanski otoci specijalizirani za registraciju shell kompanija, Bermuda je na primjer specijalizirana za pružanje bankarskih i ostalih usluga, Panama je specijalizirana za pružanje izuzetne anonimnosti i tajnosti dok su Nizozemska i Irska specijalizirani za ulazak na tržište i za posredničke usluge. Dakle osnivanje shell kompanija, anonimnost, pružanje usluga i posredništvo samo su neke od karakteristika koje razliku određene centre od drugih. Određeni autori dijele porezne oaze i offshore financijske centre na kategorije kao što su „provodnici“ i „umivaonici“, gdje su provodnici onshore centri koji su specijalizirani za premještanje kapitala iz jednog centra u drugi te u isto vrijeme izbjegavajući zakone pronalaskom rupa u istima, dok su umivaonici tradicionalni offshore financijski centri koji su namijenjeni za skrivanje kapitala, legalnoga i ilegalnoga. Hampton i Christensen (2002) dijele porezne oaze i offshore financijske centre na dvije temeljne kategorije, uključujući funkcionalne i pojmovni. Prva kategorija podrazumijeva mjesto gdje se nalaze banke (npr. Bermuda, Kanalski otoci), a druga podrazumijeva mjesto gdje se registriraju (npr. Sejšeli, Labuan), s drugom kategorijom koja može imati i hibride (npr. Kajmanski otoci).³²

³⁰ Mihaljević Domagoj, *Položaj i uloga offshore financijskih centara u financijskoj globalizaciji*, 2012., *Ekonomski misao i praksa*, Vol. 21 No. 2, str. 795.

³¹ Sigler Thomas, Martinus Kristen, Iacopini Iacopo, Derudder Ben, *The role of tax havens and offshore financial centres in shaping corporate geographies: an industry sector perspective*, 2019., *Regional Studies*, Volume 54, izdanje 5, str. 3.

³² *Ibid.*, 4.

Definiranje porezne oaze ili offshore financijskog centra u geografskom pogledu poprilično je komplicirano. Problematika nastaje zahvaljujući raznim aktivnostima koje isti pružaju te zahvaljujući politikom određene jurisdikcije. Zemlje poput Nizozemske velika su geografska područja čija ekonomija, službeno, nije fokusirana na financijske aktivnosti. SAD je također teško okarakterizirati kao offshore financijsko središte iz političkih razloga jer SAD nije sklon dijeljenju financijskih informacija izvan vlastitog teritorija, neovisno o tome da se ta ista država smatra kao jedna od vodećih u offshore poslovanju. Postoji također problematika subnacionanih jurisdikcija koje, za razliku od primarne jurisdikcije, pružaju određene usluge poput niskih poreznih stopa i anonimnost vlasnika računa. Delaware, New Jersey, Labun i slična područja dio su veće jurisdikcije koja pokriva njihove aktivnosti, legalno gledajući. Također, neki od najpoznatijih poreza utočišta nisu u potpunosti suverena, uključujući: ovisna područja krune (Otok Man, Kanalski otoci); neinkorporirani teritoriji (Portoriko); prekomorska područja (BVI, Bermuda, Kajmanski otoci); konstitutivne zemlje (Aruba, Curaçao); i slobodno udruživanje (Maršalovi otoci, Niue).³³ Područja offshore financiranja i porezne oaze koriste razne financijske i birokratske instrumente te obuhvaćaju razna područja djelovanja i upravo iz tih razloga ne mogu se striktno podijeliti i opisati samo po području. Određene jurisdikcije u kojima se sami centri nalaze obuhvaćaju drugačiju politiku od tih istih centara koji posluju unutar istih. Obuhvatiti offshore područje i područje porezne oaze poprilično je zahtjevan zadatak jer se takvi tipovi poslovanja ne obuhvaćaju po prostoru u samome početku i nije pravilno tako gledati ta područja. Lokacije kao što su Britanski djevičanski otoci, iako imaju svoju vlastitu jurisdikciju i posluju većinom na tom teritoriju, broje račune i klijente te tvrtke iz cijeloga svijeta te obavljaju transakcije na međunarodnoj razini. Tvrtke, bankovni računi, osiguranja i ostala poslovanja, kada se surovo gleda imaju poslovanje na prostoru određenog offshore centra, međutim, osim adrese i registriranog računa, svjetske korporacije posluju svugdje osim na offshore područjima. Bilo koja jurisdikcija sa povoljnom fiskalnom i zakonodavnom politikom ima potencijala za biti offshore centar ili porezno utočište, neovisno o području u kojem se nalaze, bilo država u cjelini, regija unutar države, grad ili mjesto.

Nakon datih općih informacija o offshore financijskim centrima slijedi poglavlje u kojemu će se detaljnije razraditi definicija i karakteristike offshore centara, te će se spomenuti najpoznatiji primjeri među njima.

2.1 Definicija Offshore financijskih centra i najzloglasniji među njima

Offshore financijski centri (OFC) su jurisdikcije koje nadziru razinu financijske aktivnosti nerezidenata.³⁴ Ova definicija najbolje opisuje ono što offshore financijski centri predstavljaju i aktivnost kojom se bave, međutim, rijetko koja institucija ili vlada prihvaća istu definiciju o offshore financijskim centrima te nastoje izvesti svaka svoju definiciju sa vlastitim značenjem. Pojedini autori navode da je OFC «jurisdikcija čiji financijski sektor čini značajan – i nerazmjern – udio domaće ekonomije» (Darbar, Johnston i Zephirin, 2005:32), dok drugi tvrde da je OFC jurisdikcija u čijim se institucijama vrše financijske transakcije u ime klijenata koji prebivaju negdje drugdje. Pritom je izraz offshore nepotpun jer upućuje samo na poslove koji

³³ *Ibid.*, 4.

³⁴ K. Rose Andrew, M. Spiegel Mark, *Offshore financial centers: parasites or symbiotes?*, 2007., *The Economic Journal*, Vol. 117, Br. 523., str. 1310.

se odvijaju izvan obale, tj. granice neke zemlje, iako se poslovi mogu odvijati i unutar određene zemlje, ali pod posve drukčijim pravilima (offshore zone u New Yorku, Tokiju, Hong Kogu, Singapuru, Panami, Bahreinu).³⁵ Svaka od tih perspektiva offshore financijskih centara osnovana je od strane financijskih i jurisdikcijskih eksperata kojih imaju godine iskustva rada u bankarskom i zakonodavnom sektoru. Valja napomenuti kako su definicije i karakteristike offshore financijskih centara izuzetno namjene za zakonodavni sustav te nemaju karakteristike koje bi dali obični građani, koje mogu, makar ne uvijek dodatno pojasniti offshore financijske centre. Sa gledišta građana offshore financijski centar je u velikoj većini slučajeva neka daleka i nepoznata država sa tajnovitim zakonima u kojoj kriminalci i korumpirani političari sakrivaju svoji prljavi novac ili izbjegavaju plaćanje poreza, što u dobrom djelu slučajeva tako i bude, iako ne predstavlja cijelu priču i ne opisuje kompleksnost same aktivnosti pranja novca i porezne evazije. Kao što je već napomenuto, trenutne definicije OFC-a ne obuhvaćaju na odgovarajući način intrinzičnu značajku fenomen OFC-a, pružanje financijskih usluga nerezidentima, izvoz financijskih usluga i slično. Veliki broj država pružaju financijske usluge nerezidentima ali nisu sve kategorizirane kao OFC, primarno iz razloga što klijenti nerezidenti čine mali dio od ukupnih bankovnih klijenata te operacije i usluge koje pružaju banke nisu rasprostranjene na taj način da pretjeruju sa nerezidentnim klijentima. Ono što odvaja OFC od ostalih centara diljem svijeta je činjenica da su financijske usluge koje su pružene nerezidentima u takvom razmjeru da premašuju potrebe i veličinu vlastitoga gospodarstva. OFC je država ili jurisdikcija koja pruža financijske usluge nerezidentima u mjerilu koje je nerazmjerno veličini i financiranju domaćeg gospodarstva.³⁶ Bez obzira na djelatnosti koje se poduzimaju, bile one bankarske, osiguravajuće i slično, ili na financijsku prirodu posla, bilo da se radi o pranju novca ili izbjegavanju plaćanja poreza, OFC su organizirani na način da gospodarstvo zemlje pruža financijske usluge nerezidentima u velikim količina, koje nerijetko čine više od polovice dobiti gospodarstva takve zemlje. Definicije OFC se razlikuju kroz literature, međutim, OFC broje određene karakteristike koje ih opisuju u svim literaturama te koje prihvaćaju svi autori i institucije, a to su sljedeće karakteristike:³⁷

- Stroga bankovna povjerljivost i anonimnost,
- Niske ili nulte porezne stope ,
- Nerazmjeran udio financijskog sustava s vanjskom imovinom i obvezama koje prije svega posluju s nerezidentima,
- Umjereni ili značajna financijska deregulacija bez suvišnih birokratskih poslova
- Nedostatak transparentnosti poslovanja,
- Izbjegavanje učinkovite izmjene poreznih informacija s poreznim vlastima drugih zemalja.

Promatrajući ove činjenice može se utvrditi da su OFC područja izvan jurisdikcije određenih država sa velikom razinom anonimnosti i sigurnosti, liberalnom zakonskom regulativom te niskim ili nepostojećim poreznim stopama, gdje određeni bogati pojedinci, međunarodne organizacije, kriminalne organizacije, političari, poznate ličnosti i ostale osobe otvaraju bankovne račune ili tvrtke sa ciljem polaganja vlastitog kapitala u sklopu izbjegavanja poreza, pranja ilegalnog novca ili sakrivanja bogatstva, destabilizirajući na taj način svjetsko

³⁵ Mihaljević, *op. cit.* 796.

³⁶ Zoromé Ahmed, *Concept of Offshore Financial Centers: In Search of an Operational Definition, 2007.*, IMF Working Paper No. 07/87, str. 7.

³⁷ Mihaljević, *op. cit.* 796.

financijsko tržište. Skupina zemalja klasificiranih kao offshore financijski centri ostala je relativno kroz vrijeme, ali ne statična. U razdoblju od 1995. do 2020. broj offshore centara u bilo kojoj godini varirao je između 12 do 23 zemalja koji su se u određenom trenutku bavili offshore poslovanjem. Offshore financijski centri popularizirali su se 1970-ih i od tada su povećali poslovanje i postali neizbježan korak u procesu međunarodnog poslovanja. Neki od prvih i najpoznatijih, točnije najzlogasnijih centara uključuju Kajmanske otoke (KY), Britanske Djevičanske otoke (VG) i Luksemburg (LU). U svim gospodarstvima, omjer prekograničnog posredovanja i BDP-a porastao je sedam puta između ranih 1980-ih i 2020., s 0,3 na 2,1. Tijekom istog razdoblja, ovaj se omjer povećao oko petnaest puta za offshore centre, s 1,5 na 23. Sukladno tome, udio tih središta u globalnoj financijskoj aktivnosti brzo je porastao – za razliku od njihovog udjela u svjetskom BDP-u. Brzi rast offshore centra diljem svijeta, kao i financijska integracija tržišnih gospodarstava u nastajanju, pridonijeli su raznolikijoj geografskoj distribuciji vanjskih pozicija. Kako bi se bolje prikazalo najutjecajnije offshore centre sljedeća tablica je nadodana od strane autora.

Tablica 1. Omjer prekograničnog financijskog posredovanja offshore centara za razdoblja 1995., 2005., 2020.

<i>Godina</i>					
<i>1995.</i>		<i>2005.</i>		<i>2020.</i>	
<i>Prekogranični financijski offshore centri</i>					
<i>Država</i>	<i>Omjer</i>	<i>Država</i>	<i>Omjer</i>	<i>Država</i>	<i>Omjer</i>
Kajmanski Otoci	398.8	Kajmanski Otoci	671.6	Britanski Djevičanski Otoci	1497.1
Liberija	85.6	Britanski Djevičanski Otoci	191.6	Kajmanski Otoci	980.1
Luxembourg	38.1	Luxembourg	101.0	Bermuda	188.2
Britanski Djevičanski Otoci	35.5	Bermuda	97.1	Luxembourg	182.7
Bahami	34.5	Jersey	85.1	Jersey	123.2
Curacao	24.8	Guernsey	61.9	Guernsey	78.2
Bahrain	9.2	Bahamas	35.7	Maršalovi Otoci	73.0
Bermude	8.4	Curacao	32.6	Mauricijus	43.4
<i>Ispod omjera za prekogranični financijski offshore centar</i>					

Irska	2.2	Nizozemska	6.6	Singapur	10.5
Nizozemska	1.3	Hong Kong SAR	6.1	Gibraltar	4.1
Malta	1.0	Malta	4.0	Liberija	4.0

Izvor: Izrada autora prema podacima sa: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt2206b.htm, preuzeto: 15.07.2023.

Iz tablice je vidljivo da su određene države kroz godine porasle na svjetskoj ljestvici, neke otpale sa ljestvice dok su određene države ostale na vrhu ljestvice kroz period od 25 godina što svjedoči tome koliko su te države uistinu uložile u osnivanje i vođenje poslovanja na principu offshore bankarstva. Države poput Kajmanskog otočja, Britanskih djevičanskih otoka, Luxemburga, Bermude i Jerseyja najbolji su primjeri za države čije je gospodarstvo skoro pa ekskluzivno usmjereno na offshore bankarstvo. Najzloglasniji offshore centri nisu uvijek isti, primarno iz razloga što se određeni centri bave i specijaliziraju za određena poslovanja i usluge. Primjerice ako se govori o offshore centrima koji su specijalizirani za osiguranja onda su najzloglasniji Bermude i Kajmanski otoci, ako se govori o offshore centrima sa fokusom na leasing zaposlenika onda su centri poput Kine, Indije i Bangladeša u Aziji, Bugarske, Češke i Rumunjske u Istočnoj Europi te Kolumbije, Čilea i Brazila u Americi najzloglasniji, ovisno o poslovanju koje se prati. Kada se govori o offshore centrima koji pružaju benefite i usluge vlasnicima brodskih i avio kompanija onda definitivno se spominju centri kao što su Panama, Liberija, Britanski djevičanski otoci, Otočje Man i Malta, koji su se kroz godine usredotočili na otvaranje vrata vlasnicima brodova i avio kompanija sa ciljem njihove registracije upravo u tim zemljama, pružanjem niskih ili nepostojećih poreznih stopa na prijevoz brodom ili avionom. Za osnivanje offshore trgovačkih poduzeća najpoznatiji su centri kao što su Mauritius, Britansko djevičansko otočje i Nizozemska.³⁸ Za slojevitú imovinsku zaštitu Panama je najzloglasniji centar koji ne dozvoljava zamrzavanje imovine te nema porezne obveze na inozemni kapital. Lichtenstein i Švicarska također su centri koji imaju smanjenu poreznu obvezu prema registriranim djelatnostima. Valja napomenuti Otočje Man i Jersey koji su u posljednje desetljeće postali neki od vodećih offshore centara za izbjegavanje porezne obveze. Nizozemska, Cipar i Irska preferirani su offshore centri za članove plemenitih obitelji i plave krvi iz razloga što upravo ove zemlje pružaju porezne olakšice za članove plemenitih obitelji. Nizozemska je također najzloglasnija kada su u pitanju investicije u holding poduzeća, zahvaljujući intenzivnoj financijskoj i trgovačkoj mreži, te prisutnim resursima i infrastruktura koja je na raspolaganju. Još poznatih centri za holding kompanije su Ujedinjeno Kraljevstvo, Singapur i Hong Kong. Za osnivanje korporacija sa zaštićenim ćelijama najpovoljniji su centri Kajmanskog otočja, Jerseyja, Singapura i ostali. Za pružanje međunarodnih bankarskih usluga najzloglasniji su offshore centri oni u Švicarskoj i na Kajmanskom otočju, uz još poznate bankarske centre kao što su Luxemburg, Lichtenstein, Otočje Man, Sejšeli i još nekolicina ostalih.

³⁸ *Sinha Neha, Srivastava Anika, Offshore Financial Centers and Tax Havens – An overview, Poglavlje 111., Vienna University of Economics, str. 1002.*

Offshore financijski centri razlikuju se po usluzi koju pružaju, te području u kojem se specijaliziraju. Naravno mogu se izdvojiti određeni „prvaci“ koji se nalaze na vrhu liste u skoro svakom području. Centri kao što su Kajamsnko otočje, Britanski djevičanski otoci, Bermuda, Bahami i Jersey samo su neki od centara koji se spominju u skoro svakoj kategoriji jer su kroz godine razvili vlastito poslovanje na takovu razinu da pokrivaju sve aspekte offshore poslovanja kako bi zadržali sve zahtjevniju klijentelu. Kako bi offshore financijski centri bili uspješni potrebna je bankarska infrastruktura i bankarske institucije koje će se pobrinuti za razne transakcije kapitala potrebne za postizanje uspjeha u procesu pranja novca i izbjegavanja poreza. Uloga offshore bankarstva razrađena je u sljedećem poglavlju.

2.2 Offshore bankarstvo

Brojni čimbenici u rasponu od povoljnih regulatornih okvira i prikladnih fiskalnih režima, do mogućnosti uključivanja u nezakonite aktivnosti, uključujući pranje novca, i dalje privlače poslovanje OFC-ovima. Razna istraživanja od agencija poput MMF-a, dovela su do saznanja da je sektor offshore bankarstva najprisutniji na područjima i u državama koje imaju brzo rastuće gospodarstvo ali strogu regulativu. Potreba za kapitalom u cilju povećanja gospodarstva dovela je do odluke za osnivanjem offshore financijskih centara koji su kroz godine postali veliki dio gospodarstva takvih zemalja. Offshore bankarstvo je prekogranično posredovanje sredstava i pružanje usluga nerezidentima od strane banka sa središtem u OFC-ovima.³⁹ Bankarstvo se u offshore centrima odvija upravo iz razloga što offshore centri pružaju određene benefite u odnosu na onshore centre kao što su uzak spektar propisa, nepotreba obvezne pričuve za klijente, oslobođanje poreza ili tretman povoljnog fiskalnog režima i slično. Dodatno, offshore banke izuzete su od nadzora u pogledu adekvatnog kapitala ili likvidnosti. Offshore bankarstvo obavlja se preko offshore grana ili podružnica. Offshore podružnice zakonski se ne razlikuju od matičnih banaka na onshore području. Ovo olakšava podizanje i preuzimanje imovine i obveza prema i od matičnih banaka kao prijenos unutar podružnica. Shell tvrtke među najboljim su primjerima offshore poslovnica. Korporacije imaju niske režijske troškove i nekoliko zaposlenika (u određenim slučajevima nemaju ništa osim adrese i bankovnog računa) i ne sudjeluju aktivno u offshore bankarskim aktivnostima, već služe kao registri za transakcije koje se dogovaraju i kojima se upravlja iz drugih jurisdikcija i zemalja. Offshore podružnice su autonomne pravne osobe uključene u OFC-ove. Mogu biti u cijelosti ili djelomičnom vlasništvu matičnih banaka na onshore području. Offshore bankarske aktivnosti također se mogu odvijati između banaka osnovane u različitim jurisdikcijama koje, imaju istog vlasnika, ali nisu jedna drugoj podružnice (paralelno vlasništvo). Obično se offshore banke bave trima vrstama transakcija: zajmovima u euro valuti (uključujući sindikatne zajmove) i depozitima, preuzimanjem euroobveznica te trgovanje preko šaltera (OTC) izvedenicama za potrebe upravljanja rizikom i špekulativne svrhe.⁴⁰ Najveći dio offshore bankarstva čine upravo transakcije u euro valuti koje uključuju transakcije između banka i izvornih deponenata, krajnjih zajmoprimca te između samih banaka na međunarodnom tržištu. Od tih vrsta transakcija, međubankovne transakcije čine veliku većinu svih transakcija. Određene institucije

³⁹ Errico Luca, Musalem Borrero Alberto, *Offshore Banking: An Analysis of Micro- and Macro-Prudential Issues*, 1999., str. 5.

⁴⁰ *Ibid.*, 13.

denominiraju tržište euro u euro valuti kao međubankarsko tržište upravo iz razloga količine trgovanja takvom valutom između raznih banka. Izvorno je eurotržište obuhvaćalo samo trgovati imovinom denominiranom u američkim dolarima, ali koja se nije nalazila u SAD-u; danas se proširila daleko izvan Europe, a uključuje svu trgovinu financijskom imovinom izvan zemlje izdavanja. Sljedeći veliki dio offshore bankarstva čini potpisivanje euroobveznica koje se prodaju na međunarodnim tržištima kapitala. Prema određenim izvorima trgovanje euroobveznicama čini preko 20% svih tržišnih transakcija novca na međunarodnoj razini. Trgovanje preko šaltera metoda je koja se primarno koristi u velikim financijskim centrima a ne u offshore centrima iz logističkih razloga potrebne infrastrukture za obavljanje takvih transakcija koje podrazumijevaju određene pravne, likvidne, protunaplatne i slične rizike.

Sa povijesnog aspekta bankarstva valja napomenuti da su Tržišta kapitala diljem svijeta bila duboko pogođena digitalnom revolucijom, koja je eliminirala transakcijske i prijenosne troškove za kretanje kapitala na isti način na koji su deregulacija i ukidanje kontrole kapitala smanjili regulatornu barijeru.⁴¹ Sustavi elektroničkog prijenosa sredstava specifična je komponenta koja se je najviše isticala kao središte međunarodnog financijskog gospodarstva, omogućuju bankama da se prenose kapital u bilo koje trenutku, arbitrirajući razlike u kamatnim stopama, iskorištavajući prednosti povoljnih tečajeva i izbjegavajući političke nemire. Inozemna ulaganja su primjerice, sve više pomicala s izravnih stranih ulaganja (FDI) na nematerijalna portfeljna ulaganja kao što su obveznice i dionice, te na taj način pridonijeli modernizaciji tržišta. Elektronički novac može se mijenjati neograničeno broj puta bez ostavljanja traga, čineći ga regulatornim tijelima kompliciranog za pronalazak transakcija. Utaja poreza postala je sve ozbiljnija kako je elektronički novac postao norma; štoviše, pitanje nadležnosti - tko će oporezivati što - silno se je kompliciralo. Digitalni krivotvoritelji također mogu iskoristiti ovu situaciju, raditi bilo gdje i koristiti internet za potrošnju valute na bilo kojoj lokaciji. Ključni dio novih globalnih financija bila je pojava malih offshore bankovnih centara poput Karibi (npr. Kajmanski otoci, Bahami, Panama); Europa (npr. Otok Man, Jersey, Luksemburg, Lihtenštajn, Andora, San Marino); Bliski Istok (Cipar, Libanon, Bahrein); Jugoistočna Azija (Hong Kong, Singapur); i južni Pacifik (Vanuatu).⁴² Offshore bankarski centri nude razne usluge kao što su redovite komercijalne usluge poput izdavanja kredita, špekulacije na licu mjesta i na tržištu, trgovinu raznim valutama, pristup elektroničkim bankarskim sustavima, zaštitu imovine kroz osiguranje, investicijsko savjetovanje i slične usluge.

2.3 Međunarodne bankarske usluge

Nakon velikog napretka tehnologije u 70-im godinama dvadesetoga stoljeća u svim područjima, pogotovo komunikaciji i informatici, stvorila se klima za brzi i agresivno razvijanje bankarskoga sektora te dolazi do proširivanja poslovanja banaka izvan svojih zemlja podrijetla. Otvaranje prozora na tržištu kapitala omogućilo je bankama diljem svijeta da iskoriste priliku za proširivanje vlastitoga poslovanja i povećanja tržišnoga udjela. Ljudski napredak stvorio je internacionalni stil poslovanja na svim razinama u kojem tvrtke i banke diljem svijeta posluju

⁴¹ Warf Barney, *Tailored for Panama: Offshore Banking at the Crossroads of the Americas*, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, Vol. 84, Br. 1., 2002., str. 34.

⁴² *Ibid.*, 36.

na više kontinenata, u više država sve u isto vrijeme. Granice vremena i prostora nestale su sa napretkom komunikacijskih i informacijskih tehnologija. Elementi koji su potaknuli poticaje za inovaciju u financijskom sektoru na međunarodnoj razini sastoje se od raznih oblika potreba, kao što su potrebe za likvidnošću, kreditima, kapitalom te mehanizmima prijenosa rizika koji proizlaze iz promjena u gospodarskom okruženju (uključujući monetarnu politiku, regulaciju i tržišno natjecanje), kao i od financijskih posrednika. Funkcije koje banke obavljaju u svojim međunarodnim aktivnostima razlikuju se od domaćih samo u njihovoj prekograničnoj i/ili međuvalutnoj prirodi.⁴³ U svijetu međunarodnoga bankarstva, banke nude svojim stranim klijentima razne usluge poput savjetovanja, praćenja i procjene u sklopu investicijskog bankarstva. Dodatno banke mogu isporučivati likvidne i standardizirane instrumente za upravljanje međunarodnim plaćanjima te pružaju usluge obavljanja raznih monetarnih razmjena u različitim valutama. Upravljanje međunarodnim portfeljima, obvezama i imovinom, upravljanje distribucijom, stvaranje likvidnosti na međunarodnoj razini, davanje naloga te upravljanje zajmovima i depozitima sve su aktivnosti i usluge kojima se bave banke na međunarodnoj razini. Međunarodne bankarske usluge razvile su se kroz razne poslovne poduhvate kao što su stjecanje lokalnih banaka, agencije te podružnice među mnogima. Razvijanje međunarodnih bankarskih usluga potaknuto je državnim intervencijama poticanjem probijanja i razvijanja financijskih sektora diljem svijeta na razna tržišta te pružanjem pristupa na međunarodnim financijskim tržištima. Diskretnost, arbitraža kamata, internalizacija deviznih funkcija, vođenje deviznog bankarstva, tehnike financiranja međunarodne trgovine, međunarodne međubankovne transakcije samo su neke od usluga pruženih u međunarodnom bankarstvu. Osnova međunarodnog bankarstva ista je kao i za ostale tipove bankarstva te se same usluge ne razlikuju u tolikoj mjeri. Ono što međunarodno bankarstvo pruža proizlazi upravo iz samoga naziva, bankarske usluge na više različitih jurisdikcija. Kao što je već napomenuto u prijašnjim poglavljima međunarodno (offshore) bankarstvo pruža određene benefite kao što su transakcije u euro valuti, preuzimanje euroobveznica te trgovanje preko šaltera (OTC) što stvara određenu atmosferu anonimnosti i smanjenog rizika. Međunarodno bankarstvo usko je povezano sa offshore bankarstvom, može se čak i reći da su ta dva pojma sinonimi za isti tip poslovanja. Bit i cilj međunarodnog bankarstva je prijenos kapitala u razne jurisdikcije te osiguranje poslovanja na širokom financijskom tržištu ubiranjem benefita koje poslovanje na više geo lokacija pruža bankama i njenim klijentima. Kako bi se najbolje ilustriralo međunarodno bankarstvo uzet je primjer New Yorka koji pruža sljedeće učinke sa aspekta međunarodnog bankarstva:⁴⁴

- Pruža mogućnost kratkoročnog depozita i ulaganja likvidnih sredstava denominiranih u američkim dolarima. To može biti u obliku bankovnih depozita u stranom vlasništvu različitih dospeljeka i utrživih instrumenata uključujući državne vrijednosne papire, komercijalne zapise i bankovne akcepte;
- Omogućuje investicijske izlaze za dugoročna sredstva, unutar konteksta širokih, relativno stabilnih tržišta dionica i obveznica;

⁴³ Battilosi Stefano, *Financial innovation and the golden ages of international banking: 1890– 1931 and 1958– 81*, *Financial History Review*, Vol 7, izdanje 2, 2000., str 145.

⁴⁴ A. Lees Francis, *International Banking and Finance*, 1974., str. 239.

- Nudi odgovarajući izbor alternativa financiranju za poslovne i druge vrste zajmoprimaca, kako kratkoročnih tako i srednjoročnih. To može uključivati zajmove koje daju banke, komercijalne financijske kuće i drugi institucionalni zajmodavci;
- Posjeduje odgovarajuća nova izdanja i objekte sekundarnog tržišta za trgovanje. To uključuje širok raspon preuzimanja, burzovnog posredovanja, trgovaca obveznicama, specijaliziranih institucija i burzovnih tvrtki;
- Pruža odgovarajuće mogućnosti za financijsko posredovanje i zamjenu sigurnosti. Tako ulagači mogu kupovati bankovne depozite, dionice investicijskih društava, potraživanja polica životnog osiguranja i druge obveze financijskih posrednika;
- Omogućuje usluge kliringa i prijenosa novca za domaće i strane poslovne tvrtke i investitore. Kao poduzeće, New York može uzeti sredstva koja su osigurali strani zajmodavci, 'okrenuti ih' i staviti ih na raspolaganje stranim zajmoprimcima pod razumnim i atraktivnim uvjetima;
- Naposljetku, New York stavlja na raspolaganje mehanizam zaštite od relativno niske cijene, putem terminskih tržišta u glavnim valutama, putem robnih terminskih ugovora i putem raznih vrsta opcijskih ugovora dostupnih za transakcije vrijednosnim papirima.

Kao što je vidljivo iz primjera New Yorka, međunarodno bankarstvo pruža određeni broj usluga sa fokusom na poslovanje sa stranim klijentima iz vanjskih zemalja. Davanje mogućnost depozita, zajmova, mogućnosti za investicije, osiguranje stabilnih cijena, savjetovanje i pružanje infrastrukture i ekspertiza za optimalno iskorištavanje stranog kapitala samo su neki od usluga što međunarodno bankarstvo pruža svojim klijentima koji prikazuju želju prenošenja vlastitog kapitala u druge zemlje u sklopu investiranja, sakrivanja, izbjegavanja poreza i slično.

2.4 Porezne oaze

Prije daljnje analize samih poreznih oaza autor želi pojasniti pojmove porezne evazije, izbjegavanja poreza i izvršavanja poreznih obveza kako bi se lakše razumjela uloga poreznih oaza. Izvršavanje poreznih obveza pojam je koji se veže za ispunjavanje svih poreznih nameta od strane poduzeća ili ličnosti, porezna evazija potpuno je suprotni pojam. Poduzeće ili pojedinac nastoji ne izvršiti porezne obveze sa ciljem zadržavanja veće dobiti. Porezna evazija ilegalna je radnja koja se odnosi na prijavljivanje niže razine dobiti ili kada aktivno izbjegava platiti obvezan porez. Porezna evazija vrši se na lokacijama kao što su porezne oaze poput Švicarske, gdje porezna politika takvih zemlja, dio je civilnoga zakona te je blago kažnjivo i ne dopušta drugim zemljama da interferiraju u bankovne račune registrirane u Švicarskoj. Porezna evazija u velikom broju poreznih oaza smatra se dio civilne okoline te ne dozvoljava suradnju sa stranim državama u pogledu porezne evazije, te samo djelo porezne evazije u takvim zemljama puno je blaže kažnjavano u usporedbi sa ostalim zemljama koje nisu porezne oaze. Izbjegavanje poreza pojam je koji se odnosi na aktivnosti koje se smatraju sredinom između porezne evazije i izvršavanja poreznih obveza. Izbjegavanje poreza mehanizam je koji se uz pomoć zakonskih regulativa, odvjetnika, bankara i eksperata u području poreza koristi za

smanjenje porezne osove koja se treba platiti. Izbjegavanje poreza najkompleksnija je aktivnost od ovih tri jer zahtijeva veliku ekspertizu u području zakona i poreza kako se ne bi stvorio slučaj porezne evazije. Izbjegavanje poreza iskorištava rupe u zakonu koje se javljaju tokom transakcija kapitala iz jedne zemlje u drugu iz razloga što se porezne regulative dvije država razlikuju, dolazi do stvaranja iregularnosti koje se iskorištavaju za izbjegavanje plaćanja poreza. Legalno postoji razlika između porezne evazije i izbjegavanje poreza ali velika većina zakonskih tijela, banaka i institucija nije upućena u razlike što dovodi do iskorištavanja od strane eksperata u području poreza. Specifična i točna definicija koja opisuje porezne oaze ne postoji, svako vladino tijelo, svaka država i svaka organizacija ima svoju vlastitu definiciju za porezne oaze. Ono što je zajedničko svim definicijama je da one opisuju poreznu oazu kao lokaciju koja pruža stranim investitorima niže porezne stope u odnosu na zemlju njihova podrijetla sa ciljem privlačenja stranih ulaganja. Porezne oaze privlače strane investitore zahvaljujući povoljnoj poreznoj klimi za prihode unutar te zemlje te zahvaljujući politici pripomaganja izbjegavanja plaćanja poreza inozemnim investitorima. Zemlje koje primjenjuju politiku nižih poreznih stopa dobivaju veći udio stranih ulaganja te povećanje porezne osnovice uz nizak proračunski trošak za pokretanje takve politike. Porezne oaze su zemlje koje zbog svojeg vlastitog malog gospodarstva, niske proizvodnje te nedovoljnih resursa za razvoj zemlje, privlače strani kapitala sa ciljem unaprjeđenja vlastitog gospodarstva. Pošto takve zemlje nemaju mogućnost određivanja cijena zbog lošeg položaja na tržištu, nemaju nikakav incitiv za oporezivanje stranih ulaganja već smanjuju poreze kako bi privukli strani kapitala te izbalansirali gubitak od niske razine poreza sa drugim oblicima poreza. Hines (2005.) izvješćuje da su gospodarstva poreznih oaza rasla sa prosječno godišnjom realnom stopom po glavi stanovnika od 3,3% između 1982. i 1999. što je povoljnije u usporedbi sa stopom rasta od 1,4% u svijetu kao a cijeli.⁴⁵ Kako bi se spriječilo pretjerano razvijanje poreznih oaza te kako bi se spriječile ilegalne aktivnosti porezne evazije stvorene su razne inicijative sa tematikom suzbijanja porezne evazije među kojima je najznačajnija bila inicijativa Organizacije za štetne porezne prakse Gospodarska suradnja i razvoj (OECD). Svrha inicijativa je bila obeshrabruti zemlje članice OECD-a i određene poreze oaze izvan OECD-a od provođenja politika za koje se mislilo naštetiti drugim zemljama nepravednim smanjivanjem poreznih osnovica. Zbog interesa moćne sredine, određenih političara i „velikih“ igrača, veliki broj politika protiv suzbijanja porezne evazije i stvaranja štete za određene zemlje su ukinute. Zahvaljujući naporima OECD-a stvorena je lista zemalja koji su smatrani problematičnim i nekooperativnim u pogledu davanja dovoljnog broja informacija poreznim državnim organima. Čak 33 zemalja pripali su „crnoj listi“ ne surađujućih zemalja u prvome izdanju same liste. Kroz godine razne zemlje odstranjene su sa popisa dok su druge dodane u ciklusu beskrajne borbe protiv porezne evazije i „ne sportskog“ ponašanja na finansijskom i poslovnom tržištu. U ovom trenutku predlažemo da su porezne oaze mjesta ili zemlje (nisu sve suverene države) koje imaju dovoljno autonomije da pišu vlastite porezne, finansijske i druge zakone i propise.⁴⁶ Prema autorima Palma, Murphy i Chavagneux porezne oaze su okarakterizirane trima specifičnostima, pripomaganje klijentima iz inozemstva, davanje anonimnosti (potpune ili djelomične) te pružanje lakog pristupa entitetima u teritoriju.

⁴⁵ Dharmapala Dhammika, R. Hines Jr James, *Which countries become tax havens?*, *Journal of Public Economics* 93 (2009) 1058–1068, 2009., str. 1059.

⁴⁶ Palan Ronen, Murphy Richard, Chavagneux Christian, *Tax Havens: How Globalization Really Works*, Cornell University Press, 2010., str. 8.

Jedan od glavnih faktora razvoja poreznih oaza je upravo globalizacija i modernizacija svijeta u cjelini. Razvoj poslovanja i trgovine omogućili su stvaranje multinacionalnih korporacija (ME) koje su svoje poslovanje, zahvaljujući napretku u trgovini i industriji, razvili na više kontinenta. Veliki broj transakcija koje se događaju na međunarodnoj razini događa se upravo od strane multinacionalnih korporacija koje obavljaju transakcije iz jedne podružnice u drugu u različitim državama. Zbog veličine samih korporacija stvorila se potreba za specijalizacijom i kompartmentalizacijom određenih segmenata poslovanja takvih organizacija te do odvajanja određenih segmenata u određene jurisdikcije radi maksimizacije prodaje i profita. Isto tako razmatrajući fiskalnu perspektivu stvoreni su povlašteni porezni režimi (PTR) koji su imali cilj privlačenja stranoga kapitala u zemljama sa malim brojem stanovnika i niskom stopom proizvodnje. Primaran cilj je bio povećati proizvodnju dobara, razvoj novih sektora i povećanje usluga u ciljanim zemljama, međutim, određene države i korporacije iskoristili su taj režim kako bi razvili povoljnu poreznu politiku sa ciljem izbjegavanja poreza. Poreznim oazama koriste se razne multinacionalne korporacije, političari, bogataši, poznate ličnosti i ostali. Korištenje poreznih oaza od strane svih tih ličnosti omogućeno je zahvaljujući razvijanjem shell tvrtkama koje služe samo kao fasade za transakcije koje se uistinu odvijaju u drugim zemljama ali registriraju u poreznim oazama upravo zahvaljujući povoljnom poreznom politikom tih zemalja. Porezne oaze nude posebno agresivne PTR-ove koji su usmjereni na osvajanje mobilnog kapitala. Oni su u velikoj mjeri spremišta ugovornih odnosa i gotovo u potpunosti služe kao sredstva za rezervaciju.⁴⁷ Glavna uloga poreznih oaza u moderno doba je upravo pokrivanje uloge „booking“ ili uloge rezervacije transakcija na područjima koja imaju povoljnu zakonsku regulativu i niske porezne stope te veliku razinu anonimnosti originalne transakcije kako bi se izbjegle bilo koje kontrole od strane izvorne države podrijetla transakcije. Porezne oaze mogu se gledati kao virtualne oaze iz razloga što se same transakcije koje oaze pokrivaju gotovo nikad ne obavljaju na prostoru samih poreznih oaza već samo prividno i „legalno“ kako bi se izbjeglo davanje poreza na veleprodajnim bankovnim transakcijama koje u većini slučajeva broje velike količine kapitala koji se prenosi. Porezne oaze nisu samo centri koji pružaju uslugu izbjegavanja plaćanja poreza već i ostale usluge koje su se razvile kroz godine poput kasino industrije, pornografske industrije te industrija dostave. Države kao što su Bermuda i Costa Rica specijalizirale su se za poslovanja vezana za kasino industriju te nude posebne usluge vezane za taj tip poslovanja. Velika većina poreznih oaza odbija priznati da posluju pod PTR režimom kako bi izbjegli neželjenu pažnju od strane medija, a pogotovo od strane fiskalnih tijela koje su zaduženi za kontrolu raznim međunarodnih transakcija. Porezne oaze favoriziraju korištenje termina offshore financijski centra kako bi izbjegli denominaciju agresivnog PTR režima koji privlači kriminalne organizacije i teroriste. Iako razlike i sličnosti poreznih oaza i offshore financijskih centara su omotane u misterije, postoji određeni broj karakteristika koje imaju oboje strukture. I jedni i drugi posjeduju infrastrukturu i ekspertize za pružanje usluga izbjegavanja poreza i ostalih usluga poput visoke razine anonimnosti, mogućnost otvaranja velikog broja računa, shell tvrtke, strogu zakonsku regulativu koja štiti inozemne klijente i slično. Offshore financijski centri mogu se smatrati nastavak i modernizacija klasičnih poreznih oaza koje su nekada pružale samo usluge izbjegavanja i tajenja poreza dok u današnje doba pruže razne usluge vezane za pranje novca, skrivanje ilegalnoga kapitala i slično. Prelazak na offshore financijske centre bio je logičan sljedeći korak za porezne oaze koje su već od principa poslovale na principu savijanja zakona i pronalaženja rupa u istome, pridodale su malo više napora na modernizaciju vlastite infrastrukture i

⁴⁷ *Ibid.*, 21.

obrazovanje kadra te omogućili svojim vjernim korisnicima nešto novo u području iskorištavanja zakona. Nisu sve porezne oaze offshore centri, kao što i svi offshore centri nisu porezne oaze, ali jedni i drugi imaju u srži isti cilj, a to je privlačenje stranoga kapitala te zadržavanje istoga pod bilo koju mjeru potrebno sa ciljem unaprjeđenja vlastite ekonomije i postizanja vlastitih interesa.

2.4.1 Povijest poreznih oaza

Prve jurisdikcije koje su nalikovale poreznim oazama, New Jersey i Delaware, nastale su još 1800-ih godina. To su bile prve države koje su privukle strane investicije i ne rezidente zahvaljujući pažljivo osmišljenim povoljnim propisima za strane državljane. U današnje, moderno doba, te se jurisdikcije više ne smatraju poreznim oazama ali su zasigurno igrale veliku ulogu i prikazale put za ostale jurisdikcije u pogledu davanja propisa koji su omogućavali izbjegavanje plaćanja poreza. Nakon uspjeha New Jersey-a i Delaware-a, sljedeća država koja je primijenila slične propise bila je Švicarska 1920-ih godina te je kroz godine postala jedna od najpoznatijih bankovnih središta te moćna porezna oaza. Švicarska je odlučila otići korak naprijed u odnosu na američke države, stvaranjem zakona 1934. godine, pod nazivom Bankovni akt iz 1934., koji je štitio sve bankovne transakcije klijenata, kažnjavanjem bilo kakvoga prekršaja i širenja informacija o istima. Iako su porezne oaze postojale neslužbeno sve od početka devetnaestoga stoljeća, prve moderne porezne oaze počele su se javljati 1950-ih godina. Zasigurno najznačajnija jurisdikcija koja je pridonijela razvijanju modernih poreznih oaza je Engleska. Ona je prva omogućila poduzetnicima aktivnost potpunog legalnog izbjegavanja poreza za tvrtke koje su osnovane, ili koje su registrirane u Engleskoj sve dok poslovanje koje se odvijalo nije se odvijalo na području Engleske države. Zahvaljujući tom potezu, 1970-ih godina su jurisdikcije Britanskoga carstva iskoristile isti princip poslovanja i povoljnih zakone te omogućile su i pridonijele stvaranju najznačajnijih poreznih utočišta u današnje doba, to su Kajamansko Otočje, Bermude te Bahami. Od tih jurisdikcija Kajamanski Otoci su uložili najveće napore u stvaranje neovisne porezne oaze na globalnoj razini zahvaljujući raznim aktima i zakonima iz 1966. godine kao što su Zakon o regulaciji banaka i zakladničkih društava, Zakon o zakladama, Zakon o propisima o deviznoj kontroli i Zakon firme. Zahvaljujući uspjesima Kajmanskoga otočja i ostalih zemalja Britanskoga carstva, potaknuo se plamen koji je do 1990-ih godina vidio stvaranje više od 70 poreznih oaza diljem svijeta kao što su Otočje Man, Dubai, Hong Kong, Nizozemska i ostale zemlje.

Kada se gleda razlog nastanka poreznih oaza kroz povijest društva dostiže se do doznanja da je primaran razlog čista potražnja za istim. Prije uvođenja modernog oporezivanja u određenoj zemlji, pojedinci ili tvrtke iz te zemlje imali su ograničen interes u traženju offshore usluga.⁴⁸ Zahvaljujući uvođenju poreza na dobit te ostalih poreznih nameta, te zahvaljujući raznim ekonomskim krizama i dvaju svjetskim ratovima koji su osiromašili veliki dio stanovništva, stvorila se prekomjerna potreba sa ubiranje što je više moguće zarađenoga kapitala sa minimalnim davanjima vlastitim državama. Kada je u pitanju vlastiti uspjeh i vlastito preživljavanje svatko je spreman prijeći na „mračnu“ stranu ekonomije ako to znači osigurati si budućnost. Još jedan važan faktor za razvijanje poreznih oaza odnosi se na sam geografski

⁴⁸ Guex Sébastien, Buclin Hadrien, *Tax Evasion and Tax Havens since the Nineteenth Century*, 2023., str. 47.

položaj određenih poreznih oaza. Porezne oaze kao što su Bahami, Kajamsnko Otočje, Britanski Djevičanski Otoci, Curacao i ostale oceanske zemlje, stvorene su ne samo zahvaljujući primjeru matične države Engleske već i radi potrebe. Popularizacija kokaina u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća dovela je do naglog obogaćivanja raznih kriminalnih organizacija iz Južne Amerike kao što su karteli iz Medejina. Prljavi novac ostvaren prodajom droga nije se mogao legalno uvesti u financijski sustav, ne prije ispiranja samoga na lokacijama koje su bile najbliže i najprihvatljivije za kriminalne kartele. Pošto se je droga prenosila iz Kolumbije u Miami u SAD-u, lokacije kao što su Bahami ili Kajmasnko Otočje predstavljali su idealan izbor za kriminalce. Pranje kokainskog novca, šticeenje bankovnih računa kriminalnih organizacija te pripomaganje u prijenosu i skladištenju istoga dali su oceanskim poreznim oazama prakse i popularnost koja im je bila potrebna za probijanja na tržištu.

Također velika većina zemalja koji su pripadali Britanskom carstvu postali su porezne oaze zahvaljujući prihvaćanju i primjenjivanju angloameričkog prava umjesto kontinentalnog prava koje omogućuje lakše provođenje aktivnosti kao što su pranje novca i porezna evazija. Dodatno faktori kao što su stanje u državi te trgovina eurodolarima također igraju važnu ulogu u stvaranju poreznih oaza. Ako je država siromašna i nestabilna veća je vjerojatnost da će postati porezna oaza iz razloga što je vladajućim tijelima potrebna velika razina kapitala kako bi poboljšali stanje u vlastitoj zemlji. Trgovina u eurodolarima igrala je važnu ulogu u stvaranju poreznih oaza zahvaljujući niskoj razini kontrole, točnije nepostojećoj razini kontrole nad transakcijama u dolarima izvan SAD-a.

2.4.2 Karakteristike i vrste poreznih oaza

Porezne oaze same po sebi smatraju se teškima za okarakterizirati iz razloga što se u puno slučajeva porezne oaze miješaju sa entitetima koji se ne smatraju poreznim oazama, te iz razloga što same porezne oaze negiraju takvu titulu i odvijanje aktivnosti vezane za nju. Porezne oaze mogu se labavo okarakterizirati kao prostori ili jurisdikcije koje nude niske ili nikakve porezne stope na određene oblike prihoda uz određenu razinu anonimnosti samih računa i transakcija. Uz sve navedeno mogu se odrediti određene karakteristike koje opisuju porezne oaze diljem svijeta a to su:⁴⁹

- Niski porez,
- Tajnost,
- Relativna važnost bankarstva,
- Dostupnost moderne komunikacije,
- Nedostatak kontrole valute,
- Samopromocija – Porezna agresija,
- Posebne situacije – porezni ugovori.

Sve porezne oaze oporezuju svoje građane i strance, međutim, sve porezne oaze ne oporezuju sve ili određene oblike prihoda na inozemno stanovništvo. U slučaju oporezivanja određenih poreza, porezne stope su puno niže u odnosu na izvornu zemlju podrijetla klijenata. Porezne

⁴⁹ A. Gordon Richard, *Tax Havens and Their Use by United States Taxpayers - An Overview*, The Minerva Group, 2002., str. 15.

oaze koriste razne metode oporezivanja vlastitog domaćeg stanovništva kako bi izbalansirali deficit koji se javlja u ne oporezivanju inozemnog stanovništva. Porezne oaze također koriste razne metode niske stope oporezivanja samo određenih grana poslovanja kako bi privukli određene klijente i određenu industriju u vlastitu zemlju. Zemlje kao što su Francuska i Panama su države koje imaju nisku stopu oporezivanja na određene oblike prihoda što omogućava pokretanje i osnivanje određenih industrija u takvim zemljama koje se smatraju potrebnima. Kada se govori o tajnosti i anonimnosti ona se odnosi na opća i zakonska bankarska prava koja sprječavaju širenje bankarskih i transakcijskih informacija. Određene porezne oaze raspolažu sa strogim bankarskim zakonima koji sprječavaju davanje informacija ostalim zemljama i institucijama koje provode kontrolu bankovnih transakcija sa ciljem pružanja velike razine anonimnosti vlastitim klijentima te zadržavanje konkurentnoga položaja na tržištu. Opća bankarska prava koja pružaju anonimnost svim klijentima u svim državama ne samo poreznim oazama pretvorena su u zakonska prava koja dodaju dodatnu razinu sigurnosti za klijente te obeshrabruju razne institucije i pojedince sa strogim kaznama koje u većini slučajeva broje i zatvorske kazne. Kajmansko otočje najbolji je primjer visoke razine bankovne anonimnosti iz razloga što su zakonske institucije odlučile svoja opća bankarska prava prenamijeniti u zakonska kako bi osigurali svoju klijentelu te onesposobili stranim zemljama da pokreću istrage u bankama u toj zemlji. Važnost banaka logična je za zaključiti. Za poslovanje poreznih oaza banke su osnovni i jedini neizbježni korak u uspjehu takvoga poslovanja pošto aktivnost izbjegavanja poreza praktički mora proći kroz bankarsku instituciju. Važnost banaka najviše se očituje u obliku benefita za jurisdikciju koja raspolaže takvim bankama i tim oblikom poslovanja. Porezne oaze u globalu dobivaju znatne količine novca od banaka u obliku naknada i poreznih stopa (iako niskih). Također banke u poreznim oaza zapošljavaju značajan broj lokalnoga stanovništva sa zadovoljavajućim plaćama, osiguravajući na taj način rast i razvitak lokalnoga stanovništva i BDP-a cijele države. Bahamska središnja banka procjenjuje da su izdaci banaka i offshore podružnica na Bahamima 1975. iznosili 32 886 000 dolara, uključujući 18 330 000 dolara za plaće. Licence i druge naknade iznosile su 1,5 milijuna dolara, a banke su zapošljavale 1.890 (1.650 Bahamaca) ljudi. - Prema izvorima procjenjuje se da je do početka 1978. bankarski sektor možda zapošljavao 2.100 ljudi (1.897 Bahamaca), isplaćujući im plaće veće od 26 milijuna dolara godišnje.⁵⁰ Sa pogleda moderne komunikacije primijećeno je da zemlje poput Kajmanskoga otočja raspolažu vrhunskom internetskom i telefonskom infrastrukturom koja omogućava povezivanje se ostatkom svijeta i ključnim centrima sa kojima se surađuje. Činjenice da se na Kajmanske otoke može direktno zvati iz Ujedinjenog Kraljevstva te da postoje direktne i stalne avionske linije iz Miamija za Kajmansko otočje samo dodaje na solidarnosti ove karakteristike koja prikazuje porezne oaze kako dobro povezanim zemljama sa ostatkom tržišta. Nedostatak kontrole valute odnosi se na problematiku koja se javlja u poreznim oazama prilikom kontrole transakcija u određenim valutama. Porezne oaze imaju odvojene kontrole za rezidente koje trguju u lokalnoj valuti te nemaju kontrole za strance koje trguju u stranim valutama. Zakoni poreznih oaza primjenjuju kontrole valute na strance ali samo pod uvjetom da oni trguju u lokalnoj valuti što oni nikad i ne čine. Ako stranac osnuje tvrtku u poreznoj oazi te obavlja transakcije u inozemstvu sa stranim valutama nije podložan valutnim kontrolama. Porezna agresija odnosi se na aktivno promicanje vlastite zemlje kao porezne oaze sa ciljem privlačenja financijskoga poslovanja u zemlju. Iako veliki broj poreznih oaza službeno odbija titulu porezne oaze, svaka od tih oaza svjesno radi na marketinškim kampanjama koje opisuju te zemlje kao utočišta za klijente čiji je cilj smanjenje poreznih

⁵⁰ *Ibid.*, 18.

opterećenja. Održavanje raznih seminara, slanje službenih državnih ličnosti u zemlje sa velikim svotama kapitala i visokim porezima na prihode te aktivno promoviranje istraživanja i članaka koji prikazuju benefite korištenja bankovnih računa u takvim zemljama samo su neki od primjera samopromocije koja se provodi od strane poreznih oaza za privlačenje dodatne klijentele. Karakteristika poreznih ugovora odnosi se na mali dio zemalja koji se u određenim slučajevima ne smatraju porezne oaze, kao što je na primjer Nizozemska. U suštini određena zemlja, iako ima visoke razine poreza na prihode pruža porezne ugovore sa ostalim zemljama te generalno daje benefite na drugačije načine za ne rezidente te zemlje. Ostvarivanje prihoda kroz porezne ugovore, olakšavanje korištenja tvrtka registriranih u tim zemljama od strane ne rezidenata, specijalni zakoni za Holding tvrtke i slično samo su neki od primjera kako neka zemlja koja primjenjuje visoke stope oporezivanja na prihode može ostvariti status porezne oaze kroz favoriziranje korištenje vlastitih kompanija od „treće“ strane, ne rezidenata.

2.4.3 Metode izbjegavanja poreza

Kada se govori o metodama izbjegavanja plaćanja poreza, ne postoji određena klasifikacija jer sve porezne oaze imaju slične principe poslovanje te sve porezne oaze imaju isti cilj, točnije privlačenje stranog kapitala za vlastitu upotrebu i za pokretanje ekonomije uz benefit izbjegavanja poreza za vlastite klijente. Međutim, porezne oaze mogu se razlikovati po vrstama transakcija koje se odvijaju, po institucijama preko kojih dolazi do izbjegavanja poreza te po krajnjim korisnicima koji imaju želju za tajenje porezne obveze. Primaran način klasificiranja metodologije u aktivnosti porezne evazije i porezne utaje oslanja se na aktivnosti, točnije vrsti poslovanja preko kojega dolazi do aktivnosti izbjegavanja plaćanja poreza. Jedna od najprisutnijih metoda korištenja poreznih oaza odnosi se na prijenose (transakcije) u porezne oaze. Prijenos cijena transfera koristi se poreznim oazama za kupnju raznih proizvoda, nekretnina, prijenos prihoda, plaća i slično iz zemlje sa visokom poreznom stopom kako bi se izbjeglo oporezivanje tih dobara. U slučaju nekretnina porezne oaze kupuju nekretnine po nižoj tržišnoj cijeni od tvrtke ili entiteta iz visoko oporezive zemlje te kasnije preprodaju istu po višoj tržišnoj cijeni zarađujući na višoj cijeni i nižim poreznim stopama. Takav način prijenosa nadovezuje se direktno na prijenos kapitala, dobara, plaća i ostalih vrijednosti u poreznu oazu, točnije u korporaciju koja posluje u poreznoj oazi. Postoje drugi načini prijenosa koji se nadovezuju na prijenos u tvrtku koja je u vlasništvu određene ličnosti u zemljama izvan visoko oporezive jurisdikcije. Primjerice određene osobe i korporacije već godinama posluju na bazi prijenosa transakcija i kapitala iz matične tvrtke u podružnicu koja se nalazi unutar zakona porezne oaze, izbjegavajući na taj način plaćanje poreza u matičnoj zemlji. Holding je također jedna od često korištenih metoda za izbjegavanje plaćanja poreza. Holding se osnuje u poreznoj oazi sa ciljem izbjegavanja plaćanja velikih poreznih stopa na razne transakcije. Kompanije koje su pod holdingom preusmjeruju kapital od raznih transakcija u matičnu firmu koja se nalazi u poreznoj oazi koja ima nisku kamatnu stopu. Jednom kada je holding registriran u poreznoj oazi, ubire ili dividende u slučaju dionica, ili u slučaju patenata daje prava drugim tvrtkama u zamjenu za tantijeme. Još jedna poznata metoda korištena kada je u pitanju podružnica ili tvrtka koja je pod kontrolom druge tvrtke je metoda prodajnih aktivnosti. Kako bi se maksimizirali profiti i izbjegli porezi određene kompanije koje imaju sjedište u nekoj zemlji, primjerice Engleskoj, mogu zadužiti određenu ne povezanu tvrtku da proizvede proizvode koje će kasnije

kupiti podružnica glavne tvrtke koja je registrirana unutar porezne oaze, te zadužiti tu podružnicu da proda te iste proizvode trećoj ne povezanoj strani. Na taj se način izbjegavaju odredbe prihoda ostvarenog prodajom od strane inozemnog poduzeća, izbjegavajući na taj način plaćanje poreza na prodaju tih dobara. Postoje dodatne metode koje se koriste kada je u pitanju vlasništvo tvrtke koja se nalazi u poreznoj oazi kao što su metode iskorištavanja sektora usluga i građevinarstva, osiguranja, bankarstva, prijevoza te ostale metode. Također postoje metode izbjegavanja poreza u poreznim oaza kada je u pitanju tvrtka koja nije u vlasništvu određene tvrtke koja pokušava izbjeći plaćanje poreza.

Sve navedeno dosada odnosi se na metode izbjegavanja poreza sa strane velikih korporacije, pojedinci također imaju mogućnost korištenja poreznih oaza u svrhu izbjegavanja poreza i to metodama koje su gotovo preslika metoda korištenih od strane velikih trgovačkih društva. Jedna od poznatijih metode je metoda korištenja investicijskog društva gdje pojedinac osnuje društvo u poreznoj oazi, koje osnuje podružnicu u toj istoj poreznoj oazi. Pojedinac iz određene zemlje je u punome vlasništvu društva koje se službeno bavi špekulativnim trgovanje robne budućnosti i terminskim ugovorima. Svo poslovanje, sve transakcije obavljaju se preko podružnice koja izbjegava poslovanje u zemlji podrijetla vlasnika društva kako ne bih bila podređena tamošnjim poreznim zakonima. Porezna oaza pridodaje status oslobođenja od plaćanja poreza društvu i podružnici zahvaljujući činjenici da su i društvo i podružnica strane tvrtke te ne posluju i ne zarađuju na području zemlje podrijetla investitora ili vlasnika. Trgovačka društva također su korištena metoda za aktivnosti izbjegavanja poreza gdje osoba osnuje društvo u određenoj poreznoj oazi prislanjajući se na pravo ne plaćanja poreza te si osigura 50% vlasništva društva. Ostalih 50% vlasništva prodaje se strnim dioničarima pod nekom vrstom ugovora gdje za određeni broj dionica moraju dati određenu svotu kapitala u određenom periodu. Društvo izbjegava plaćanje poreza zemlji podrijetla osnivača na bazi toga da društvo nije kontrolirana strana korporacija, niti privatna holding, već javno društvo jer niti jedna strana ne drži preko 50% vlasništva. Holding je također dobra metoda za izbjegavanje plaćanje poreza kada su u pitanju velike korporacije ili pojedinci. Primjerice pojedinac osnuje holding u stranoj zemlji (poreznoj oazi), te zauzme 50% holdinga, ostalih 50% holdinga ponudi se određenoj stranoj osobi koja se bavi distribucijom. Pojedinac daje svojih 50% na upravljanje trećoj osobi koja se nalazi unutar porezne oaze te treća osoba daje prava distribucije određenog proizvoda distributeru koji zauzvrat plaća određeni honorar. Tvrtka zatim tvrdi da se posao obavlja za holding kojim upravlja treća osoba iz porezne oaze koja se nalazi unutar porezne oaze te se na taj način izbjegava davanje porezne stope od zemlje podrijetla osnivača koji drži 50%. Jedna od najprisutnijih metoda odnosi se na zlouporabu poreznih skloništa za izbjegavanje plaćanja poreza. Porezna uprava je identificirala približno 25.000 različitih promocija skloništa u prošloj godini. To uključuje otprilike 190.000 povrata i možda čak pet milijardi dolara u potencijalnim prilagodbama.⁵¹ Srž ove metode odnosi se na iskorištavanje offshore centara unutar sistema poreznih skloništa kako bi se sklonile ili negirale transakcije na kojima je došlo do određenog odbitka, kako bi se sakrila ostvarena dobit te kako bi se zaštitile upletene strane, točnije investitori. Gubitci se također mogu prenijeti na račun u poreznoj oazi koji je pod vlasništvom jednog od investitora kako bi se osigurala anonimnost i skrivenost. Jedan od primjera u upotrebi poreznih skloništa javlja se u obliku robnih transakcija. Postizanje dobiti u poreznim oazama uporabom poreznih skloništa bazira se na poreznim rasponima koji omogućuju ulagaču poreznu olakšicu generiranjem velikih generalnih gubitaka u prvoj godini

⁵¹ *Ibid.*, 97.

poslovanja te velike kapitalne dobiti u drugoj godini poslovanja. Razlika između ušteđenoga poreza na generalnom gubitku i kapitalnoj dobiti se smatra korist. Svrha je pretvoriti obični dohodak u jednoj godini u dugoročni kapitalni dobitak u neposrednoj sljedećoj godini. Porezna skloništa su se kroz povijest koristila za izbjegavanje plaćanja poreza kroz razne grane poslovanja kao što su kinematografija strane nekretnine i ostale grane. Dodatne tehnike za izbjegavanje poreza od strane pojedinaca uključuju metode kao što su korištenje stranih trustova, duplih trustova, generiranje odbitka i protjerivanje.

3. Slučaj Danske Bank

Slučaj Danske Bank jedan je od najvećih slučajeva pranja novca u Europskoj uniji i jedan od najvećih bankovnih skandala u povijesti. Zbog kompleksnosti samoga slučaja Danske Bank potrebno je razraditi povijest same banke, od osnutka sve do istraga zbog sumnje obavljanja nelegalnih aktivnosti, tijek i aktivnosti koje su dovele do samoga skandala i istrage te posljedice za banku, tržište i Europsku uniju.

3.1 Povijest Danske Bank

Danske Bank osnovana je 1871. godine pod imenom Den Danske Landmandsbank (Danska banka poljoprivrednika) te je do 1890. godine proširivala vlastito poslovanje postajući najveća banka u Danskoj i najveća banka na području Skandinavije 1910. godine. Pod kraj 20-og stoljeća sa padom Berlinskog zida i raspada Sovjetskog saveza stvorila se prilika za širenje banaka diljem Europe. Danske Bank proširila je vlastito poslovanje na baltičke zemlje sa posebnim fokusom na Estoniju u kojoj je imala podružnicu nakon akvizicije Sampo banke 2006. i 2007. godine, finske banke koja je upravljala vlastitom podružnicom u Estoniji pod nazivom Sampo Pank, koja je kasnije postala omiljena meta bogatih ruskih oligarha i kriminalaca za pranje i prenošenje vlastitoga kapitala u ostatak Europe. Baltik je izgradio uspješnu bankarsku industriju dijelom temeljenu na tokovima usluga iz Rusije i ostatka bivšeg Sovjetskog Saveza nakon njegovog raspada. U potrazi za alternativnim izvorima prihoda tradicionalnim kreditne, skandinavske banke su transakcijsko bankarstvo i financiranje trgovine baltičkih banaka vidjele kao posebno primamljivu priliku za rast vjerojatno podcjenjujući činjenicu da je blizina Baltika Rusiji tradicionalna meta za ilegalne financijske tokove od njihovih susjeda.

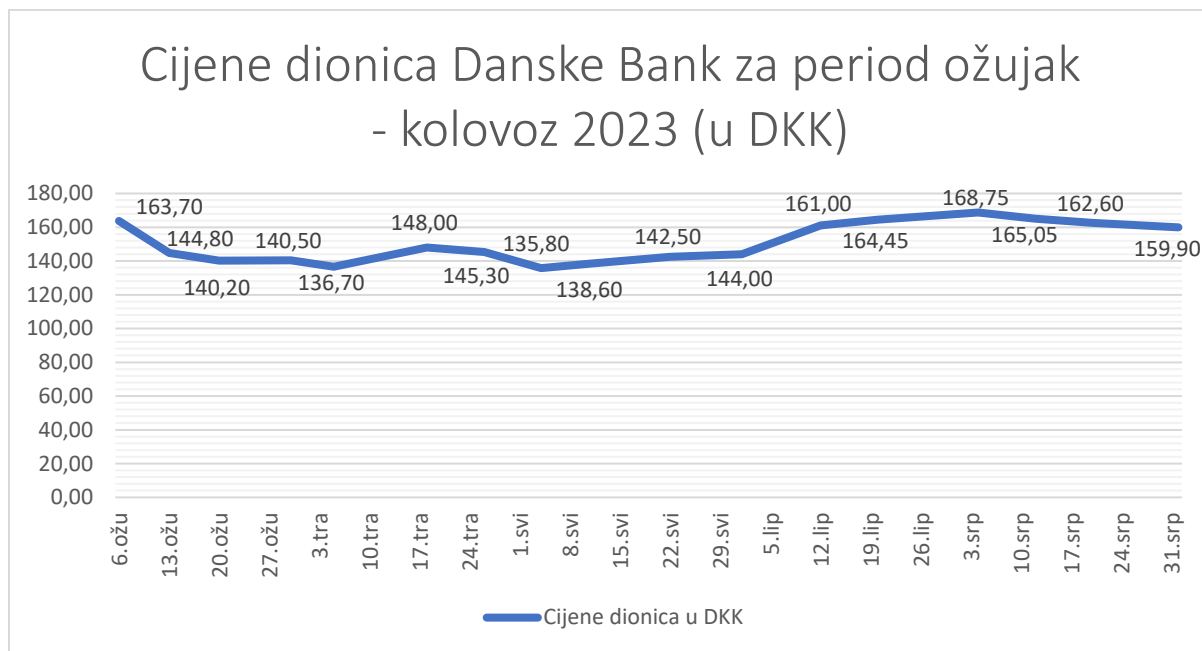
Pošto je Sampo Pank ključna podružnica kriva za slučaj i skandal Danske Bank u procesu pranja novca detaljnije će se razraditi njena povijest u odnosu na druge podružnice Danske Banke. Sampo Pank banka je koja je originalno osnovana spajanjem dviju banaka u Estoniji, točnije Eesti Foreksbank i Eesti Investeerimisbank, koje su imale jake veze sa ruskim poslovnim ličnostima. Banke su bile fokusirane na prekogranične transakcije i deviznu konverziju zahvaljujući vlastitoj klijenteli iz Rusije. Godine 1997. Eesti Foreksbank osnovala je podružnicu na području Moskve i Sankt. Peterburga kako bi olakšala vlastito poslovanje. Zbog ekonomske krize 1998. godine u Estoniji ove su dvije banke pripale pod vlasništvo Estonian Central banke koja je spojila te dvije banke pod jedno poduzeće nazvano Optiva Pank.

Većinski dio interesa u ovoj estonskoj banci kupila je Sampo banka od Estonske središnje banke još 2000.⁵² Nakon akvizicije od Danske Bank, Sampo Bank postaje podružnica Danske Bank sve do zatvaranja banke u Estoniji 2019. godine zbog raznih skandala i istraga koje su prisilile banku na prestanak poslovanja u Estoniji. Što se tiče današnjeg stanja Danske Bank, i dalje je najveća financijska institucija u Danskoj, te je prisutna u 8 zemalja diljem svijeta. Danske Bank broji više od 200 000 malih i srednjih poslovnih korisnika, preko 21 000 stalnih radnika, tržišni

⁵² Bjerregaard Elisabetta, Kirchmaier Tom, *The Danske Bank Money Laundering Scandal: A Case Study*, 2019., str. 8.

kapital vrijedan 15 milijardi eura te broji 281 000 dioničara.⁵³ Danske Bank je kotirana na burzi Nasdaq OMX Copenhagen, te se cijene dionica kreću između 135 i 169 DKK po dionici kao što je prikazano na sljedećem grafikonu.

Grafikon 1. Cijene dionica Danske Bank za period od 06.03.2023. do 01.08.2023.

Izvor: Izrada autora prema podacima sa: <https://danskebank.com/investor-relations/shares>, preuzeto: 01.08.2023.

Uočljivo je kako cijena po dionici Danske Bank za promatrani period bila najniža četvrtog svibnja sa cijenom od 135,80 DKK po dionici, dok je četvrtog srpnja postignuto vrhunac sa cijenom od 168,75 DKK po dionici. Fluktucija cijena od 20% prikazuje stabilnost cijena Danske Bank unatoč svim skandalima, optužbama i osudama. Iako su cijena dionica znatno niže nego što su bile prije skandala iz 2017. godine, zabilježen je rast cijena od 2020. godine što implicira predanost Danske Bank na poboljšanje poslovanja i dovođenja pozitivnih promjena unutar same korporacije. Osim cijena dionica u sljedećoj tablici vidljivi su ključni financijski pokazatelji Danske Bank za period od 2021. do 2022. godine sa ciljem boljeg razumijevanja financijske slike banke.

⁵³ <https://danskebank.com/about-us>

Tablica 2. Financijski pokazatelji Danske Bank za period 2021. – 2022.

<i>Pokazatelji</i>	2022.	2021.	Index
Ukupni prihod (DKK milijuni)	41,203	42,584	97
Neto profit (DKK milijuni)	-5,068	12,920	-
Ukupna imovina (DKK milijuni)	3,762,999	3,935,834	96
Zarada po dionici (DKK)	-6.1	14.6	/
Povrat na prosječni dionički kapital (%)	-3.1	7.6	/
Koeficijent ukupnog kapitala (%)	22.1	22.4	/
Odredba za Estoniju (DKK u milijunima)	13,800	-	/

Izvor: Izrada autora prema preuzetim podacima s <https://danskebank.com/-/media/danske-bank-com/file-cloud/2023/2/danske-bank-annual-report-2022.pdf?rev=a9438da13b994c459e75e85e26162607>, preuzeto: 01.08.2023.

Oslanjajući se na gore navedene podatke primjećuje se da poslovanje Danske Bank u 2022. godini nije bilo uspješno u odnosu na 2021. godinu. Primaran razlog neuspjeha dolazi iz Odredbe za Estoniju koju je Danske Bank bila prisiljena platiti kao oblik kazne upravo za ne legalno poslovanje i aktivnosti pranja novca preko svoje podružnice Sampo Pank. Zanimajući plaćanje kazne, primjećuje se generalni pad poslovanja, iako na maloj razini. Ukupni prihodi su sa 42,584 milijuna DKK na 41, 203 milijuna DKK. Zahvaljujući padu u poslovanju te prisiljenoj kazni neto profiti Danske Bank pali su sa 12,920 milijuna DKK u 2021. godini na negativnih -5,068 milijuna DKK u 2022. godini. Danske Bank tvrdi kako je poslovanje stabilno neovisno o plaćenju kazni te da banka cilja na dividendu od 40% - 60% od ukupne neto dobiti. Zahvaljujući nelegalnim aktivnostima banke u prošlosti dolazi do pada poslovanja u 2022. godini te negativnih pokazatelja kada su u pitanju zarada po dionici, povrat na prosj. dionički kapital te neto profit. Naše osnovne bankarske aktivnosti nastavile su ostvarivati dobar napredak, uz solidan rast poslovnog kreditiranja u velikim poduzećima i Institucijama i s ponovnim određivanjem cijena depozita došlo je do većeg neto prihoda od kamata.⁵⁴ Iako je banka kažnjena sa velikom svotom kazne koju je morala isplatiti u 2022. godini sa ukupnom svotom kazne od 15,300 milijuna DKK, Danske Bank ostaje i dalje jedna od vodećih skandinavskih banaka te najveća banka u Danskoj sa godišnjim prihodima, zanemarujući plaćene kazne koji iznose otprilike 10,300 milijuna DKK.

⁵⁴ <https://danskebank.com/-/media/danske-bank-com/file-cloud/2023/2/danske-bank-annual-report-2022.pdf?rev=a9438da13b994c459e75e85e26162607>, str. 11.

3.2 Vodstvo Danske Bank

Danske Bank ima dvoslojnu upravljačku strukturu koju čine Upravni odbor i tim izvršnog rukovodstva.⁵⁵ Upravni odbor odgovoran je za generalno upravljanje i za osmišljavanje strategije poduzeća dok je tim izvršnog rukovodstva zadužen za praćenje svakodnevnog poslovanja, provođenje strategije, politika, mjerenje performansi djelatnika i ostali svakodnevni zadatci. Sljedeća tablica izrađena od autora prikazuje upravljačku strukturu Danske Bank.

Tablica 3. Upravljačka struktura Danske Bank za 2022. godinu

<i>Upravni odbor</i>	<i>Izvršni rukovodeći tim</i>
Nominacijski odbor	Odbor za poslovni integritet
Odbor za naknade	Grupni kreditni odbor
Revizorski odbor	Skupina za sve rizike
Odbor za rizik	Povjerenstvo za oštećenja
Odbor za ponašanje i usklađenost	

Izvor: Izrada autora prema podacima sa: <https://danskebank.com/-/media/danske-bank-com/file-cloud/2023/2/corporate-governance-report-2022.pdf?rev=88c552f3c6cd4eba9b82f40f0a5d6159>, str 3., preuzeto: 01.08.2023.

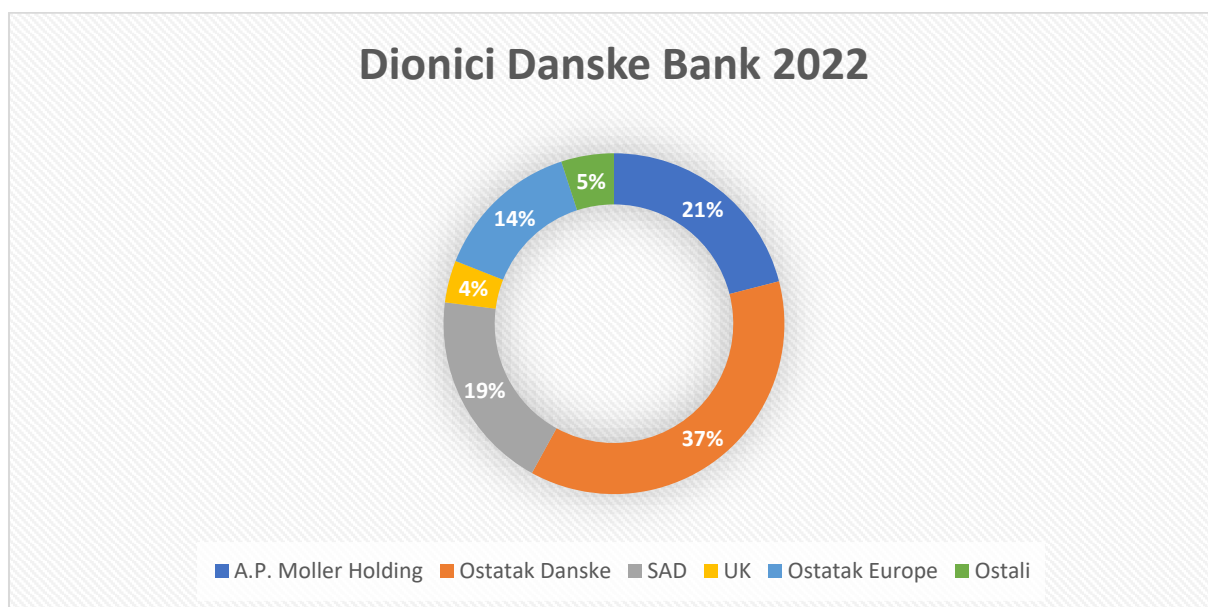
Dioničari biraju članove Upravnog odbora na mandat od godinu dana, a broj direktora između 6 i 10 sukladno Statutu. Na godišnjoj skupštini 2022. godine dioničari su imenovali devet neizvršnih direktora u Upravni odbor. Prema danskom zakonu, zaposlenici imaju pravo birati među sobom broj predstavnika jednak polovici od broja direktora koje bira glavna skupština u vrijeme priopćenja predstavnika radnika izbora. Kvalifikacije koje Upravni odbor mora posjedovati zajedno i pojedinačno utvrđuje Upravni odbor direktora u Profilu kompetencija koji je dostupan na službenim stranicama Danske Bank. U 2022. godini izabrani su četvero članova upravnoga odbora od strane radnika banke. Od 2007. godine 4 su osobe obavljale funkciju generalnog direktora upravnog odbora, a to su: Alf Dutch-Pedersen od 2007. do 2010., Ole Andersen od 2011. do prosinca 2018., Karsten Dybvad od prosinca 2018. do 2022. te Martin Blessing od 2022. godine.

Važno je naglasiti kako upravni odbor prima samu fiksnu naknadu bez nikakvih poticaja te upravni odbor obavlja svoju nadzornu ulogu kroz sljedeće komisije: reviziju, rizike, imenovanje, naknade i ponašanje i usklađenost. Izvršni odbor ili tim izvršnog rukovodstva vodi glavni izvršni direktor. Ovo stajalište podržavaju izvršni dužnosnici, uključujući CFO i COO.

⁵⁵ <https://danskebank.com/-/media/danske-bank-com/file-cloud/2023/2/corporate-governance-report-2022.pdf?rev=88c552f3c6cd4eba9b82f40f0a5d6159>, str. 3.

Svaki rukovoditelj odgovoran je za određeno poslovno područje.⁵⁶ Dana 7. siječnja 2022. Danske Bank najavila je promjene u Izvršnom rukovodstvu i komercijalne aktivnosti sada su organizirani u tri poslovne jedinice na čelu s Beritom Behring, Christian Bornfeld i Johanna Norberg. Novi voditelj odjela za osobne klijente i rizik od financijskog kriminala & prevencija Christian Bornfeld i novi voditelj poslovanja Voditeljica za kupce i državu, Danske Bank Sweden Johanna Norberg se pridružio izvršnom rukovodećem timu 1. svibnja 2022. zamijenivši Glenna Söderholma, koji je napustio tim i preuzeo ulogu višeg savjetnika. Glenn Söderholm napustio položaj višeg savjetnika Izvršnog rukovodstva Tim 31. prosinca 2022.⁵⁷ Od 2007. bilo je šest izvršnih direktora na čelu Izvršnog odbor: Peter Straarup od 2007. do 2011., Eivind Kolding 2012., Thomas Borgen od 2013. do listopada 2018., Jesper Nielsen (ad interim) od listopada 2018. do svibnja 2019., Chris Vogelzang od lipnja 2019 do 2021. te Carsten Egeriis od travnja 2021. godine. Danske Bank je uz tim za izvršno rukovodstvo osmislila i tim za komercijalno vodstvo sa svrhom pripomaganja u odjelu marketinga i reklamiranja same banke. Tim je sastavljen od 11 eksperata u području kooperacije same grupacije te razvijanja odnosa sa klijentima. Još jedan važan element kada se gleda struktura vodstva Danske Bank su njeni dioničari, zapravo moglo bi se i reći da su i najvažniji element jer je njihovo zadovoljstvo krajnji cilj za menadžere i nadzorni odbor. Sa završetkom 2022. godine Danske Bank brojala je 281 000 dioničara, od kojih je 40% ukupnih dionica pripadalo top 10 dioničarima. Stanje dionica Danske Bank prikazano je na sljedećem grafikonu.

Grafikon 2. Dioničari Danske Bank u 2022. godini u postocima

Izvor: Izrada autora prema podatcima sa: <https://danskebank.com/-/media/danske-bank-com/file-cloud/2023/2/danske-bank-annual-report-2022.pdf?rev=a9438da13b994c459e75e85e26162607>, str. 40., preuzeto: 01.08.2023.

⁵⁶ Bjerregaard, Kirchmaier, op. cit. str. 10.

⁵⁷ <https://danskebank.com/-/media/danske-bank-com/file-cloud/2023/2/danske-bank-annual-report-2022.pdf?rev=a9438da13b994c459e75e85e26162607>, str. 41.

Primjećuje se da dioničari iz US-a, EU-a i UK-a drže 42% ukupnih dionica Danske Bank dok domaći dioničari čine ostalih 58%. Među najvećim dioničarima koji drže više od 5% dionica može se svrstati samo A.P. Moller Holding koji drži 21% ukupnih dionica. Radi se o holdingu iz Danske koji spada među podružnice matične tvrtke A. P. Møller and Chastine Mc-Kinney Møller Foundation, koja je osnovana 1953. godine od biznismena i brodarskog magnata A.P. Moller.

3.3 Poslovanje sa nerezidentima

Kada se govori o portfoliju nerezidenata za Danske Bank najveći fokus je bio upravo na Sampo Pank banku koju je Danske Bank službeno kupila 2007. godine, te pretvorila u podružnicu 2008. godine. Pošto je fokus ovoga rada na pranju novca i na skandalu Danske Bank, fokus će biti upravo na Sampo Pank podružnici koja je bila centar svih skandala i nelegalnih aktivnostima sa velikim ne rezedentnim portfolijom, većinom iz susjedne Rusije. Tijekom 1990-ih postojale su snažne gospodarske veze između baltičkih zemalja i Rusije, te kao rezultat toga estonska podružnica izgradila je značajan portfelj klijenata koji su boravili izvan Estonije, takozvani „nerezidentni portfelj”. Ovaj portfelj, koji je tijekom vremena brojao otprilike nekoliko 10.000 tvrtki i pojedinaca, dominirali su kupci iz “Ruske Federacije i šireg Commonwealtha neovisnih država ("CIS"), uključujući zemlje poput Azerbajdžana krajine”.⁵⁸ Nerezidentni portfelj brojao je značajan broj klijenata, od 3000 do 5000 klijenata u bilo kojem trenutku, te je bio pod upravom odjela za međunarodno bankarstvo (IBD) koji se je brojio kao zasebna jedinica unutar organizacije sve do samoga raspada u 2015. godini kada je odjel zatvoren skupa sa nerezidentnim portfeljem. “Do kraja 2013. godine, nerezidentni portfelj unutar estonske podružnice Danske Bank držao je 44 posto ukupnih depozita nerezidentnih klijenata u estonskim bankama (porast u odnosu na 27 posto u 2007.) i devet posto ukupnih depozita nerezidentnih klijenata u baltičkim bankama (u odnosu na pet posto 2007. godine).”⁵⁹ Veliku većinu nerezidentnih klijenata činili su Ruski klijenti koji su imali značajan udio ukupnih plaćanja u podružnicu u Estoniji. Od 2007. do 2016. godine ukupni tijek plaćanja nerezidenata iznosio je otprilike 200 milijardi eura. Od svih tih klijenata, 10 000 nerezidenata te 15 000 pod istragom kroz godine, rusi su čini 35% ukupne dobiti podružnice te 8% ukupnih klijenata podružnice. Sljedeća tablica prikazati će udio prihoda od nerezidenata u ukupnome prihodu u slučaju podružnice u Estoniji kako bi se bolje razumjela važnost samih nerezidenata za poslovanje podružnice u Estoniji.

⁵⁸ McConnell Patrick, *Danske Bank—A Smorgasbord of Risks, Affiliation Recently Macquarie University, Sydney, Australia, 2020., str. 5.*

⁵⁹ *Ibid., 5.*

Tablica 4. Udio prihoda od nerezidenata u ukupnome prihodu podružnice Danske Bank u Estoniji za period od 2007. do 2015. godine

<i>Udio prihoda od nerezidenata u ukupnome prihodu Estonske podružnice</i>		
<i>Godina</i>	<i>Dobit prije kreditnog gubitka</i>	<i>Dobit prije oporezivanja</i>
2007	49%	51%
2008	52%	79%
2009	50%	n/a
2010	50%	67%
2011	69%	42%
2012	94%	51%
2013	99%	76%
2014	95%	71%
2015	47%	40%

Izvor: Izrada autora prema podacima iz: Bjerregaard Elisabetta, Kirchmaier Tom, The Danske Bank Money Laundering Scandal: A Case Study, 2019., preuzeto: 02.08.2023.

Nerezidentni portfelj bio je savršena bankarska prilika sa niskim kreditnim rizikom i visokim prihodima koji na žalost Danske Bank je ispao prava noćna mora nakon otkrivanja (od raznih zakonskih tijela) velike razine opranoga kapitala od ruskih oligarha i multinacionalnih korporacija za što, Danske Bank i dan danas palača posljedice.

Prije samoga prelaska na detaljniju analizu akcija i dijela koji su osudili Danske Bank na jedan od najvećih bankovnih skandala u povijesti Europske Unije važno je dati kontekst klijenata nerezidenata koji su zaslužni za takav skandal, točnije bogate ruske ličnosti. Između 2010. i početka 2014. organizirani kriminalci i korumpirani političari u Rusiji prebacili su cifru od preko 20 milijardi američkih dolara u prljavim sredstvima kroz složeni ciklus čišćenja i centrifugiranja sastavljenoga od desetaka offshore tvrtka, raznih banaka, lažnih kredita i slično. Aktivnosti, točnije transakcije su kasnije potvrdili suci iz Moldavije. Ta sredstva, nakon procesa pranja, širila su se diljem Europe kroz ugledne međunarodne banke kao što je bila Danske Bank. Prljavi kapital ulazio bih u praonicu rublja preko niza lažnih tvrtki u Rusiji koje su postojale samo na papiru i čije se vlasnike nije moglo locirati. Praonice bi zauzvrat novac ulagali u luksuzne proizvode, te na nevladine organizacije koje su gurale rusku agendu u Europskoj uniji. Osmišljene su razne tvrtke sa središtima u zemljama kao što su Novi Zeland i Ujedinjeno Kraljevstvo kako bi premještali svoji ilegalni kapital u raznim oblicima kao što su krediti koji su se isplaćivali iz prljavoga novca.

Kako bi se bolje razumjelo na koji način su klijenti podružnice iz Estonije micali ilegalni kapital u velikim količinama dovoljno je pročitati izvješće koje su u 2014. godini napisali dva revizora koji su bili zaduženi da pregledaju regularnost transakcija klijenata Danske Bank, specifičnije 18 klijenata koji su ranije bili pod sumnjom za nelegalne transakcije. Revizori su bili obaviješteni od strane specijalne policijske jedinice koja prati financijske zločine. Nakon pregleda dokumenata tih 18 klijenata Danske Bank utvrđeno je da su ti siti selili ogromne

količine nelegalnoga kapitala preko Danske Bank iz raznih zemalja poput Rusije, Azerbajdžana i Ukrajine, sakrivajući ih u sumnjivim transakcijama i ugovorima. Jedna tvrtka bez internetske stranice ili prisutnosti na internetu, koju je pokrenuo 21-godišnjak iz Azerbajdžana, primila je milijune dolara od ruske državne tvrtke Rosoboroneksport bez jasnog razloga. Još jedna tvrtka iz Uzbekistana kupila je "građevinski materijal" u vrijednosti od 2 milijuna dolara s udaljenih Britanskih Djevičanskih otoka. Treća tvrtka pristala je posuditi 150 milijuna dolara, ali je umjesto toga neobjašnjivo prebacila 582 milijuna dolara.⁶⁰ U transakcijama Danske Bank od strane njenih klijenata počelo se primjećivati sve veća i veća neregularnost u transakcijama koje su se obavljale, pogotovo u robnim i materijalnim transakcijama koje su u većini slučajeva brojale nesmislene količine prevezenoga materijala u velikim kapitalnim vrijednostima.

3.4 Tok sumnjivih aktivnosti Danske Bank

U ovome poglavlju detaljno će se razraditi tok događaja koji je doveo Danske Bank do skandala, povijesnim putem razraditi će se ključni događaji presudni za pokretanje i zatvaranje istrage i rušenje aktivnosti Danske Bank u Estoniji, od početka do samoga skandala i medijske pozornosti pa sve do gašenja podružnice i posljedice koje su uslijedile. Događaji koji su doveli do toga da je skandal Danske Bank došao u pozornost javnosti odvijali su se tijekom 12 godina kroz razdoblje ogromnih promjena u financijskom sustavu, ponajprije Globalna financijska kriza (GFC) 2007./2008., čiji utjecaj nije u potpunosti izašao iz globalnog financijskog sustava u 2019. godini.⁶¹ Kroz razdoblje od ovih 12 godina vodeći ogranak Danske Bank poduzeo je veliki broj aktivnosti i radnji koje su pretvorile podružnicu u Estoniji u jednu od najvećih koridora prljavoga novca. Nesposobnost ili nespремnost vodećih čelnika Danske Bank da suzbiju aktivnosti pranja novca na samome početku akvizicije podružnice doveli su do niza aktivnosti koje će u bliskoj budućnosti osuditi banku na najveći europski bankovni skandal. Valja napomenuti da su za skandal takvoga razmjera ne samo krivi menadžeri i vođe Danske Bank, već i državni i međunarodni ogranci i agenciji zaduženi za praćenje i suzbijanje aktivnosti pranja novca. Situacija Danske Bank započela je kupnjom Finske banke Sampo Bank sa službenom najavom u 2006. godini, te završetkom akvizicije u 2007. godini. Akvizicija Sampo banke pridodala je ključni element u portfelj banaka pod vlasništvom Danske, točnije podružnicu Sampo banke u Estoniji, Sampo Pank. Estonska podružnica brojala je veliki udio nerezidentnih klijenata iz bivših sovjetskih zemalja poput Rusije, Latvije, Moldavije i ostali, koji su bili dio banke još 1990-ih godina. Akvizicija Sampo banke za 4,57 milijardi dolara otvorila je vrata za tijek događaja koji će okarakterizirati Danske Bank kao jednu od najprljavijih bankovnih lanaca u Europi i ostatku svijeta. To što djelatnici i menadžeri Danske Bank „nisu znali“ za Estonsku podružnicu je da je velika većina nerezidentnih klijenata koji su boravili u zemljama poput Rusije bila na jedan ili drugi način umiješana u razne aktivnosti pranja novca, i to upravo kroz podružnicu Sampo banke u Estoniji, točnije Sampo Pank. U trenutku same akvizicije Sampo banke, oko 1500 klijenata koji će se kasnije povezati sa

⁶⁰ Roonemaa Holger, Kund Oliver, *Newly Obtained Audit Report Details How Shady Clients from Around the World Moved Billions Through Estonia*, 2021., OCCRP, <https://www.occrp.org/en/investigations/newly-obtained-audit-report-details-how-shady-clients-from-around-the-world-moved-billions-through-estonia>, preuzeto: 02.08.2023.

⁶¹ McConnell, *op. cit.* str. 11.

skandalom pranja novca unutar Danske bili su klijenti Sampo Bank podružnice. Kupnjom Sampo banke, Danske je namjerno ili ne namjerno postala dio skandala koji će obilježiti europsku bankovnu scenu 21. stoljeća.

Kako bi se lakše razumio tok događaja i aktivnosti koje su se razvijale od 2007. do 2016. godine, koje su dovele kasnije do skandala 2017., 2018. i 2019. godine cijeli tok događaja uvršten je u četiri glavne točke:⁶²

- Akvizicija Sampo Bank - 2006. – 2008.,
- Širenje nerezidentnog portfelja - 2009. – 2013.,
- Zatvaranje nerezidentnog portfelja - 2014. – 2016.,
- Istraživanje portfelja nerezidenata - 2017. – 2019.

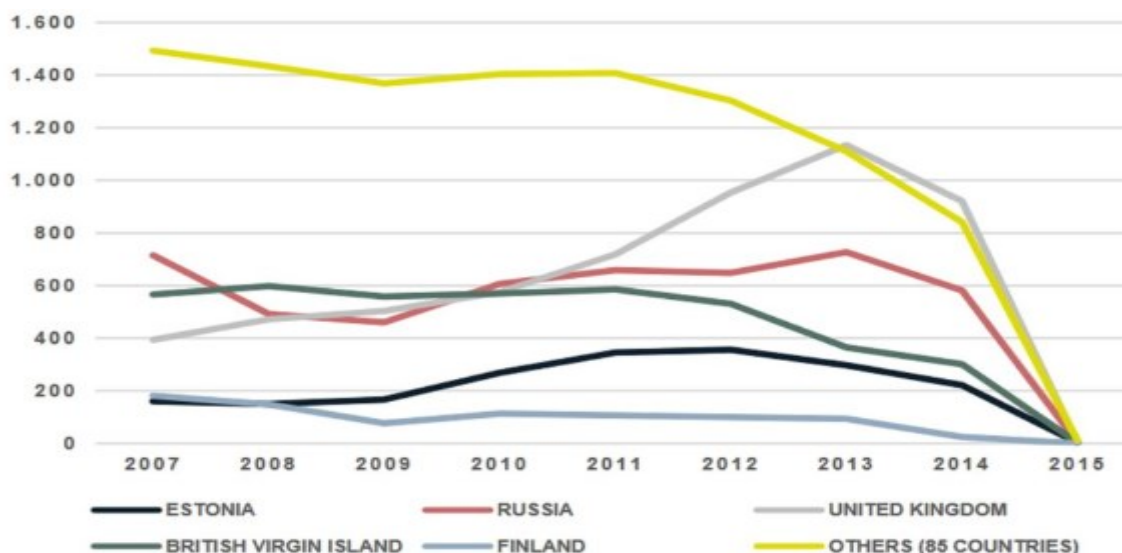
Prva točka koju se treba razradi kada se govori o skandalu Danske Banke je akvizicija Finske banke Sampo, točnije Estonske podružnice zvane Sampo Bank. U studenom 2006. godine Danske Bank objavljuje akviziciju Sampo banke i njenih podružnica te očekuje regulatorno odobrenje. Početne reakcije kupnje Sampo banke bile su pozitivne i uobičajene za Danske Bank, koja je dobila kroz godine reputaciju za banku čije strateške akvizicije i integracije drugih banka u regiji pozitivno utječe na poslovanje obje banke. Uz prisutne rizike teške integracije, te prilagodbe sustava, bilo na informatičkoj, bilo na menadžerskoj razini, akvizicija Sampo banke bila je i više nego poželjna. Najprivlačniji dio akvizicije bila je upravo akvizicija podružnice Sampo banke u Estoniji, Sampo Bank, koja je bila najprofitabilnija od tri baltičke podružnice sa povratom na vlasnički kapital koji se je kretao između 23 i 30 posto za razdoblje između 2006. i 2008. godine, što je bilo znatno veće od ostalih podružnica te od same Danske Bank. U veljači 2007. godine Danske Bank objavila je službenu kupnju Sampo banke i njenih podružnica te veselo najavila novo poglavlje u vlastitom poslovanju i poslovanju njenih podružnica. Nekoliko mjeseci nakon što je Danske preuzeo podružnicu, ruska središnja banka upozorila je Danske da se podružnica koristi za sumnjive transakcije, koje bi mogle uključivati utaju poreza ili pranje novca, reda veličine milijardi rubalja mjesečno (Milne i Winter). Ubrzo nakon toga, estonska financijska regulatorna tijela također su kritizirala banku zbog podcjenjivanja rizika usklađenosti i mogućih problema s pravilima poznavanja svojih kupaca (KYC).⁶³ U istoj godini FSA iz Estonije kritizirala je u izvješću da podružnica Danske Bank u Estoniji se ne pridržava zakonske regulative i međunarodnih zahtjeva kada je u pitanju sustav KYC (Know Your Customer), pogotovo kada su bili u pitanju nerezidentni klijenti. Odmah nakon izvješća Danske Bank objavila je kako radi na rješavanju nastalih problema sa nerezidentnim klijentima te je također najavila kako je terminirala poslovanje čak 597 računa u vlastitoj podružnici. Također u kolovozu iste godine legalni odjeljak te AML odjeljak Danske Bank izjavio je danskome FSA kako je FSA u Estoniji obavio potrebne inspekcije te da nije pronašao nikakve „materijalne dokaze“ koji upućuju na krivotvorenje. Također napomenuto je kako Danske Bank implementira vlastiti AML (Anti-Money Laundering) u estonsku podružnicu te da je situacija pod kontrolom. Nakon službenog pretvaranja Sampo Bank u podružnicu Danske Bank u siječnju 2008. godine, Danske je izjavila kako je grupna interna revizija ocijenila AML postupke unutar estonske podružnice sa „zadovoljava“, što je predstavljalo drugu najbolju ocjenu. Uočeno je da se odjel za nerezidentne kupce znatno

⁶² Bjerregaard, Kirchmaier, *op. cit.* str. 12.

⁶³ Blythe Logan, *The Case of Danske Bank and Money Laundering, 2019., Seven Pillars Institute for Global Finance and Ethics*

poboljšao primjenom načela Know Your Customer (KYC) iako su uočeni neki nedostaci.⁶⁴ Ono što je zanimljivo u slučaju Danske Bank kada se promatraju njene podružnice u baltičkim regijama je da oslanjajući se na analizi troškova, Danske odlučila ne primijeniti vlastiti korporativni IT sustav u te tri baltičke banke. U rujnu 2008. godine dovedena je ta odluka koja je praktički onemogućila AML Danske Bank da učinkovito prati transakcije vlastitih klijenata, pa tako i nerezidenata. Globalna gospodarska i financijska kriza iz 2009. godine utjecala je na prisiljavanje danske vlade da osiguraju danskoj financijsku stabilnost te stabilan kreditni rejting. Danska je vlada primijenila dva zakona o bankovnim paketima, jedan u listopadu 2008. godine, te drugi u veljači 2009. godine u kojima je sudjelovala i Danske Bank te na taj način si osigurala uspješno poslovanje i izvlačenje iz svjetske globalne krize. Početkom 2009. godine Danske Bank dodatno je ojačala vlastitu poziciju na globalnoj sceni pokretanjem „programa budućnosti“, čiji je cilj bio povećanje učinkovitosti, smanjenje troškova te optimizacija kontakata sa vlastitim klijentima što je zauzvrat trebalo donijeti Danske Bank duboku transformaciju upravljanja i poslovanja. U sklopu tog programa Danske je u 2011. godini postavila novoga izvršnoga direktora Eivind Koldinga, koji je službeno stupio na kariku 2012. godine, napravila značajne promjene u upravnom odboru te postavila novoga predsjednika uprave Ole Andersena. Također, kao dodatna potpora za Danske Bank, u 2011. godini švedska je tvrtka za investicije Cevian Capital postala drugi najveći dioničar s deklariranom namjerom da tvrtku vrati na pravu razinu profitabilnosti kroz duboko restrukturiranje i transformaciju. U 2009. godini sa zakonodavne i regulatorne strane osmišljen je kolegij supervizora za Danske Bank od strane danske FSA, koji je imao namjeru pratiti aktivnosti Danske Bank u zemljama u kojima je poslovala. Na sljedećoj ilustraciji vidljivo je kako je početkom 2010. godine Danske Bank počela širiti vlastiti nerezidentni portfolio u estonskoj podružnici jer na sjednici izvršnoga odbora voditelj međunarodnih bankovnih aktivnosti nije pronašao niti jedan razlog da se takva aktivnost ne provodi te nije naišao na nikakve potencijalne rizike i neregularnosti.

Slika 1. Nerezidentni računi estonske podružnice Danske Bank od 2007. do 2015. godine

Izvor: Blythe Logan, *The Case of Danske Bank and Money Laundering*, 2019., preuzeto: 04.08.2023.

⁶⁴ Bjerregaard, Kirchmaier, *op. cit.* str. 47.

Tako je Danske Bank proširila vlastiti portfolio nerezidenata u Estoniji sa 3300 kojih je banka naslijedila iz prijašnjeg poslovanja prije akvizicije na otprilike 6500 klijenata. Zahvaljujući zastarjelom i neadekvatnom informatičkom sustavu kojim je estonska podružnica raspolagala kao posljedica odluke da se isti ne unaprijedi u 2008. godini zbog neisplativosti, zajedno s neadekvatnim AML procedurama eksponencijalno je došlo do povećanja rizika korištenja estonske podružnice za pranje novca bez mogućnost njegovog otkrivanja na vrijeme od strane Danske Bank. Jedan od glavnih faktora koji je utjecao na razvijanje sumnjivih aktivnosti unutar Danske Bank bio je odvajanje podružnica od glavne korporacije, pogotovo estonske podružnice koja je pogodovala veliku razinu neovisnosti u odnosu na druge podružnice. Takav tip poslovanja doveo je estonsku podružnicu da poduzima aktivnosti koje nisu bile nužno odobrene na razini cijele grupacije poput korištenje deviznih linija za nerezidente. Takva politika odvajala se od grupne kreditne politike zahvaljujući činjenici da su devizne linije bile upotrijebljene od strane nerezidenata te su manjci dokumentacije i procedura bili opravdani postupkom KYC te politikom poslovanja sa nerezidentima. U 2013. godini estonski je FSA kontaktirao i provjerio aktivnosti danskog FSA kako bi obavijestio dansko regulatorno tijelo da estonska podružnica Danske Bank ima veliki broj sumnjivih klijenata sa područja ruskoga teritorija, te kako bi iznio svoje brige za neučinkovitu AML politiku koja se je vodila u estonskoj podružnici. Nakon istrage sami estonski FSA najavio je da službeno nema nikakvih neregularnosti unutar estonske podružnice Danske Bank unatoč raznim pismima i porukama od strane Ruske centralne banke koji su tvrdili da je Sampo Pank između 2011. i 2012. godine opraio ilegalnoga kapitala koji se je kretao u iznosu od 3 milijarde dolara. U 2012. godini stvorile su se određeni konflikti i problematike vezane za AML politiku estonske podružnice, a i cijele Danske Bank. U rujnu 2012. godine upravni odbor Danske Bank odbio je novu AML preporuku koja mu je bila predstavljena. Neko vrijeme nakon održavanja sjednice određeni broj članova i prisutnih ličnosti izjavio je kako su se problemi Danske Bank sa AML politikom vlastite podružnice u Estoniji bili poznati već određeni broj godina ali upravni odbor nije bio spreman izdati službenu deklaraciju Federal Reserve zbog nepoznatih razloga. Na sljedećem sastanku, u listopadu 2012. Upravni odbor odobrio je novi akcijski plan. U lipnju 2012. danska FSA izdaje devet naloga i četiri kritičnih paketa informacija o riziku u vezi s AML-om nakon dvije inspekcije provedene 2010. i 2011. godine. U obje inspekcije danaka FSA naglasila je kako AML politika Danske Bank nije u rangu sa globalnim i danskim standardima te da su revizije potrebne kako bi se spriječile nezgodne situacije i ilegalne aktivnosti. Kao jedna od glavnih posljedica neodržavanja stabilne i fer AML politike, američka banka JP Morgan u 2013. godini prekida poslovanje sa estonskom podružnicom Danske Bank upravo zbog AML politike. Početkom siječnja 2013., nekoliko mjeseci prije završetka odnosa s Danske Bankom, JP Morgan je dobio nalog za prekid i odustajanje od bankarskih regulatora Sjedinjenih Država, koji su zahtijevali od JP Morgana poboljšanje vlastite AML politike sa ciljem suzbijanja sumnjivih transakcija. Kao rezultat toga, JP Morgan je poduzeo široko rasprostranjen proces poznat kao "de-risking", u kojem je pregledao račune klijenata i zatvorio stotine koje je smatrao sumnjivim.⁶⁵ Izvršni odbor Danske Bank, zahvaljujući povlačenjem JPMorgana, poduzeo je osobni pregled nerezidentnog poslovanja u Estoniji. 23. listopada 2013. godine na sastanku izvršnog odbora Danske Bank voditelj Međunarodnog poslovanja istaknuo je da je nerezidentni portfelj estonske podružnice potrebno ispitati i pregledati. U 2013. portfelj nerezidenata generirao je 99% dobiti prije kreditnih gubitaka estonske podružnice te je upravo zahvaljujući ovom sumnjivom postotku odlučeno da se ne zaustavi poslovanje podružnice sa nerezidentima, jer logično oni su činili

⁶⁵ *Ibid.*, 17.

gotovo pa cijelu dobit podružnice. U 2014. godini došlo je do preokreta u regulacijama AML politike kada su u pitanju ruski klijenti. Zahvalu za prezir prema ruskim klijentima dobila je sama Ruska država koja je u 2014. godini nasilno okupirala Krim na jugu Ukrajine te na taj način izazvala negativne reakcije diljem svijeta pa tako i u Danskoj. Iste godine pokrenute su istrage tako zvanih „zviždača“ ili „whistleblower“ na engleskome jeziku. Jedan od slučajeva zviždača izdao je informacije vezane za određene klijente u estonskoj podružnici Danske Bank. Slučaj je uključivao tvrtku iz Ujedinjenog Kraljevstva registriranu kao društvo sa ograničenom odgovornošću. Zviždač je naveo kako je klijent namjerno izdavao lažne informacije britanskim vlastima vezane za bilancu računa poduzeća. Na kraju godišnjih financijskih izvještaja 2012. godine klijent je izjavio da je poduzeće karakterizirano kao „Dormant“, što je značilo da poduzeće nije moglo imati nikakve trgovačke djelatnosti te nije službeno mogla imati nikakvu vrstu prihoda. Međutim, istina je bila daleko od toga. Krajem svibnja 2012. godine poduzeće je imalo depozite od 965.418 USD u estonskoj podružnici i opsežnu povijest transakcija. Te informacije su prenesene upravitelji računa te uredima međunarodnog bankarstva sa nadom da će se situacija izjasniti međutim, u izvješću koje je kasnije bilo ispravljeno i dalje su se navodili neispravni podaci. Račun poduzeća iz Ujedinjenog Kraljevstva u podružnici prikazivao je iznos od samo 25 000 dolara prisutno na računu dok u istini je u podružnici bilo gotovo milijun dolara. Prijava je ponovno podnesena, Danske Bank izvršila je vlastitu istragu ali bez nikakvih posljedica zahvaljujući namjeri Danske Bank da zadrži profitabilnost tvrtke pod svaku cijenu. U srpnju i rujnu 2014. estonski FSA izdaje dva nacrtu revizijskih izvješća koja su zbog veličine, važnosti i informacijama sadržani u istima doveli Danske Bank do odluke o zatvaranju nerezidentnog portfelja u estonskoj podružnici krajem 2015. godine. Uputa koju je u srpnju 2015. izdala estonska FSA na temelju dva revizorska izvješća dala je jasnu sliku nedovoljne i neadekvatne procedure za sprječavanje pranja novca u estonskoj podružnici kada su u pitanju bili nerezidentni klijenti. Prekid preostalih korespondentnih bankovnih odnosa u svibnju 2015. od strane Bank of America i rujnu 2015. od strane Deutsche Bank, oba na terenu AML-a, bila je zadnja kap koja je donijela Danske Bank na odluku zatvaranja nerezidentnog portfolija u estonskoj podružnici.

3.5 Otkrivanje skandala i rušenje fasade

Skandal oko Danske Bank bio je jedna od tema o kojima se najviše raspravljalo 2018. Samo u Švedskoj pojavilo se 400 puta u tiskanom novinama, 50 puta na radiju i televizija, te 1528 puta na web izvorima vijesti.⁶⁶ Za vrijeme 2017. godine, razne novinarske kuće optužile su Danske Bank za veliki broj ne legalnih aktivnosti. Novinarska kuća Berlingske optužila je na osnovu zviždača iz prijašnjih godina, pogotovo 2014., za kooperaciju i pripomaganje pranja novca raznih zemljoposjednika diljem Rusije, Azejbardžana i ostalih zemalja za cifru od milijardu dolara između 2007. i 2015. godine. Također među novinama i vijestima bila je i prisutna ruska prijevarena otkrivena od odvjetnika Sergeya Magnitsky koji je uračunao da je prijevara vrijedila 230 milijuna dolara. Zahvaljujući otkrićima gospodina Magnitsky, za kojega se vjeruje da je izgubio život u ruskome zatvoru 2009. godine upravo radi razotkrivanja i istraživanja prijevare,

⁶⁶ Berglund Camilla, Ekelund Benjamin, *Corporate Scandal: The Reputational Impact on the Financial Performance, An event study of Danske Bank's money laundering scandal, 2019.*, Jönköping International Business School, str. 4.

u lipnju 2017. godine pokrenuta je prva značajna istraga od strane francuskog Tribunal de Grandes Instances de Paris. Dodatno u istoj godini Danske Bank pokrenula je vlastitu istragu vezanu za aktivnosti estonske podružnice za što je bila teško kritiziran od strane medija za pokretanje privatne a ne javne istrage, što je kao posljedicu dovelo danski FSA da također otvori istragu nad podružnicom Danske Bank u Estoniji. U 2018. godini Ole Andersen i Thomas Borgen, direktor uprave i izvršni direktor dali su ostavku u Danske Bank. Cijene dionice Danske Bank su se prepolovila u istoj godini, a investitori u Danskoj koji su držali izravne dionice u banci, te strani investitori koji su držali depozitne dionice izgubili su gotovo 9 milijardi dolara. Dodatno kreditni rejting Danske Bank također je nastradao kada su poduzeća koja se bave davanjem kreditnog rejtinga kako što su Moodys, S&P i ostale smanjile ocjenu izdavatelja sa A1 na A2 te promijenili „outlook“ na negativan. U rujnu 2018. godine danski FSA po drugi puta otvara istragu nad podružnicom Danske Bank kako bi bolje preispitala sve sumnjive elemente unutar banke. Uz danski FSA britanska kriminalistička agencija i EBA (Europsko Bankovno Tijelo) također otvara vlastitu istragu nad podružnicom te preispituju danski i estonski FSA kako bi razotkrili dali su agencije postupale po europskom zakonu po pitanju AML politike. U prvoj istrazi danskoga FSA naređeno je da Danske Bank nadoda iznos od otprilike 730 milijuna dolara za solventne potrebe, dok je nakon drugoga izvješća taj isti iznos narastao na gotovo 1,5 milijuna dolara. U listopadu i studenom 2018. pokrenute su dodatne dvije istrage, od strane Danskog poslovnog tijela (DBA) te u studenom danski državni tužitelj za teški gospodarski i međunarodni kriminal (SØIK) optužio je Danske Bank s kršenjem danskog Zakona o sprječavanju pranja novca po četiri točke, a sve su se točke odnosile na estonsku podružnicu, u periodu od 1. veljače 2007. do kraja siječnja 2016. Također U prosincu 2018. estonsko tužiteljstvo uhitilo je deset bivših zaposlenika estonske podružnice pod sumnjom da su svjesno omogućavanje pranja novca. Valja napomenuti kako je tokom interne istrage pokrenute od Danske Bank u 2017. godini od strane američke tvrtke Promontory, kako bi se procijenila situacija vezana za optužbe pranja novca, preračunato da je oprano preko 200 milijardi dolara od strane estonske podružnice, što je predstavljalo znatno veći iznos u odnosu na prijašnje procjene. Od prvih značajnih istraga protiv podružnice Danske Bank pa sve do kraja 2019. godine pokrenut je veliki broj istraga od strane raznih agencija i ličnosti, sa raznim kaznama i zaključcima kao što je vidljivo u sljedećoj tablici.

Tablica 5. Tok pokrenutih istraga Danske Bank za period 2017. – 2019.

<i>Pokretanje istrage</i>	<i>Pokretač</i>	<i>Opis</i>
<i>Travanj 2017.</i>	Danske Bank	Danske Bank pokreće unutarnju istragu preko tvrtke Promotory
<i>Rujan 2017.</i>	Danski FSA	Pokreće istragu estonske podružnice Danske Bank
<i>Listopad 2017.</i>	Tribunal de Grande Instance de Paris	Pokreće službenu istragu estonske podružnice zbog sumnje određenih transakcija
<i>Srpanj 2018.</i>	Estonski FSA	Pokreće istragu Danske Bank radi provjeravanja poštivanja AML politike

<i>Pokretanje istrage</i>	<i>Pokretač</i>	<i>Opis</i>
<i>Kolovoz 2018.</i>	Danski državni tužitelj za posebni Gospodarski i međunarodni kriminal (SØIK)	Pokreće službeno kriminalističko istraživanje pod sumnjom kršenja AML politike
<i>Rujan 2018.</i>	Ministarstvo pravosuđa SAD-a, Odjel Ministarstvo financija i SEC	Pokreće istragu Danske Bank
<i>Rujan 2018.</i>	Danski FSA	Ponovno otvara istragu sa ciljem prikupljanja dodatnih informacija
<i>Rujan 2018.</i>	Britanska kriminalistička agencija	Pokreće istragu Danske Bank
<i>Rujan 2018.</i>	Europsko bankovno tijelo (EBA)	Pokreće istragu sa ciljem razotkrivanja ispravnosti postupanja danskog i estonskog FSA prilikom ispitivanja AML politike Danske Bank
<i>Listopad 2018.</i>	Danish Business Authority (DBA)	Pokreće istragu računa i revizora Danske Bank
<i>Prosinac 2018.</i>	Estonski tužitelj	Uhićuje 10 bivših djelatnika Danske Bank pod optužbom pripomaganja u aktivnosti pranja novca unutar estonske podružnice
<i>Siječanj 2019.</i>	Tribunal de Grande Instance de Paris	Ponovno otvara istragu Danske Bank
<i>Veljača 2019.</i>	Estonski FSA	Izdaje nalog Danske Bank za zabranu aktivnosti podružnice u Estoniji
<i>Ožujak 2019.</i>	Dioničari	Sude Danske Bank za izazvanu štetu te traže kompenzaciju od 475 miliona dolara
<i>Travanj 2019.</i>	Danish Business Authority (DBA)	Traži od Državnog tužitelja za posebni gospodarski i međunarodni kriminal (SØIK) da istraži revizora Danske Bank iz 2014. godine
<i>Svibanj 2019.</i>	Danski državni tužitelj za posebni Gospodarski i međunarodni kriminal (SØIK)	Preliminarno optužuje bivšeg predsjednika uprave i 9 dodatnih vrhovnih menadžera za upletenost u skandal
<i>Svibanj 2019.</i>	Estonski tužitelj	Uhićuje dodatna dva bivša djelatnika Danske Bank

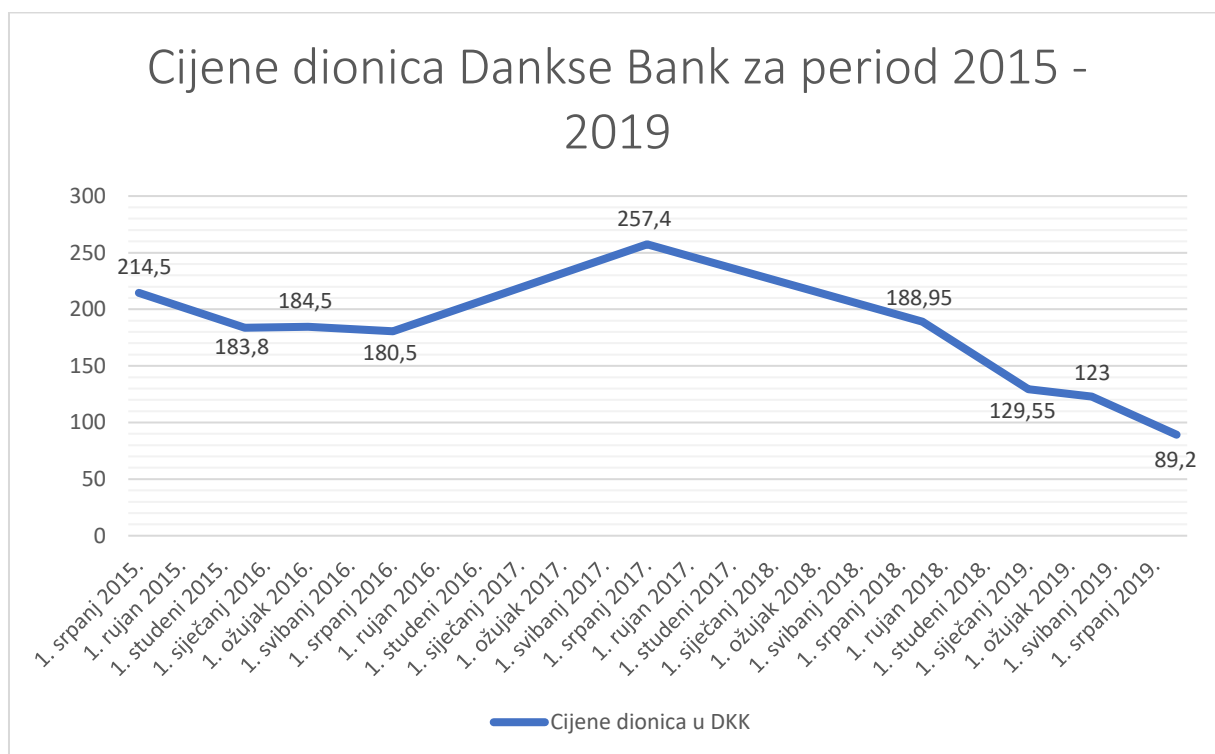
Izvor: Izrada autora prema podacima iz 1. Bjerregaard, Kirchmaier, The Danske Bank Money Laundering Scandal: A Case Study Berglund, 2. Ekelund, Corporate Scandal: The Reputational Impact on the Financial Performance, An event study of Danske Bank's money laundering scandal

U posljednjoj godini istraga, 2019. godini, posljednji kritični udarac estonskoj podružnici zadao je estonski FSA koji je u veljači iste godine izdao nalog zabrane poslovanja Danske Bank u estonskoj podružnici. Danske Bank je imala period od osam mjeseci da prekine sve bankovne aktivnosti u bivšoj Sampo Bank poslovnici. Kao jedna od posljedica ovoga naloga u isto vrijeme, Danske Bank donosi odluku o povlačenju sa baltičkog tržišta u cjelini objavivši odluku o zatvaranju svih preostalih podružnica u Litvi, Latviju i Rusiju u skladu sa svojom strategijom fokusiranja na nordijsko tržište.

3.6 Posljedice nakon skandala

Nakon naloga zatvaranja od estonskog FSA te nakon odluke o povlačenju sa baltičkog tržišta u 2019. godini, razni investitori i dioničari sa 19 različitih zemalja odlučili su podignuti tužbu i pokrenuti sudski postupak protiv Danske Bank za nanesenu štetu te zatražili su cifru od 475 miliona dolara kao kompenzaciju. Nakon prijašnje tražene cifre odštete od strane investitora i dioničara pokrenut je novi sudski postupak koji je u ovome slučaju tražio odštetu od 4,5 milijardi dolara, što je predstavljalo jednu od najvećih traženih odšteta u povijesti bankarstva. U istoj godini Europsko bankovno tijelo je donijelo je odluku da su postupci danskoga i estonskoga FSA tokom ispitivanja AML politike Danske Bank i njene podružnice bili prihvatljivi te dodali su da nisu kršili nikakve europske zakone. Također Europsko bankovno tijelo odlučilo je zatvoriti vlastitu istragu pokrenutu u studenom 2018. godine protiv Danske Bank na osnovu toga da je period promatranja aktivnosti estonske podružnice pre opširan te da su za vrijeme provođenja „sumnjivih“ aktivnosti bili na mjestu drugačiji zakoni prevencije i protiv aktivnosti pranja novca, što je izazvalo prijezir među stanovnicima i ostalim agencijama. U svibnju 2019. Državni tužitelj za posebni gospodarski i međunarodni kriminal (SØIK) podigao je preliminarnu optužnicu protiv bivšeg izvršnog direktor Danske Bank, Thomas Borgen. SØIK je također pokrenuo preliminarne optužnice protiv devet dodatnih vrhovnih menadžera Danske Bank, uključujući i bivšeg Financijski direktor, Henrik Ramlau-Hansen koji je bio predsjednik danskog FSA-a od 2016. do 2018. godine. Nakon polijetanja skandala na medijima te nakon proglašenja Danske Bank krivom za ilegalnu aktivnosti pranja novca od strane danskog FSA i ostalih institucija, dionice Danske Bank otpale su za 50% sa 248 DKK po dionici na 94 DKK po dionici kao što je vidljivo na sljedećoj ilustraciji.

Grafikon 3. Cijene dionica Danske Bank za period 2015. – 2019.

Izvor: Izrada autora prema podacima sa:

<https://www.google.com/finance/quote/DANSKE:CPH?sa=X&ved=2ahUKEwjIvprW4tmAAxVghP0HHS7yCrQQ3ecFegQIIxAh&window=MAX>, preuzeto: 07.08.2023.

U travnju 2021. godine sve optužbe protiv bivših bankara Danske Bank su odbačene, uključujući i optužbe protiv bivšeg izvršnog direktora Thomasa Borgena i bivšeg direktora financija Henrik Ramlau-Hansena. Thomas Borgen također je oslobođen u građanskoj parnici u vezi sa skandalom pranja novca Danske u studenom 2022. U prosincu 2022. Danske Bank priznala je krivnju za pranje novca i ne pridržavanje mjera AML politike te pristala na kaznu od 2 milijarde dolara u istrazi koju je pokrenulo Ministarstvo pravosuđa Sjedinjenih Država. Sporazum između Danske Bank i Sjedinjenih Država predstavlja prvu mjeru protiv Danske Bank od strane Američke vlade. Osim kaznene optužbe s Ministarstvom pravosuđa, banka je također zasebno sklopila nagodbu o paralelnoj građanskoj istrazi s američkom Komisijom za vrijednosne papire i burzu. Pristala je platiti 413 milijuna dolara kazne i otpisa SEC-u.⁶⁷ Uz američke kazne, Danski financijski nadzornik kaznio je Danske Bank sa iznosom od 3,5 milijardi DKK samo nekoliko sati nakon dogovorenog iznosa sa američkim vlastima. Za vrijeme i nakon skandala i presuda Danske Bank je u velikoj mjeri preradila vlastitu politiku i strukturu u sklopu borbe protiv pranja novca. Organizirana su razna AML obrazovanja za sve poslovnice i za sve djelatnike, uloženi su veliki brojevi resursa, do 2 milijarde DKK za poboljšanje IT sustava kako bi se spriječile sumnjive transakcije, upravljanje rizikom i usklađenost je

⁶⁷N. Lynch Sarah, Danske Bank pleads guilty to resolve long-running Estonia money-laundering probe, 2022., Reuter, <https://www.reuters.com/legal/danske-bank-pleads-guilty-resolve-long-running-estonia-money-laundering-probe-2022-12-13/>, preuzeto: 08.08.2023.

uključeno u ugovore o učinku svih članova Izvršni odbor i viših menadžera, osmišljen je novi Upravni odbor za ponašanje, usklađenost i provođenje kulture te revidirane su razne politike uključujući politike AML-a, upravljanja, usklađenosti, dionika, sukoba interesa, održivog ulaganja i ostale. Osim promjena u Danske Bank dogodile su se i razne promjene unutar danskog i europskog financijskog zakona. Od 2017. do 2019. godine danski financijski zakoni nadogradili su se u tri iteracije u kojima su uvedena nova pravila poput povećanje kazni za kršenje AML politike za 700%, povećanje resursa za SØIK, mandatorno usvajanje politike zdrave korporativne kulture, zabrana korištenja novčanica od 500 eura u danskoj, ispitati mogućnosti pooštavanja suradničke odgovornosti u slučaju propusta ili neaktivnost u slučajevima pranja novca, odobriti danskom FSA širok pristup izdavanju administrativnih kazni, proširiti obvezu objavljivanja financijskih institucija prema Tijelu za financijski nadzor, obvezati ih na ispravak prethodno dostavljenih netočnih podataka, ojačati sheme za zviždače kroz zabranu klauzula o tajnosti, ovlastiti danski FSA da izda nalog da financijska institucija ne smije primati nove klijente ako u instituciji su utvrđena ozbiljna kršenja pravila o pranju novca, pojačati kaznenu odgovornost za podnošenje netočnih informacija danskom FSA, povećati status zastare za teške povrede Zakona o pranju novca i Financijskih Zakon o poslovanju do 10 godina, oduzimanje dozvole za rad revizorima koji daju krive informacije, povećati resurse danskog FSA svake godine za 7,5 milijuna dolara, promjena strukture danskog FSA kako bi veći fokus bio na borbu protiv pranja novca, promjene u upravi danskog FSA, nove metode regrutacije djelatnika FSA, Zabrana regrutiranja u FSA ako je aplikant u prijašnjih 5 godina radio za financijsku instituciju i slični zakoni. Promjene u zakonu koje su uvedene u danskoj služile su za povećanje sigurnosti i sprječavanje slučajeva kao što je Danske Bank koji su negativno utjecali na cijeli danski bankarski sustav te cijelo dansko gospodarstvo. Unutar europske unije problematika koja se je pojavila tokom skandala Danske Bank proizašla je iz manjkavosti resursa i personala te problematici u komunikaciji između raznih agencija. Kako bi europske financijske institucije zadužene za nadzor i sprječavanje aktivnosti pranja novca mogle efektivno djelovati unutar rasprostranjenoga područja kao što je EU, potrebno je uložiti značajne napore te povećati resurse tih istih agencija. Na osnovi toga 21. ožujka 2019. Europski parlament i države članice postigli su politički dogovor o jačoj i integriranijoj europskoj nadzornoj arhitekturi u financijskom sektoru, uključujući borbu protiv pranja novca. Konkretno, kako bi se osigurala visoka kvaliteta i učinkovitost nadzora protiv pranja novca koordinacija među različitim tijelima u svim državama članicama, odgovornosti za sprječavanje pranja novca u financijskom sektoru bit će posebno povjerene jednom od tri europska nadzorna tijela, primarno EBA, iz razloga što je bazirana u bankovnom sektoru koje je najviše sklono ne regularnostima i ilegalnim aktivnostima. Kao posljedica ovoga dogovora za EBA je osiguran veći broj resursa te omogućena im je veća zakonska moć, koja omogućuje EBA da direktno odlučuje o određenim situacijama i sankcijama bez vijeća ili komisije. Financijska tržišta karakteriziraju slobodno ponašanje i fenomen nemoralnoga ponašanja, što dovodi do problema kolektivnog djelovanja. Nedavni financijski skandali, poput slučaja Danske Bank, otkrili su zapravo kako je gospodarski subjekt u opasnosti i iskušenju slijediti vlastiti interes na štetu kolektivnoga dobra.

ZAKLJUČAK

Aktivnost pranja novca jedna je od najštetniji ali i najprisutnijih aktivnosti u današnjem globalnom financijskom sustavu. Zahvaljujući ljudskoj tendenciji prema hedonizmu i narcizmu, korištenje raznih droga, prostitucije, prijevara i ostalih nemoralnih aktivnosti postala je svakodnevica. Kriminalne organizacije koje zarađuju na račun ljudske nemoralnosti zarađuju milijarde dolara i eura godišnje. Kako bi se taj novac sakrio od zakona te kako bi se mogao koristiti u slobodnom svijetu potrebno je da se taj isti prljavi novac očisti ili kako se u današnjici to kaže „opere“. Ovdje dolaze do izražaja offshore financijsko centri koji imaju ulogu držanja stranoga kapitala te obavljanja raznih transakcija na globalnoj razini za sumnjive klijente koji bez prisutnosti offshore centara taj isti novac koji zarade ilegalno ne bi mogli koristiti. Sami offshore centri su zapravo jurisdikcije kojima su potrebne ogromne količine kapitala za razvoj i napredovanje vlastite zemlje. Vodeći ogranci tih jurisdikcija primijetili su da, kako bi privukli strani kapital, potrebno je bilo pružati uvjete koje zemlje podrijetla vlastitih investitora ne mogu ili ne žele pružiti. Visoka razina anonimnosti, niske ili nepostojeće porezne stope, bliskost sa klijentima te blagi propisi za specifične djelatnosti samo su neki od benefita koje pružaju offshore financijsko centri u odnosu na matičnu zemlju, uz prihvaćanje ne legalnoga kapitala bez postavljenih pitanja. Porezne oaze su pojam koji se sve više javlja u moderno doba zahvaljujući neprestanoj oholosti multi milijardera koji stalno traže načine za zadržavanje što je veće količine dobiti za sebe te koji smatraju da je njihovo pravo zadržati sve što njihove multinacionalne kompanije prodaju, zanemarujući činjenicu da njihove mega korporacije postoje upravo zato jer im je to vlada odobrila iz prve. Kako bi takve ličnosti izbjegle plaćanje obvezne svote poreza svojoj vlastitoj zemlji, osmišljene su porezne oaze, koje su zapravo dio offshore centara, jedna od glavnih usluga. Porezne oaze napredak su modernoga doba offshore centara, gdje su vodeći ljudi tih istih centara odgonetnuli da nije više niti potrebno da štite kriminalce i ubojice, već je dosta da spuste poreznu stopu na nisku ili nepostojeću razinu za nerezidente kako bi privukle milijarde dolara kapitala godišnje. Naravno ne smije se zaboraviti uloga banaka u cijeloj ovoj priči koje se srce i izvor energije za cijeli mehanizam pranja novca i izbjegavanja poreza. Bankovnim institucijama je u prirodi da posluju sa viskom politikom anonimnosti, nakon svega upravljaju kapitalom cijeloga svijeta, garantirajući svojim vlastitim klijentima sigurnost i anonimnost onoga što predstavlja život u današnje vrijeme i bez čega je pojedinac gotovo pa i mrtav, novac. Nije problem u bankama kao institucijama koje čuvaju najvrjednija blaga svojih kupaca, već problem nastaje kada se uračunaju ljudi i njihove naravi u izračun. Pomicanje granica moralnosti je glavni problem bankovnih institucija, uzimanje i „ispiranje“ prljavoga novca na takvoj razini da sve one legalne transakcije budu kompletno zanemarene ne legalnim, kao što je bio slučaj za Danske Bank.

Danske Bank najveća je danska financijska institucija koja je u periodu između 2007. i 2016. godine preko vlastite podružnice u Estoniji, pripomagala raznim moćnicima i krvnicima da profiliraju prljavi i krvavi kapital u iznosu od preko 200 milijardi dolara, postavši na taj način jedan od najvećih bankovnih skandala povijesti Europe. Više je faktora utjecalo i više je osoba za krivit za najveće financijsko nemoralno djelo u Europi, od neadekvatne politike protiv pranja novca na razini cijele danske i Europe, do ne korektnog ponašanja i poslovanja djelatnika same banke kao što su bili izvršni direktor Thomasa Borgena i direktor financija Henrik Ramlau-Hansena, koji su namjerno ili nenamjerno, sa zlobom i ohološću ili sa nekompetencijom i naivnošću prouzrokovali propast estonske podružnice i zatvaranje ostalih baltičkih podružnica

te omogućili do tada neviđenim količinama prljavoga kapitala da i dalje nastavi financirati kriminalni i nezakoniti mehanizam koji svake godine ubija ljude i osporava razvoj čovječanstva.

Sustavnim proučavanjem svih mehanizama pranja novca, offshore financijskih centara, poreznih oaza te banka, potvrđuje se radna hipoteza ovoga diplomskoga rada. Sa svim prikupljenim znanjem došlo se do jasne analize, razrade i spoznaje aktivnosti koje su dovele Danske Bank do ilegalnoga poslovanja sa sumnjivim stranim kapitalom. Prva pomoćna hipoteza (Hipoteza 2) također je potvrđena. Primarni razlozi neuspjeha sprječavanja slučaja Danske Bank bili su upravo bankovni zakoni unutar Danske Bank koji su odobravali poslovanje sa klijentima iz stranih država te na taj način privukli ilegalno ostvareni kapitala unutar vlastite podružnice. Također ne etično ponašanje određenih pojedinaca unutar banke na operativnoj i rukovodnoj razini dozvolio je da se kruženje ilegalnoga kapitala unutar banke proširi na pretjerane razine te posljedično na istragu od strane raznih zakonskih tijela i zatvaranje svih operacija na baltičkoj regiji. Dodatnu ulogu u dugotrajnosti samih ilegalnih operacija Danske Bank imali su zakoni postavljeni upravo da suzbijaju takva događanja. AML sustav same banke te neadekvatne istrage od strane državnih tijela kao što su FSA i DBA dovele su do dugotrajnog poslovanja sa sumnjivim nerezidentima koji su učestalo obavljali sumnjive transakcije bez nikakvih posljedica. Druga pomoćna hipoteza (Hipoteza 3) ostala je otvorena za interpretaciju te nije prikupljeno dovoljno podataka za potvrđivanje te hipoteze. Činjenica je da aktivnost pranja novca ne pogoduje država koje gube velike količine neoporezivog kapitala, no nije nužno da ista aktivnost ima negativne posljedice na globalnu ekonomiju. Određene zemlje, pogotovo one koje su prenamijenile svoje poslovanje da inkorporira offshore aktivnosti vidjele su ekonomski rast i stabilnost. Kruženje kapitala je ključno za razvoj globalne ekonomije, bio on legalan ili ilegalan, novac je novac.

Slučaj Danske Bank samo je jedan od mnogih skandala u financijskoj sferi koji vidi svake godine između 800 milijardi i 2 trilijarde dolara ilegalnoga kapitala prenesenoga na legalno globalno tržište gdje građani koji se pridržavaju zakona moraju radi svaki sveti dan, riskirajući vlastiti život i živjeti iz dana u dan dok kriminalci uživaju u luksuznome životu imajući sve što pozele. Problematika offshore institucija, poreznih oaza, banak i samog ovoga rada nije u njihovoj namjeri, one predstavljaju dobre ideale i ciljeve u srži. Privlačenje stranog kapitala za razvitak vlastite nacije, čuvanje novca vlastitih klijenata mičući brigu i stres vlastitog skladištenja u dom, pripomaganje poduzećima da izbjegnu pretjerane stope poreza, sve su to dobre namjere, međutim, kada se uračuna ljudski faktor, koji prikazuje stvarnu sliku ovog trulog mehanizma, dolazi se do saznanja da su offshore centri i porezne oaze uz pripomoć i naslanjajući se na banke stvorile idealni sustav i raj na zemlji za kriminal, oholost, zlobu i sve ostale grijeha čovječanstva, te omogućile da ovaj pakao na zemlji nikad ne ostane bez goriva.

LITERATURA

KNJIGE

Roller Dragan, *Fiskalni sustavi i oporezivanje poduzeća*, RRiF-plus d.o.o. za nakladništvo i poslovne usluge, Zagreb, 2009.

Gregurek Mirosla, Vidaković Neven, *Bankarsko Poslovanje*, Zagreb : RRIF Plus, 2011.

D. Levi Maurice, *International Finance, Fifth edition*, Bank of Montreal Professor of International Finance Sauder School of Business University of British Columbia, 2010.

Andrew Lymer, John Hasseldine, *The International Taxation System*, Springer Science & Business Media, 2002.

Blankson Samuel, *A Brief History of Taxation*, Blankson Enterprises Limited; null edition, 2007.

Unger Brigitte, van der Linde Daan, *Research Handbook on Money Laundering*, Edward Elgar Publishing, 2013.

H. Muller Wouter, H. Kalin Christian, G. Goldsworth John, *Anti-Money Laundering: International Law and Practice*, Wiley; 1st edition, 2007.

Kerry John, Brown Hank, *The BCCI Affair A Report to the Committee on Foreign Relations United States Senate*, 102d Congress 2d Session Senate Print 102-140, 1992.

A. Lees Francis, *International Banking and Finance*, Macmillan; distributed in the U.S. by Halsted Press, New York, N.Y, 1974.

Palan Ronen, Murphy Richard, Chavagneux Christian, *Tax Havens: How Globalization Really Works*, Cornell University Press, 2010.

Gueux Sébastien, Buclin Hadrien, *Tax Evasion and Tax Havens since the Nineteenth Century*, Palgrave Macmillan; 1st ed. 2023 edition, 2023.

A. Gordon Richard, *Tax Havens and Their Use by United States Taxpayers - An Overview*, The Minerva Group, University of Michigan Library, 2002.

ČLANCI

Villányi Benjámín, “Money Laundering: History, Regulations, and Techniques.” *Oxford Research Encyclopedias*, 2021.

Buchanan Bonnie, “Money laundering—a global obstacle.” *Research in International Business and Finance*, Volumen 18, izdanje 1, 2004.

- Gilmour Nicholas, "Understanding the practices behind money laundering - A rational choice interpretation." *International journal of Law, Crime and Justice*, 2015.
- Kern Alexander, "The International Anti-Money-Laundering Regime: The Role of the Financial Action Task Force." *Journal of Money Laundering Control*, 2001., Vol. 4., No 3.
- Reuter Peter, M. Truman Edwin, "Anti-Money Laundering Overkill? It's time to ask how well the system is working." *The International Economy* , 2005.
- Naim Salameh Al-Qadi[a], Aiman Abu Al Haj[a], M. Mousa Matar, Mashhour Hathloul, "The Positive and Negative Role for Banks in Money Laundering Operations." *Canadian Social Science*, Vol. 8, Br. 5, 2012.
- Mihaljević Domagoj, "Položaj i uloga offshore financijskih centara u financijskoj globalizaciji." 2012., *Ekonomski misao i praksa*, Vol. 21 No. 2.
- K. Rose Andrew, M. Spiegel Mark, "Offshore financial centers: parasites or symbiotes?." *The Economic Journal*, Vol. 117, Br. 523, 2007.
- Zoromé Ahmed, "Concept of Offshore Financial Centers: In Search of an Operational Definition." *IMF Working Paper*, No. 07/87, 2007.
- Errico Luca, Musalem Borrero Alberto, "Offshore Banking: An Analysis of Micro- and Macro-Prudential Issues." *IMF Working Papers*, Volume 1999: Issue 005, 1999.
- Warf Barney, "Tailored for Panama: Offshore Banking at the Crossroads of the Americas." *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, Vol. 84, Br. 1., 2002.
- Sigler Thomas, Martinus Kristen, Iacopini Iacopo, Derudder Ben, "The role of tax havens and offshore financial centres in shaping corporate geographies: an industry sector perspective." *Regional Studies, Volume 54, izdanje 5., 2019.*
- Sinha Neha, Srivastava Anika, "Offshore Financial Centers and Tax Havens – An overview." Poglavlje 111., Vienna University of Economics, str. 1002., *International Taxation—A Compendium*, 2011.
- Battiliosi Stefano, "Financial innovation and the golden ages of international banking: 1890–1931 and 1958–81." *Financial History Review*, Vol 7, izdanje 2, 2000.
- Dharmapala Dhammika, R. Hines Jr James, "Which countries become tax havens?." *Journal of Public Economics* 93 (2009) 1058–1068, 2009.
- Bjerregaard Elisabetta, Kirchmaier Tom, "The Danske Bank Money Laundering Scandal: A Case Study." *Copenhagen Business School, Social Science Research Network*, 2019.
- McConnell Patrick, "Danske Bank—A Smorgasbord of Risks." *Affiliation Recently Macquarie University*, Sydney, Australia, *Journal of business accounting and finance perspectives*, 2020.
- Blythe Logan, "The Case of Danske Bank and Money Laundering." *Seven Pillars Institute for Global Finance and Ethics*, 2019.

OSTALO

Hrvatska enciklopedija.

Stranica ujedinjenih naroda, segment za pranje novca.

Unger Brigitte, Siegel Melissa, Ferwerda Joras, Wouter de Kruijf, Busuioic Madalina, Kristen Wokke, *The Amounts and Effects of Money Laundering, Report for the Ministry of Finance*, 2006. https://www.researchgate.net/profile/MelissaSiegel/publication/46667096_The_Amounts_and_Effects_of_Money_Laundering/links/5524f6f20cf2caf11bfcebd8/The-Amounts-and-Effects-of-Money-Laundering.pdf (pristupljeno 12.06.2023.).

Službena stranica Danske Bank, <https://danskebank.com/about-us> (pristupljeno 14.06.2023.).

Godišnje izvješće Danske Bank za 2022. godinu, <https://danskebank.com/-/media/danske-bank-com/file-cloud/2023/2/danske-bank-annual-report-2022.pdf?rev=a9438da13b994c459e75e85e26162607> (pristupljeno 20.08.2023.).

Korporativno upravno izvješće Danske Bank za 2022. godinu, <https://danskebank.com/-/media/danske-bank-com/file-cloud/2023/2/corporate-governance-report-2022.pdf?rev=88c552f3c6cd4eba9b82f40f0a5d6159> (pristupljeno 20.08.2023.).

Roonemaa Holger, Kund Oliver, *Newly Obtained Audit Report Details How Shady Clients from Around the World Moved Billions Through Estonia*, 2021., OCCRP.

Berglund Camilla, Ekelund Benjamin, *Corporate Scandal: The Reputational Impact on the Financial Performance, An event study of Danske Bank's money laundering scandal*, 2019., Jönköping International Business School.

N. Lynch Sarah, *Danske Bank pleads guilty to resolve long-running Estonia money-laundering probe*, 2022., Reuter.

POPIS ILUSTRACIJA I TABLICA

Tablica 1. Omjer prekograničnog financijskog posredovanja offshore centara za razdoblja 1995., 2005., 2020.	24
Tablica 2. Financijski pokazatelji Danske Bank za period 2021. – 2022.	40
Tablica 3. Upravljačka struktura Danske Bank za 2022. godinu	41
Tablica 4. Udio prihoda od nerezidenata u ukupnome prihodu podružnice Danske Bank u Estoniji za period od 2007. do 2015. godine	44
Tablica 5. Tok pokrenutih istraga Danske Bank za period 2017. – 2019.	50
Grafikon 1. Cijene dionica Danske Bank za period od 06.02.2023. do 02.08.2023.	39
Grafikon 2. Dioničari Danske Bank u 2022. godini u postotcima	42
Grafikon 3. Cijene dionica Danske Bank za period 2000. – 2023.	53
Slika 1. Nerezidentni računi estonske podružnice Danske Bank od 2007. do 2015. godine ...	47